

йабаллых чужина *СБ, СМ*; *див. йабан.*

йабан 1. чужий, сторонній; **йабан бит** *див. бит*; **йабан(ның)** талетеси ўстине коп т'етмес на чужому возі далеко не заїдеш *СБЧ*; **йабан араба** минен тэз түшер хто сів на чужого воза, злізе швидко *Г*; **йабан инсан** чужа людина *СМ*; **йабан йердэн хыз алсан**, арышлары о йана дурсун якщо візьмеш дівчину з чужого краю, її голоблі весь час стримітумуть туди *СГ*; **йабан сохағын халхы люди** з чужої вулиці *НМ*. **2.** чуже місце, чужа місцевість, чужина *СБ*; **тавух йымыртасыны йабана брахмай** курка яйця в чужому місці не несе *СЛ*; **йохсам йабана т'итти ми?** йохсам хоншулар чалды мы? чи він пішов на чужий город? чи його вкрали сусіди? *Г*; **йабанда йангыз дирек ичтэ битмесин** одинокому дереву в чужому краю краще не рости зовсім *СБ*; **◇ йабаны хозлабрехати** *СЛ*; **йабана чых-** стати відомим стороннім людям; **йабана чыхар-** розголошувати *Г*; **йох, беним есабым йохтур Ғариби уйатмай:** адымы йабана чыхарырлар ні, мені немає сенсу будити Ғариба: знеславлять нізачо *СЛ*; **айаы йабан-йабан** ноги в нього чудернацькі *Г*; *пор. жабан, див. йат-йабан.*

йабанҗи чужа людина, чужинець *Б, СЛ, К*; **йабанҗидэн доғмуш олмаз** чужинець рідним не стане *СЛ*.

йабанҗы чужосторонній, чужинецький, чужий, чужинець *СМ, У, Г, К, СК*; **йабанҗы адам** чужинець *СК*; **бир т'есек йабанҗы халх** група чужинців *СГС*. **йабанҗылых** відчуженість, стан чужого, сторонність *О, К*.

йабанлан- ставати чужим, цуратися *О*.

йабанлаш- *вз.* цуратися *О*.

йабаннан- ставати чужим, відчувуватися *К*.

йабаннаш- *вз.* цуратися *К*.

йабантуруп *бот.* сверіпа *СЛ*.

йабу покривало *СБ*; *пор. йабув, йапу, йапув, йапы.*

йабув покривало, накидка, покриття, укриття, прикриття *СБ, О*; *пор. йабу, йапу, йапув, йапы.*

йабул- бути закритим, зачиненим, закриватися, зачинятися *СБ, СМ*.

Йабулған *прізви.*

йабулғуч який легко закривається, зачиняється *О*.

йабулу закритий, зачинений *О*.

йабун- закриватися, зачинятися *СБ, О*.

йабух закритий, укритий, зачинений, прихований *СБ, О*; **хар бе йабух** укритий снігом *ВН*.

йабуш- ухопитися один за одного, причепитися, чіплятися, приставати, липнути, прилипати *СБ, П, СМ*; **т'есильген тилим екмекке йабушмай** відкраяна скиба до хліба не приліпиться *СБА*.

йабушах *бот.* ріп'ях *О*; *пор. йабушух, йапушах, йапышах.*

йабушахлых липкість, причепливість, нав'язливість *О*.

йабуштур- причіпляти, приліплювати, прикладати, приклеювати, склеювати *СБ, СМ*.

йабушул- прилипати, чіплятися, приклеюватися *СМ*.

йабушун- пригоргатися, лащитися *СБФ*.

йабушух липкий, клейкий, чіпкий *О*; *пор. йабушах, йапушах, йапышах.*

йав- (йавай) іти дощеві, снігові *ВН-У*; **халған ишке хар йавай** на

покинуту роботу сніг іде *СБЧ*;
пор. жав-, йағ- І.

йаваш тихий, повільний, лагідний, сумирний, тихо, повільно *ВН, П, СМ, БТ, [Г], К, М, СК*; **йаваш ишле-СМ**; **йаваш-йаваш** тихо, потихеньку, поступово, потроху, помалу, повільно *СМ, [Г], СК*; **йаваш-йаваш хората болуй** сварка виникає стиха *СМ*; **йаваш-йаваш йерийе хайтыйых** ми поволі повертаємося назад *К*; **йаваш-йаваш доғру т'ит** іди, не поспішаючи, прямо *М*; **йаваш-йаваш д'ечиний** живе собі помалу *СК*; **башлады Шахсене ағлама сөлеп-сөлеп йаваштан Шахсене** почала плакати і стиха говорити *[Г]*; пор. йувап, йываш.

йавашла-робити тихим, уповільнювати *О, К*.

йавашлан-уповільнюватися, лагіднішати *О, К*.

йавашлат-вгамовувати, уповільнювати, приборкувати *О, К*.

йавашлых спокійність, повільність *О, К*.

йавашча тихше, повільніше *О, К*.

йавашчых тихенько, потихеньку *О*.

йавдур-викликати дощ, сніг *СБФ*.

йавлух велика носова хустка, рушник *ВН, СБ, СМ-У, СК*; **йўз йавлух** рушник для обличчя *СК*; **сырмадан йавлух** *СК*, **сырмалы йавлух** *У* вишивана хустка; **авурмаған башха йавлух хоймай** до здорової голови рушника не прикладають *СБФ*; **авурмаған башха йавлух** рушник до здорової голови — п'яте колесо довоза *НБЕ*; пор. йағлых, йавлых, хавлу.

йавлых (-ғы) хустка *СЛ*; пор. йағлых, йавлух.

йавру дитина, дитя; **йаврум пісенне зверт.** мій любий, моя мила

[ВН, СБ, Б-СК]; мелек йаврусу ангельське дитя, янголятко, херувим *СГ*.

йавулла дощовий *НБЕ*.

йавун дощ *ВН-У, К*; **йавунлар** *ВН-У*, **йавулла** *ВН, СБ*, **йавуннар** *К* дощі; **йавун йав-ВН-У, [К]**, **йавун йағ-К** іти дощеві; **йавун йаввай тамчилей, папаз хызны хамчилей** дощ іде-накрапає, піп дочку батожить *СМ*; **чапинка йавун** сильний дощ, злива *К*. **йавунла-**дощити, ставати дощовим *О*.

йавунлу дощовий *СМ, БТ*; **йавунлу ава** дощова погода *О*; **ай йавунлу болажах** місяць буде дощовим *СМ*.

йавунлух плащ, дощовик *О*.

йавуннан-ставати дощовим *К*; **ава йавуннанды** погода стала дощовою, задощило *К*.

йавунну дощовий *К*; **йавунну ава** дощова погода *К*.

йавунсузлух бездощів'я *О, К*.

йағ І олія, масло, жир, смалець, мастило *[СБ], П, СМ, Г-М*; жир *ВН, П*, топлений жир *СМ*; **сўфтэ хоймадых йағ басханда, а ачхан сон йағлайымыз барох** перше, як місили, ми жиру не клали, а мастимо, звичайно, після того, як розкачали *ВН*; **йағ ол-**просякнути жиром *Г*; **йағ су-йу** сколотини *Г, К*; **йағ тўшўр-колотити** масло *Г, К*; **йағ тўшўрен савут** маслоробка, збивачка масла *Г, К*; **арам йағ** недобрый жир *Г*; **гувалян йағы** соняшникова олія *К*; **йиринген йағ** топлене масло *Г, К*, смалець *К*; **кандиль йағы** лампадна олія *Г, К*; **кўкўч йағы** рослинна, соняшникова олія *П*; **кўнайлян йағы** соняшникова олія *Г*; **мўртў йағы** смалець із здохлятини *Г*; **оруч йағы** пісна, рослинна олія *Г*; **сары йағ** вершкове топ-

лене масло *Г, К, СГ*; сығыр йағы коров'яче масло *Г*; тазе/тазы йағ *К/СГ* свіже вершкове масло; т'ендир йағ рослинна, конопляна олія *К*; урлук йағы рослинна олія *Г, К*; чигит йағы соняшнікова олія *СГ*; \diamond сенсиң беним йўрек йағымы эритэн ти мене засмучуеш, мучиш *ВН*; хыз алажах ид'итин йўрегиндэ йағ олмаз у парубка, який мае взяти дівчину, душа мліе від переживань *СГ*; йўрегіме йағ халмады да, эриди у мене вже не лишилося сил переживати *СК*; йўректэ/йўрегіме йағ халмайор моя душа виснажується від болю *СК*; тапай өтүн йағын знаходить жовчний жир — те, чого так дуже хотіла *СЛ*.

йағ II берег, край *ВН, П, Б*; бой йағға жыйыл(ды)лар эпсчиги дэ усі до одного зібралися вони на березі річки *ВН*; бойнун о йағына по той бік річки *ВН*; йағына до нього *О*; йағындан від нього *О*; пор. йах.

йағ- I (йағай) іти, падати, литися (дощеві, снігові, градові, променям сонця) *[ВН, П], Б-СК*; йавун чохтан йағган дощ був давно *Б*; хар йағай іде сніг *Б*; хар йағган випав сніг *К*; пор. жав-, йав-.

йағ- II палити *О*; див. йах-.

йаға 1. край, кінець *ВН, СБ, СМ-У, К, СК*; а сон йағаларын т'есем бұлдален а потім краі обрізаю блюдцем *У*. 2. берег *[ВН, СБ], СМ-К, СК*; бой йағасы берег річки *[ВН], У*; бой йағасна халис якраз на березі річки *У*; дэңиз йағалары морське узбережжа *[ВН, Б]*; дэңиз йағасна на березі моря *Г*; дэриа йағасы берег річки *Б*; дэре йағасы край яру *Г*; дэре йағасна на краю яру *Б*; папу, т'ечир бизи обўр

йаға дідусю, перевези мене на той берег *К*; өзен йағасы берег річки *Г-К*; су/сув йағасна на берег, на березі річки *СЛ/У*; чохрах йағасна на березі джерела *Б*; йағадан йез, йағадан, йоллар чамур — болдурус ти йди краем: шляхи затягло багном — стомишся *У*; йағадан т'ез-ходити краем, обходить *Г*; йағаларнен по краю *К*. 3. бік, узбіччя; йол йағасна гөмсүннер нехай поховають край дороги *П*; бир йол йағасна т'ирий отларчез заходить у траву десь на узбіччі дороги *СЛ*. 4. околиця, край; көй йағасна на околиці села *СЛ*; шеэрин йағасна на край міста *СЛ*. 5. комір *ВН, СБ, НМ, О, Б*; шу чобанның йағасы да т'ирли — йувдурур бана у цього чабана масний комір — змусить мене прати *[ВН]*; тэрен йаға глибоке декольте *СБ*. 6. сл. ім. край; окоплар йағасыне сыра-сыра тиздилер вишикували край окопів *[ВН]*; йол йағасна край дороги, при дорозі *[ВН, П, У], Г, СГ*; йол йағасна т'етэй виходить на шлях *У*; мышых жы-йай печ йағасна сычаннарны кіт збирае мишей біля печі *У*; эв йағасына до хати, під хату *К*; \diamond т'елий бу адам, хайсы он йыл йўрдў да, дөрд йағадайы йўрд'ен приходить цей чоловік, котрий ходив десять років, бродив по всіх чотирьох сторонах світу *У*; пор. йаха.

йағай палить, підпалює *СБ-СМ*; див. йах-.

йағала- 1. йти берегом, краєм *О, К*; йағалап т'ит-іти краєм, збочувати *К*. 2. хапати за груди, за поли, за комір *О*.

йағалы 1. з берегом, краєм *К*. 2. з коміром *О*.

йағалых придатний на комір *О*.

йағар паливо *ВН, НМ*.
 йағарлых на паливо *О*.
 йағдаш одноліток *О*; *див.* йаш-таш.
 йағдыр- поливати дощем, снігом, градом *Г*; *дашлар йағдырый башына* кидас йому на голову кашиння градом — люто лае *Г*.
 йағдыр- змушувати палити, підпалювати *О*; *див.* йахтыр-.
 йағла- мастити, підмазувати, за-добрювати, давати хабаря, оскоромити *П, О, Г-СГ*; смажити на олії, жирі *О*.
 йағлав сковорода *О*.
 йағлан- бути намащеним, змащеним, маститися, вимазуватися в жир, оскоромитися *П, О, СЛ, К*.
 йағлы жирний, з маслом, замащений *О, Г, К*; йағлы бардах миска з маслом *К*; йағлы урба замащений мастилом одяг *Г*; \diamond йағлы хуршум свинцева куля *К*.
 йағлых (ғы) хусточка, хустка *Г*; *пор.* йавлух, йавлых.
 йағмур дощ [*ВН-У*], *О, Г-М*; йағмур йағ- іти дощеві [*ВН, СБ, Б*], *Г-СК*; тутту бир йағмур *СЛ, СК*; чапинка йағмур злива *Г, СГ*; йағмур стэме — берет ет стэ не дощу проси, а врожаю *Г*.
 йағмурлу дощовий *СГС*.
 йағмурчыхла- мрячити, мжичити, легенько дощити *Г*.
 йағсызлат- знежирювати *О, К*.
 йағсызлых нежирність, пісність *О, К*.
 йағуди юдей, єврей [*Г*]; йағуди жемааты юдейська громада [*Г*]; *пор.* йағуду, йауди, йаһуду, йудлу-шерифли.
 йағуду юдей [*М*]; *пор.* йағуди, йауди, йаһуду, йудлу-шерифли.
 йағыв паливо *О*.
 йағыжы підпалювач *О*.
 йағыл- бути підпаленим *О*.
 йағылы підпалений *О*.

йағымлы йанах рум'яні щоки *О*.
 йағын- припектися, запектися, зарум'янитися *О*.
 йад чужак, чужинець [*СЛ*]; йад ол- цуратися [*СЛ*]; ахлы баштан йад олур му? хіба розумний стане цуратися? [*СЛ*]; *див.* йат.
 йадэз ключиця, кобилка (парна ключиця птаха) *СБ, О, Г, К*; сниці — скісні розпірки а) між дишлом і переднім мостом во-за; б) між розворою і заднім мостом у возі *Г, К*; йадэз чек-жербекүватися, розламуючи кобилку: в кого залишиться "лопаточка" (середина кобилки), той переживе й ховатиме партнера *СБ, О, Г, К*.
 йаз І літо; йаз башы початок літа *СБ*; йазда влітку *СБ, СМ, БТ, У, К*; йазлар літні часи *Б, К*; йене т'ельди йазлар знов настало літо *К*; йазын боғу — хышын ашы літній гній — зимовий харч *П, СМ, Г, СГ, СК*; йазы-хышы взимку й літом, цілий рік *О*.
 йаз ІІ (=йазы) запис [*СЛ*]; *див.* йазы.
 йаз-І (йазай) 1. писати; селам йазып йолла- посилати письмове привітання *СК*. 2. рисувати, малювати *СБ, К*; сурет йаз- писати портрет *К*; йазып ал- записувати, збирати записи *У, СК*; \diamond ни аллах башыма йазған, көзлерим дә аны көрежек шо бог записав на мою голову, те побачать мої очі *СБЧ*; барын да башыма йазғанда буну да айахларыма йазған коли все (що стосується моєї долі) записувалося на мою голову, то оце було записано на мої ноги *СБЧ*.
 йаз- ІІ ледь-ледь чого не зробити [*Г*]; өле йазды ледь не помер [*Г*].
 йаза кара *О*.
 йазала- карати, мучити *О*.

йаздатҕи літній *О, К*.

йаздыр- давати писати *О, У, СЛ, К, СК*; мен йаздырдым, о да йазды я попросила її написати, й вона написала *У*; о сана түркү өгретир, йаздырыр він навчить тебе пісень, дасть записати *СК*.

йаздырт- спон. *О, У, К*; Анна Дмитровна бардым, йаздыртым она о түркүлерни я пішла до Ганни Дмитрівни, попросила її, щоб вона допомогла записати ті пісні *У*.

йаз-йыла- ридма ридати *СБ*.

йазла- проводити літо, літувати *О*.

йазлав літовище, місце для проведення літа *СГ*.

йазлан- одягатися по-літньому *Г, К*.

йазлы літній *СБ, К*.

йазлых влітку, на літо, для літа *НБЕ, О, У, К*.

йазма розбавлений хатих *ВН, СМ, К*.

йазман сулія, фляга *О*; пор. асман, йасман.

йазмах рукопис, писання *СБФ*.

йазу запис *СБ, [Кб.]*; пор. йазув, йазы.

йазув запис, напис, писання *НБЕ, СБФ, БТ*; пор. йазу, йазы.

йазувжу писар, письменник *СБФ*; пор. йазыжы.

йазувлу написаний, з написом, який має запис, напис *СБ, СМ-У, [Г], К, [Кб.]*.

йазулу написаний *СБ*; йазулу сурат мальоване, писане, вродливе обличчя *СБ*.

йазы 1. напис, запис, лист, записка *П, О, Б, Г-К, СК*; хара йазылар чорні письмена *ВН*; баш йазысы присуд долі *СМ, Г*; башым йазысы призначена мені доля *Г, СГ*; эпчии дэ башым йазысы, бу да не мараз? усе дочиста призначено мені долею, а

це що за болячка? *Г*; бир мектуп-йазы йазды він написав листа *СК*. 2. грамота, письмо, писемність *К, СК*; йазы бильсем, селам йазып йоллар эдим якби я знав грамоту, я написав би й послав тобі привітання *СК*; пор. йазу, йазув, йазы.

йазыжы писар *О, Г, К, СГ*; пор. йазувжу.

йазыжылых писарство *О, К*.

йазыл-(йазлый) бути записаним, написаним, писатися, записуватися, розписуватися; йазылийляр сколяға записуються до школи *СБ*; не вахта бала доғай, о вахта йазлый маңнайына т'ечинишлиги як дитина народжується, то їй на лобі записується її доля *Б*; йазылмаз який не можна описати *О, К*; йазылмыш сүрет писане, вродливе обличчя *Г, СЛ, СК*.

йазылы записаний, написаний *О, У-К, СК*; йазылы сурет виписане, гарне, вродливе обличчя *К*.

йазылых письменність *К*.

йазысыз без напису *К*; неписьменний *О, К*.

йазын улітку *П, СМ, Г, СГ, СК*.

йазых (йазығы, йазыы) 1. жаль, шкода, недолік, жалюгідний *СБ, ВН, Б-СГ*; йазых жаль, шкода *СБ*; йазых олур керата *СБ*, йазых болур т'ерата *У* жаль буде скакуна; йазых кишид'е шкода людини *НМ*; жаныңызга йазыхтыр шкода вас *М*; йазыхлар бана жаль мене *У*; мисафир йазыы йохтур гість винним не буває *СЛ*. 2. гріх *О, К*.

йазыхла- 1. шкодувати *ВН*. 2. грішити *О, К*.

йазыхлан- жжалитися, змилюватися, помилувати, пощадити *О, К*.

йазыхлы грішний *О, К*.

йазыхлых 1. жалість, співчуття, жалощі *О, К*. 2. грішність *О, К*.
йазыхсыз безгрішний, невинний *О, К*.

йазыхсызлых безгрішність, невинність *О, К*.

йазыхсын- жаліти, шкодувати да-ти, жалкувати, шкодувати, розкаюватися *П, СМ, У, К*; співчувати *СК*; кератха **йазыхсыный** т'ечмед'е буна шкодує рисака перепливти до неї *У*.

йазы-хышы *див.* йаз.

йазыш почерк, стиль *О, К*.

йазыш- листуватися *О, К*.

йазыштыр- *К*.

йай 1. лук (стріляти) *Г, СК*; **йайын** хуруп охун доғру атарсын направивши лука, ти влучно стріляєш *Г*; д'ечти белимдэн ох-йайлар мене в поперек поранено стрілою *СК*. 2. смичок; бир **йайымы** чекейим назлы йареме заграю-но я (потягну смичком) для моєї ніжної коханої *СК*; **йай** саз смичковий саз *СК*.

йай- розстеляти, розвішувати, стелити *Г, СЛ, СГ, СК*; **анем, беним йўзйавлуғму йув-сана, йувуп-йувуп гўль дальна йай-сана** мамо, випери-но мого рушника, випери й повсь на трояндвий куц [*Г*]; **ханетлерин йайыш-йайхап** розпростерши крила *СК*.

йайан піший, пішки *Г, М*; **йайан** т'ит-іти пішки *СК*.

йайдыр- стелити, розстеляти, розкладати, розвішувати *СМ, Б, Г-К*; **йайу йайдыр-** розстеляти верети, доріжки *Г*; **өртү йайдыр-** стелити скатерть *НКД*; **спапла-ры йайдыр-** розвішувати білизну *Г*; **чамур йайдыр-** розкладати глину для замішування *Г*.

йайим варяниця, кружальце тіста для чебурека, пиріжка тощо *У*; **йайимлерни** ачханда розкачуючи коржі *У*; *пор.* йайым.

йайимле- розкачувати тісто *У*.

йайла літнє пасовисько [*Г*].

йайра- розпускати віти *Г*; **йайра-сын** будахлары хай розпустять-ся її гілки *СГ, СК*.

йайу верета, дерюга, доріжка, підстилка, рядно, покривало *ВН, СБ, П, Г-К*; **йайу йай-** *СЛ*, **йайу тарт-** *СБ* стелити верети; **йайу тох-** ткати верети, дерюги *К*; **йайу хах-** вибивати, витрушувати верети, доріжки *Г, К*; *пор.* жайу, жайў, йайўв.

йайужьгаз веретка, дерюжка, килимок, підстилка, доріжка *Г*.

йайўв сукно *СБ*; **йайўвдэн** шалвар йасайлар із сукна роблять штани *СБ*; *пор.* жайу, жайў, йайу.

йайха- мити, обмивати, полоскати [*Г*], *СГ, СК*; *пор.* йалха.

йайы (=йалы) берег [*К*].

йайыл- стелитися, розстелятися, розлягатися, бути розісланим *СБ, БТ, Г*; **йайылған** халған сығыр бох т'ибик розлігся, як коров'ячий кізак *Г*; су т'ельген, **йайылған, ьзен дэниз олған** надійшла вода, розлилася, річка перетворилася на море *К*.

йайым веретка, дерюжка, підстилка *К*; серветка *У*; варяниця, плескач, кружальце тіста для чебурека, коржа, пиріжка тощо *У, Г*; **йайым ач-** розкачувати варяниці *У*; **йайым ьр-** плести круглі веретки *К*; *пор.* йайим.

йакьшмайан негідний, непорядний [*Г*].

йакьшыклы привабливий, пристойний, приязний [*М*].

йал I грива; холка *СБ, О, СГ*; *пор.* йалын.

йал II відпочинок, перепочинок *СБ-У, К, СГ, СК*; **йал ал-/эт-** відпочивати *СБ-У, К, СГ, СК*.

йал III наймання *СБ, О*.

йала- лизати, облизувати, виллизувати; **йалап ал-** злизувати *СГ*. **йалав** лизання, облизування *О, К*. **йалавух** облизування *СБФ, К*; який лижеться, підлизується, лизун, підлиза *К*. **йалал-** бути облизуваним *О, К*. **йаламбаш** простоволосий *НБЕ*. **йалан I** голий, босий; **йалан айах босий**, босоногий, босоніж; **йалан баш а)** з непокритою головою; **б)** дурень *К*; **йалан хылыч** оголена шабля *Г*. **йалан II** брехня, наклеп, омана, ошука; **сөзиме йаланы йох** у моїх словах брехні немає *СБЧ*; **йалан айт-** брехати *П*; **йалан айтмаға бет т'ерек** щоб брехати, треба мати належне обличчя *СБФ*; **йалан айтыҕысы** брешеш *К*; **йалан айттыр-** змушувати брехати, підбріхувати *О, К*; **йалан айтыш-** забрехатися *О*; **йалан дўня** брехливий світ *П*; **йалан сөле-** брехати, перебріхувати *Г-СК*; **мане йалан сөлесе** якщо перебреше частушку *К*; **йаланның йолы хысха** у брехні шлях короткий *СБА*. **йалан-** облизуватися, злизуватися, підлизуватися, бути злизаним *О, Г, К*. **йаланбашлан-** відкрити голову, зняти головний убір *О, К*. **йаланбашландыр-** спон. *К*. **йаланбашлат-** спонукати зняти головний убір *О, К*. **йаландаш** співучасник у брехні *У*. **йаланҗи** брехун *СБ, Б, СЛ, СГ*; **йаланҗиниң йолу коп/хыса** у брехуна шляхів багато *СБЧ* / дорога коротка *СЛ, СГ*; **доғру сөлеэн адама йаланҗи йынамай** брехун не вірить людині, котра каже правду *СЛ*; **йаланҗинин шаады/шааты сыдырғы** да **йанна** свідок у брехуна завжди поряд *СЛ, СК / СГ*.

йаланҗы брехун; **йаланҗының үйү** да **йанса**, **инанмазлар** якщо в брехуна навіть хата згорить, не повірять *СБФ*.

йаланҗылых брехня, брехливість, ошуканство *О, К*.

йаланлы брехливий, оманливий *СБФ, О*.

йаланлых брехливість, оманливість *СБФ, О*.

йалан-малан суцільна брехня *СЛ*. **йаланны** брехливий, оманливий *К*.

йаланных брехливість, оманливість *К*.

йалат- 1. змусити лизати *О, К*. 2. кидати, ударяти плазом *Г-СГ*; **нас йалата верди хамчийи ата** як уперіщить коня нагайкою *Г*; **йалат-са йере харшы** ану гепни його об землю *Г*.

йалах (-ғы) 1. корито для водопою, напувалка, поїлка *П, СМ, У, К*; годівниця *К*. 2. тріщина на губах *О*.

йалахлан- підлизуватися, ластитися, лащитися *СБ*.

йалаш- сп.-вз. *О, К*.

йалаштыр- спон. *О, К*.

йалбар- благати, просити, молитися *ВН-У*; **аллахка йалбар-** молитися богові, звертатися з благанням до бога *СБФ*; **йалбардлар бизге** блатали нас *ВН*; **маңа йалбарды** він благав мене *У*; *пор.* **йалвар-**

йалбармах благання, молитва *СБФ*.

йалбарт- спон. *О*.

йалбарыв благання *О*.

йалвар- благати, просити, молитися *Г-СК*; **сана йалварайых** ми благаємо тебе *СЛ*; *пор.* **йалвар-**

йалварт- спон. *К*.

йалварттыр- спон. *К*.

йалварыҗы благальник, прохач, клопотальник, хто молиться *К*.

йалға- доточувати, продовжувати, приєднувати *О*.

йалғавлы скріпленняй, зв'язаний, подовжений *О*.
 йалғал- з'єднуватися, дов'язувати-ся *О*.
 йалғала- дов'язувати, доточувати, продовжувати, приєднувати *О*.
 йалғалат- *спон. О*.
 йалған- бути приєднаним, доточеним *СБ, О*.
 йалғат- дов'язувати, приєднувати, доточувати *О*.
 йалғаш- з'єднуватися, сточувати-ся, доточувати-ся послідовно одне за другим *О*.
 йалғаштыр- сточувати *О*.
 йалда- плавати, плисти; ай сув сне йалдай місяць плаває на воді *СМ*.
 йалдавух плаваючий, плавучий *СБ, О, К*; поплавець *СМ*.
 йалдан- пливти *НБЄ*.
 йалдат- пускати плавати *СБ, СМ, Г, К*.
 йалдыз позолота *О, [Г]*; йалдыз эттир- дати позолотити *[Г]*.
 йалдызла- золотити, позолочувати *О*.
 йалдызлы позолочений *О, [Г]*.
 йалман- облизувати, підлизувати-ся *СБ, О, БТ, К*; йалмандың, чийхаймахка батхан мышых тибик ти облизався, як кіт, що вліз у сметану *СБЧ*.
 йалмат- змусити облизатися *О, К*.
 йалмахчы підлиза *К*.
 йалнайах босоногий *СБФ*; див. аях, йалан.
 йалныз сам, один *У, М, СК*; пор. йалныз, йангыз, йангыз, йаңгыз, йаңгыз.
 йалныш помилка *Г, СК*; йалныш йаз- писати з помилками *Г*; пор. йанлыш, йанныш, йаңлыш, йаңныш.
 йалпай- сплющуватися, ставати плоским, плескати *СБ*.
 йалпайт- сплющувати *СБ*.
 йалпат- розплющувати *О, К*.

йалпах плоский, плаский, плесканий, плисканий, приплющений *СБ, НМ, Г, К, СГ*; йалпах соз- розтягати плескачем, коржем *СГ*.
 йалпахла- розплющувати *О, К*.
 йалпахлан- сплющуватися *К*.
 йалпахландыр- сплющувати *К*.
 йалпахланыл- сплющуватися *К*.
 йалпахланылт- сплющувати *К*.
 йалпахлат- сплющувати *К*.
 йалпаш- гепнутися, розвалитися (про будівлю) *К*.
 йалта річка *У*; потік, ручай *БТ*; берег *СЛ*.
 Йалта селище Ялта *К*.
 йалталы мешканець Ялти *К*.
 йалтан- запобігати, підлещувати-ся, догоджати *О*.
 йалтанжы догідник, підлесник, підлиза, ласкавий *О*.
 йалтах лестоці, підлабузник, ласкавий *О, К*.
 йалтахлан- лащитися, підлещувати-ся, лестити, підлизувати-ся, підлабузнюватися *Б, О, К*.
 йалтахландыр- *спон. К*.
 йалтахлаш- *сп.-вз.* ластитися *О, К*.
 йалтахлых лестоці, підлабузництво *О, К*.
 йалтахташ валун *СЛ*.
 йалтахчы підлиза, підлабузник *Б*.
 йалт-йулт *насл. блиску О, К*; йалт-йулт эт- блищати, виблискувати, блискотати *К*.
 йалтра- блищати, виблискувати *СБ, П, Б, М*; пор. йылтра-, йылтыра-.
 йалтрат- робити блискучим, полірувати *СБ*.
 йалтыр-йалтыр *насл. блиску, сйа-ва СБ, Г*; йалтыр-йалтыр йалтыра- яскраво виблискувати *СБ*; күнеш йалтыр-йалтыр доғду зійшло яскраве сонце *Г*.
 йалтыра- виблискувати *СК*; үстү йалтырай, түбү халтырай звер-

ху блищить, а під сподом тремтить *СБЧ*.

йалха- обмивати [*СБ*]; **бен бурада өлер** (өлүр) **исем, т'им йалхар бени?** якщо я помру тут, хто обмиє мене? [*СБ*]; *див.* **йайха-йалхын** кроква *Б*.

йалчи/йалчы наймит, найманець, слуга *СБ*; **пастух** *СБФ*; **йалчы йүр-** наймитувати *СБ*.

йалы берег *Б, Г-СГ, СК*.

Йалы *див.* **Хуру Йалы**.

йалын I полум'я *СБ, СМ, У-СГ*; блискавка, гроза *СБФ, СМ*; **йалын** бле **йан-** палати полум'ям *СМ*.

йалын II грива *СБ-СМ, БТ, К*; *пор.* **йал I**.

йалынла- пломеніти, палати *О*.

йалынлан- палахкотіти, палати *О*.

йалынландыр- *спон.* *О*.

йалынлат- розпалювати, роздувати полум'я *О*.

йалынлы I полум'яний *О*.

йалынлы II із гривою *О*.

йалынлых полум'яність, палкість *О*.

йалыннан- палахкотіти, палати *К*.

йалыннандыр- *спон.* *К*.

йалыннат- роздувати полум'я *К*.

йалынны I полум'яний *К*.

йалынны I із гривою *К*.

йалынныз сам, самотній, на самоті *М, СК*; *пор.* **йалныз, йангыз, йангыз, йаңгыз, йаңгыз.**

йама латка *К, СГ*; *пор.* **йамав.**

йама- латати *СМ, Б, К, СГ*, штопати, зашивати *СБФ, К*.

йамав латка *СБ, СМ, Б*; латання *СБФ*; заштопане місце *О*; *пор.* **йама.**

йамавжы латальник, штопальник *О*.

йамавжылых латальництво, штопальництво *О*.

йамавлу латаний *СБ, СМ*; **йамавлу** урба латана сорочка, сукня *СБ, СМ, Б*; **йамавлу** урба тэз

йыргылий латана сорочка рвется швидко *СБЧ*.

йамавлых тканина для латки *О*.

йамажы латальник, штопальник *К*.

йамал- лататися, штопатися *НБЕ, О, К*.

йамалых гнів, лють *НБЕ*; *див.* **йаман.**

йамалы латаний, штопаний *СЛ, К, СГ*.

йамалых тканина для латки, матеріал для штопання *К*.

йаман поганий, злий, недобрий, зло, чвара, склока; **йаман** ава погана погода *СБ*; **йаман йисан** погана людина *СБЧ*; **йаман йит** злий пес *СБА*; **йаман көпек** не ашар, не ашатыр злий пес ні сам не їсть, ні іншим не дає *СГ*; **йаман күчүк** злий пес *СБЧ*; **йаман тиль** злий, лихий язик *СБ, Б*; **йаман тиль шапара** т'есий злий язик ріже скло *СБЧ*; **йаман лаф** погане слово *НМ*; **севдаң бек йаман** коханья до тебе завдає багато мук *У*; **йамандан йаманы бар** буває й гірше *СБФ*; **йаман клукша** озиниң/өзү чипчелерин да такилей погана квочка клеє й власних курчат *СБЧ/СБА*; **йаман фит'ирли** киши — авзуна йит тиши зловмисна людина — в роті собачі зуби *СБЧ*.

йаманжы нелагідний, незлагідний, невжиточний, склочник, сварливець, наклепник *О, К*.

йаманжылых чвара, погані стосунки *О, К*.

йаманкай поганий *СБ*.

йаманла- ганити, ганьбити, обмовляти, зводить наклеп *ВН-СМ*.

йаманлан- злитися, гніватися, сердитися, ганитися, ганьбитися, бути оббріханим *СБ, О, К*.

йаманлат- злити, гнівати, сердити *СБ, О, К*.

йаманлаш- ставати злим, поганим, злитися один на одного, ворогувати, ганьбити один одного *О*.

йаманлаштыр- сварити між собою *О*.

йаманлы поганий, зловмисний *О*.

йаманлых (ғы) зло, поганий вчинок, злість, шкода, погана властивість, наклеп *СБ-СМ*; **нас коп сениң йаманлығың** як багато в тобі зла *СБФ*.

йаманна- ганити *Б, У, К*; **башлады т'елин йаманнамаға** вона почала ганити свою невістку *У*.

йаманнан- злитися, гніватися, сердитися, ганитися, ганьбитися, бути оббріханам *К*.

йаманнат- злити, гнівити, сердити *К*.

йаманнаш- *сл.-вз. К*.

йаманнаштыр- *спон. К*.

йаманны поганий, зловмисний *К*.

йаманных зло *Г, К*; **йаманныхтан айт-** говорити зле *Б*.

йамансыз незлий, незлостивий, незлобивий *О, К*.

йамансызлых незлостивий, який не пам'ятає зла, зичливий, прихильний *О, К*.

йамат- змусити латати, штопати *О, К*.

йамбаш кульша, верхня частина стегна, сідниця *СБ, СМ, Б, К, СГС*; таз, тазовий *О*; **йамбаштан альш ур-**, **йамбаштан аткидати** через стегно *Г*; *пор. йанбаш*.

йамбе на боці *СЛ*; **дәмир хайыш йамбе йатыр** залізний ремінь лежить на боку — *загадка про ножиці СЛ*; *пор. йан; бе*.

Йамбур *прізви.*; *див. гамбур, ғамбур, ғанбур*.

йампа- сплющувати *О*.

йампах сплющений, розплющений *О*.

йампи розвалений, трухлявий *К*; **йампи эв** гнила, розвалена хата *К*.

йампых стоптаний *О*.

йан 1. бік, сторона, край; **анам йандан** з боку моєї матері *СЛ*; **анамдан йаны папу/хартана** мій дід/бабуся по матері *НБЕ*; **баба йандан** з батькового боку, по батькові *СЛ*; **не йаның ағырмай, о йаныңа йат** який бік у тебе не болить, на той бік і лягай *СЛ*; **эм т'елин дә йаны, эм т'ийев дә йаны** і сторона нареченої, і женихова сторона *Б*; **хыз да йандан йенд'елер** старші невістки з боку дівчини *СЛ*; **бар йанда** скрізь, в усіх краях *СБФ*; **бир йан хойма** картозун не носи картуза *набакир У*; **бир йаны** — даг по один бік — ліс *К*; **этлери бир йанна, хамуру да бир йанна** м'ясо з вареників окремо, варяниці окремо *Б*; **бир йанына севиндилер** **ве бир йанына хекмет этэрлер** **иди** з одного боку, вони раділи, а з другого — дивувалися *[Кб.]*; **не йандан звідки О**; **архадан о йана т'итти** поїхав на той бік гори *Г*; **о йаннара** в тих краях *Г*; **о йана айляныйляр, бийана айляныйляр** звертаються туди, звертаються сюди *Г*; **о йана бийана/бийана К/СГ**, **о йанна бийана У** туди-сюди; **о йандан** з того боку *СГ*; **өзен о йандан** з того боку річки *К*; **бири тараман о йандан, бири бийандан** один з того боку яру, другий з цього боку *Г*; **оң йан** лице, правий бік *СМ*; **тэрс йан** зворот *СМ*; **у йана туди СБ**; **бар у йанда** піди туди *СБ*; **эр бир йанын түзетий** поправляє зусібч *СМ*. 2. *сл. ім.* поряд, біля, у, до, від; **йан(ы)ма**

біля мене, до мене; йарым чувал ашуғум бар әди меним йаныма у мене було півчувала бабок *СБ*; шаатым йанма свідок біля мене *П*; йаныма отруй живе зі мною *Б*; бизим йанымызға до нас *ВН*; йанымызға сойайлыр заріжуть перед нами *ВН*; йан(ы)на біля нього, до нього; йол йанына при дорозі, край шляху *СБ*; хайсы хызыың йанна у якої з дочок *СБ*; барды йанна підійшов до нього *ВН*; бабамын йанна отуру-жити з батьками *П*; дәңиз йанна отурду він сидів біля моря *П*; йанна туруй хайых біля нього стоїть човен *СМ*; т'етэй өзү йанна іде своєю дорогою *СМ*; шааты да йанна і свідок при ньому *СМ*; йанына алып т'етме до нього не підходь *У*; көпеклерини алып йанна бере з собою своїх собак *Г*; варий көпүр йанна підходить до мосту *СГ*; сарпелер йанна біля скирт *К*; әв йанна до хати, в бік хати *СГ*; хагуун йанна біля воріт *СК*; босағанын йанында көше бир сандух бар у кутку біля порогу якась скриня *СМ*; хуйунун йанында біля колодязя *П*; оон әв йанындан т'етий дә, йырлап т'етийлер она түркү ідучи повз її хату, співають її пісень *У*; йаныңа йендең йохтур невістки твоєї в тебе немає *У*; йа бу оланы нечү йүрүтүйсү йаныңызға? а навіщо тягаеш за собою цього хлопця? *Г*; ◇ йан ол-спостерігати *П*; әр көренлер йан олур усі, хто побачать, спостерігатимуть *П*; дүльбер, бахчиңе варайдым, бо-йуңа әр йан олайдым красуне, я хотів би піти до твого саду, роздивитися, яка ти *Кам*.

йан- (йанай) 1. горіти, палати, запалюватися; йанған үй нато-

лена хата *ВН*; йансын щоб він згорів ну його *СБ*, *СК*; күне харшы йан-засмагати на сонці *К*; йансын да күль олсун щоб він спопелів *Г*; йан да хал щоб ти згорів *СБ*; туташып йан щоб ти згорів *Б*; йанып бит-догоряти *БТ*. 2. бути збудженим; жаліти, співчувати; бути засмученим, переживати, страждати; энди дльмед'е да йанмам тепер я вже не переживаю, що помру *У*; йаға йанмайым, адама йанайым переживаю я не за смалець, а за людину *Г*; мен йанайым бу шийе я шкодую з приводу цього *К*; мен йанайым бу шийдән це мене бентежить *К*. 3. прагнути, чути спрагу *О*; мен йандым відчуваю спрагу *К*; йанды пишти запалився від ходи, спеки *СГ*, *СК*; сен д'езейси йанып пишип көйлердә ти, як запалений, ходиш селами *СГ*; ◇ ичим от тарзы йанай я дуже шкодую *СБЧ*; жаным йанды ондан я зненавидів його *К*; жаным йанды: т'ерекмей о маңа душа моя змучилася: не потрібен він мені *Б*; йанды йаш йүречигим я змучився — згоріло моє юне серденько *ВН*; йандым хаврулдум змучився *Б*.

йана новий *СМ*; йанадан знову *СМ*.

йанажығаз щічка *К*; *див.* йаных.

йанажых щічка *К*; *див.* йаных.

Йанатол *прізв.*

йаных (-ғы) щока, вилиця, верхня щелепа; сережки у півня *К*; йаныхлары халтрай щоки в нього тремтять *Б*.

йаныхлы зі щоками; ал йаныхлы бийаз хызлар рум'янощокі біляві дівчата *М*; нар йаныхлы з рум'яними/гранатовими щоками *ВН*; хызыл йаныхлы червонощокый *ВН*; хырмызы йаных-

лы алма червонобоке яблуко
СК.

Йаначоль *прізв.*

йаначых (-ғы) щічка Б.

йанаш 1. близький, близька людина, ближній *СБ-Б*; хайда той — анда сой, хайда жанаш — анда йанаш де весілля — там родич, де поминки — там приятель *СБА*. 2. рант (*пор.* йанаша) *СБ*.

йанаш- наближатися, підходити, приходити, присуватися, підсуватися, причалювати, бути поряд, показувати близькість *ВН, СБ-У, К, СГ*; йанашый ашама сідає їсти *П*.

йанаша 1. бік, сторона, бокова частина, пола; бур(у)нун йанашасы бокова частина носа *НМ, К*. 2. суміжний, сусідній, прилеглий, близький; йанаша кōйдэн з сусіднього села *У*. 3. збоку, поблизу, поряд, близько; йанаша д'ель- підходити *СК*; этґи хыз отруйляр йанаша-йанаша живуть поряд двоє дівчат *У*; йанашаға поряд *Б*; шаха-шаха, хурйуға йанашаға жарти-жарти, а хвіст набік *СБЧ*; йанашаға/йанашаа мыхла- прибівати горизонтально *У/К*; севий йанашаға тохтап лафетмед'е любить зупинитися поряд поговорити *СМ*; йанашама поряд зі мною *БТ*; йанашадан збоку *ВН-П, Б, СК*; йанашадан вар- підходити збоку *СК*; йанашадан бит тишлемесе, хашынмай киши *СМ*, йанашандан бит тишлемесе, хырлы бир хашынмас якщо якась воша збоку тебе не вкусить, не дуже розчешешся *СБЧ*; йанашас(ы)на поряд із чим, біля, збоку *СБ, Б, О, К, СГ*.

йанашала- рухатися поряд, уздовж; йанашалап понад, поряд, поблизу *ВН, У, Г, К*; йанаша-

лап Юзовкадан т'етэр эдик ми йшли понад Юзівкою *ВН*; йанашалап мыхла- прибівати горизонтально, вздовж *У, К*.

йанашма близький, приятель *[Г]*; манастире йанашма иди був близьким до монастиря *[Г]*.

йанаштыр- наближати, підводити, приводити, присувати, підганяти, влучати *СБ, О, СЛ, К, СГ, СК*; йанаштырсын шу хайығы, минсин анем ұстүне нехай він піджене цього човна, щоб моя мати сіла на нього *[СК]*.

йанаштырыл- бути наближуваним *О, К*.

йанбаш кульша *ВН*, стегно, бік *НКД*; таз, тазовий *О*; *пор.* йамбаш.

йанбаштан знову *О, К*.

йангыз сам, один, самотній *ВН, Б, У, СЛ, К, СК*; булар этґи жан бир ат ұсне — йангыз бир ат ұстүне душманы ці двоє на одному коні, а їхній ворог — сам на коні *Б*; йангыз йат- лежати самому *СК*; йангыз хал- лишатися самому *Б*; мен йангыз халдым я залишився сам *ВН*; сен т'етэс — мен халажағым йангыз якщо ти підеш — я лишуся сама *Б*; *пор.* йалныз, йалыныз, йангыз, йаңгыз, йаңғыз.

йангызлых самотність *К*.

йанған пожежа *СЛ*.

йангыз сам *Г-К*; *пор.* йалныз, йалыныз, йангыз, йаңгыз, йаңғыз. йанғын пожежа *Г-К*.

йандыр- запалювати, підпалювати, розпалювати *СБ, БТ, К*; ударити, ушкварити, садонути, уперіцити *СМ, К*; випити, врізати, вмазати *Б, Г*; примусити страждати *СЛ*; күн йандырый сонце пече *П*.

йандырыл- бути запаленим *О, К*. йане I ств. частка так, звичайно *О*; *пор.* йани, йаны *П*.

йане II *спол.* тобто [Г, М].
 йанем: эй, йанем, йанем (?) *СГ*.
 йани *ств. частка* так *ВН, СБ, Г, СЛ, М, СК*; *пор.* йане I, йаны II.
 йан-йана *поряд*, один біля друго-го *СЛ, СГ*; т'итэр эдик йан-йана ми йшли поруч *СГ*.
 йанлы: бир йанлы *односторонній*, *однобокий О*.
 йанлыш *помилка [ВН]*; *пор.* йалныш, йанныш, йаңлыш, йаңныш.
 йанмыш *пожежа*, *полум'я У*.
 йанна- *озиратися БТ*.
 йанны: бир йанны *односторонній*, *однобокий К*.
 йанныш *помилка Г-К*; йанныш дүшмединиз *бырайа* ви потрапили сюди не *помилково [СЛ]*; *пор.* йалныш, йанлыш, йаңлыш, йаңныш.
 йаннышлых *помилка*, *помилковість*, *хибність СЛ, СГ*; йаннышлыхне дэг- *зачепити мимохіть*, *помилково СЛ*.
 йанныш-манньш *суцільні помилки СЛ*.
 йаннышын *хибно*, *помилково*, *мимоволі*, *ненароком К*.
 Йансала *Велика Новосілка БТ*; *пор.* Йаңы Сала.
 йансалалы *мешканець Великої Новосілки БТ*.
 йантай- *схилитися набік*, *прилягати*, *напівлягати П, О, СЛ, К*; йантайый, йухлай *халый* *прилягає набік і засинає П*.
 йантайт- *спон. О, К*.
 йантых *печений пиріг*, *пиріжок ВН, О, Б, Г, К*; *чебурек СБ, П, НКД*; *пор.* чырлама, чырчыр.
 йаны I *новий*, *свіжий П, НМ, СЛ-СГС*; *знову НМ*; йаны ай *молодий місяць*, *молодик К*; йаны тобан *свіжа солома П*; йаны эве салхын *су холодна вода в новий хаті СЛ*; йаны да а *також*

К; йандан *знову НМ, К*; *пор.* йаңи, йаңы, йени.
 йаны II *ств. частка* так *Г, СГ, СК*; *пор.* йане I, йани.
 йаңыжа *доволі новий К*.
 Йаны Камара *Нова Камара — Новий Комар К*.
 йаңыкамаралы *мешканець Нової Камари — Нового Комара К*.
 йаңыл- *помилятися СЛ, К*.
 йаңылан- *поновлюватися К*.
 йаңыландыр- *поновлювати К*.
 йаңылат- *поновлювати К*.
 йаңылдыр- *вводити в оману*, *дурити К*.
 йаңылых *новина*, *новизна*, *новація*, *обнова К*.
 йаңылыш- *помилятися К*.
 йаналыштыр- *вводити в оману*, *змушувати помилятися К*.
 йаңылыштырыл- *бути ошуканим*, *введенням в оману К*.
 йаңындат-и *прилеглий*, *сусідній*, *суміжний О, К*.
 Йаны Т'ерменчик *Новий Керменчик — Новомлинівка К*.
 йаңыт'ерменчикли *мешканець Нового Керменчика*, *новомлинівець К*.
 йаңых (-ғы) 1. *пожежа Б, К*. 2. *жар*, *температура Г-СГС*. 3. *спалений*, *горілий ВН, О, БТ, К*. 4. *переживання*, *страждання*, *печаль*, *горе СБ, СМ, БТ, Г-СГ*; йаңых чох *багато переживань У, К*; йаңых кӧр- *заснавати переживань Г*; йӧрек йаңығы *страждання*, *переживання [Кб.]*; *абу апалары да... түшей ичне йаңых: нед'е бизни бед'енмей? а и старші сестри обурюються: чому ми йому не подобаємося? Б*; \diamond йаңых сӧндӧр- *гасити пожежу*, *заспокоювати К*.
 йаңыхла- *журитися*, *переживати*, *горювати СГС*; *онун ардна йаңыхла- журитися по ньому СГС*.

йаныхлы печальный, сумний, смутний, співчутливий, дбайливий *О, СГС*; гарячий, запальний, нервовий, швидкий *К*.

йаныхлых 1. згарище, попелище *О, К*. 2. печальный, сумний, зажурений *БТ*.

йаньштыр- змушувати помилятися, вводить в оману *К*.

йанышыл- помилятися *К*; **йанышлый** він помиляється *К*.

йанышылдыр- змушувати помилятися, вводить в оману *К*.

йаңыз сам, один, самотній, самотній *ВН, СБ, О*; **йаңыз хысайахлы** самотня жінка *У*; **артымыздан атлы да хувар, сени бендэн айырырлар, йаңыз чөле аҗлеп халырым** за нами поженуться вершники, вони розлучать тебе зі мною, і я лишуся, плачучи, одна у полі [*СБ*]; *пор. йалныз, йалыныз, йангыз, йаңыз, йаңыз*.

йаңызла- почувати себе самотнім, беззахисним *О*.

йаңызлан- ставати самотнім *О*.

йаңызлат- робити самотнім *О*.

йаңызлых самотність, усамітнення *О*.

йаңызсыра- почувати себе самотнім, журитися на самоті *О*.

йаңызсырат- спон. *О*.

йаңыз сам, один *СМ*; *пор. йалныз, йалыныз, йангыз, йаңыз, йаңыз*.

йаңи новий *СБ*; **меним тахым урба йаңи** увесь мій одяг новий *НБС*; *пор. йаны, йаңы, йени*.

йаңидэн знову *СБ*.

йаңлыш помилка *НБС, СМ*; **йаңлыш йаз-** писати з помилками *ВН*; *пор. йалныш, йанлыш, йанныш, йаңныш*.

йаңлыш- помилятися *СБ*.

йаңлышлат- робити з помилками, наробити помилок *СМ*.

йаңлышлых помилковість *НБС*.

йаңлышмах помилка, похибка *СБФ*.

йаңлышт- змушувати помилятися, обдурювати *СБФ*.

йаңныш помилка, помилковий *БТ, К*; **йаңныш йаз-** писати з помилками *Б*; *пор. йалныш, йанлыш, йанныш, йаңлыш*.

йаңы новий, молодий, свіжий *ВН, СБ-Б*; знову *СБФ*; **йаңы ай** молодий місяць *СМ*; **Йаңы йыл хутлу босун** з Новим роком *СБ*; **Йаңы йыллы селам** привітання з Новим роком *НМ*; **йаңы киши** нова людина *СБ*; **йаңы сибирт'и тэмиз** сибирій нова мітла чисто мете *СБЧ*; **йаңы т'елин** молода, наречена, молода невістка *НБС*; **йаңы т'ийев** молодий, наречений, жених, молодий зять *НБС*; **йаңы ший** нова річ *СМ*; **наадар даан алажахсы бу шийлерни? йохсам йаңыларны хош чаптыражахсы ны?** скільки ще нових речей ти купуватимеш? хіба пускатимеш обнови наввипередки? *СБЧ*; **йаңыдан** знову *О*; *пор. йаны, йаңи, йени*.

йаңыжа доволі новий *О*.

Йаңы кӱй Новобешеве *НБС*.

йаңыл- (йаңлы) помилятися, хибувати *СМ, БТ, У, СЛ*.

йаңыла- обновляти *О*.

йаңылан- обновлятися *О*.

йаңылат- обновлювати *О*.

йаңылаш- обновлюватися *О*.

йаңылдыр- вводить в оману, збивати з пантелику, заплутувати *О*.

йаңылдырт- спон. *О*.

йаңылт- спон. *О*.

йаңылых новина, новизна, новинка, новація, обнова *СБ, О*.

йаңылыш помилка, похибка *О*.

йаңылыш- помилятися *О*.

йаңылышлых помилка, помилковість, хибність, неправильність *О*.

йаңылыштыр- спон. *О*.

йаңылыштырт- спон. *О*.
 йаңылыштырттыр- спон. *О*.
 йаңылыштырың- спон. *О*.
 йаңыр- оновлюватися, поновлюватися, відновлюватися *СБ, О*; замінюватися *О*.
 йаңырт- оновлювати, відновлювати, підновлювати *СБ, О*.
 йаңырттыл- пас. *О*.
 Йаңы Сала Велика Новосілка *Б*; пор. Йансала.
 йап- (йапай; / йабай *СБ, СМ*) 1. робити, виконувати, виготовляти, будувати *СБ, Б, О, СЛ-СК*; поробити, причарувати *Г*; йаптым мен нал я зробив підкову *Г*; бу эв йендим йаптым цю хату я збудував сам *СЛ*; ны йапайым? що мені робити? *СБ*. 2. закривати, накривати, укривати, зачиняти *ВН, СБ, СМ-У, К, СГ*; йапты көзүмү мое око закрило (про катаракту) *У*; йап хапу зачини двері *НМ*; йабай хабак закривае кришкою *СМ*; ти рамит бле йап- крити черепицею *СМ*; стол йап- накривати на стіл *СБ*.
 йапа-йаңгыз зовсім один, сам *О*.
 йапалах 1. плоский, плаский, плесканий *Б, У, К*; пелюстка, пластівець *Б*; йапалах хар лапаний сніг *Б, У, К*. 2. сова, сич *О*.
 йапалахла- слющувати *Б, У, К*; кошлатити *О*.
 йапалахлан- сплющуватися *Б, У, К*; кошлатитися *О*.
 йапалахланьл- пас. *О*.
 йапалахланьлт- спон. *О*.
 йапалахлат- спон. *О*.
 йапалахлаттыр- спон. *О*.
 йапар: ағыз йапар див. ағызйапар.
 йап-йабанжы *СГ*.
 йап-йаңгыз зовсім один *К*.
 йап-йаны цілком новий *К*.
 йап-йаңы зовсім новий *СМ*.
 йап-йаңгыз зовсім один *СМ*.
 йап-йаш зовсім молодий *У*.

йапма зроблений, штучний *О, СЛ*.
 йапражых (-ғы) *СК*.
 йапрах (-ғы) листок, листя, аркуш, корж, варяница; хабағын йапрағы табах листки гарбуза — як таці *У*; амур йапрах *К*, хамур йапрах *СБ* варяница, корж; йапрах-йапрах хой- розкладати по листку *СМ, К*.
 йапрахла- гортати по аркушу *О*.
 йапрахлан- укриватися, заростати листям *О, К*.
 йапрахлат- 1. укривати листям *О, К*. 2. гортати *О, К*.
 йапрахлы з листям *О, К*.
 йапрахсыз без листя *О, К*.
 йапрачых листочок, коржик, варяничка *СБ, Б, К*.
 йаптыр- 1. давати зробити, дати будувати, замовити будувати *ВН, СМ, Г-СК*. 2. йаптыр- змушувати закривати, зачиняти *О*; приліплювати, наліплювати, заліплювати *П*.
 йапу 1. паркан, загата, мур, загорода, межа — з каміння, кізяку, саману, дерну, землі; будівля *СБ*; жатма йапу паркан з кізяку *К*; таш йапу кам'яний паркан, мур *СМ*; хумушлар арасна йапу хойулул між сусідами на межі ставиться паркан *К*. 2. попона *К*. 3. затінок, закрите від сонця місце, затишок *СБФ*; пор. йабу, йабув, йапув, йап, йапы.
 йапув попона *Г*; пор. йабу, йабув, йапу, йапы.
 йапул- 1. будуватися *М, СК*. 2. бути закритим, закриватися *Б, У*.
 йапулу 1. зачинений [*Кб.*]; пенжере йапулу эт'ен вікна було зачинено *У*. 2. обліплений *СГ*.
 йапух закритий, зачинений *Б, У*; бети йапух обличчя в нього закрите *Б*.
 йапуш- з'єднуватися, злипатися, налипати, приліпати, пристава-

ти, зчепитися, схопитися, хапати один одного, зчепитися, чіплятися, причіплятися, учепитися, хапатися *Б-СК*, зачіпати [*Кб.*]; **йапуший** шорбажисне чіпляється до господаря *Б*; **о балачыхлар** она йапушуйляр ті діти чіпляються до нього *Б*.

йапушайах клишоногий *К*.

йапушах 1. липкий, нав'язливий, настирливий *Г, К*. 2. *бот.* нетреба, овечий ріп'ях *Б, У, К*; *пирій СЛ, К*; *пор.* йабушах, йабушух, йапышах.

йапуштур- приліплювати, приклеювати *Б*; **о хабухларны тэмиз дэ йапуштурған** директ'е харшы поприліплював усі ті шматочки кори до дерева *Б*.

йапушхан склеєний, зліплений *БТ*.

йапушул- (-шлый, -шлүй) береться докупи, злипається, збивається *СЛ*, бути доторканим [*Г*].

йапы будова, мурування [*Г*]; *пор.* йабу, йабув, йапу, йапув.

йапыл- бути зробленим, робитися, вироблятися, виготовлятися, бути збудованим, побудованим, будуватися *Б, Г, К, СК*; доробитися, вивчитися *Г*.

йапылт- спон. *О, К*.

йапыш- чіплятися, міцно хапатися, прилипати, злипатися, склеюватися *Б, У, К*; **алый торатны, йапышый хурйугундан, кӧтэрий атай** бере гнідого коня, хапається за хвоста, підкидає *Б*; **йере харшы йапыш-** притулятися до землі *СЛ*.

йапышах *пирій СЛ, К*; *пор.* йабушах, йабушух, йапушах.

йапыштыр- приліплювати, приєднувати, склеювати, з'єднувати *Б, Г, К, СГ*.

йар I урвище, крутий берег, яр, балка *ВН-П, О, Г, К, СГ, СК*; **бахты** — йара харшы бир хапу

вар дивиться — скраю урвища якісь двері *СГ*; **учту йардан** упав з крутого берега *ВН*.

йар II бік *СБ, СМ*; **атлы йардан абер йелир** від кінних надійшла звістка *СБ*; **эт'и йарға дағылы-йымыз** ми розходимося на два боки *СМ*.

йар III коханий, кохана, любий, люба, милий, мила, любка, любчик, коханець, коханка, лада, ладо; **бир дэнечик йар сардым** я пригорнув одну-єдину любку *П*; **йарем** моя мила; **йарен** твій коханий, твоя кохана; **йар олбути** коханим, закохуватися *СК*; **йар севдасы пек йаман** ця мука від кохання є дуже тяжкою *К*; **Арзу да тўший йар хурбетлиги чекмейе** Арзу починає страждати від розлуки з коханим *СБ*.

йар IV половина [*П*]; *див.* йары.

йар- (йарай) розколювати, рубати, розрізати, розрубувати, розщепляти, розбивати, розділяти, розпорювати, проколювати, протикати *СМ*; **ағачны йаррубати** дрова *У*; **таш йар-** розколювати камінь *СБЧ*.

йара рана, проткнуте місце; страждання; **йара оруну** шрам, слід від рани *К*; **ачых йара** відкрита рана *СБ*; **кӧк йара** синець, садно *СБ, К*; **т'есильген йара** *К*, **т'ест'ен йара** *СБФ* різана рана; **сыдыр(ыл)ған йара** обідрана рана, подряпина *К*; **хопарылған йара** рвана рана *К*.

йара- 1. годитися, бути придатним, відповідати, бути дозволеним; **йарамай** не годиться *СМ, Б*; **бек йарамайсын** тобі дуже погано *Г*; **биз бир шийд'е йарамаймыз** ми зовсім негожі, ні а що не здатні *У*; **бир шийд'е дэ йарамай меэм йүрегим** моє серце нікуди не годиться *У*; **йара-**

маз ший погана річ, лихо *СК*; эт'и йитке бир аш бермеге йарамай двом собакам давати їсти разом не годиться *СБА*; о йарер бана вона мені підходить [*СК*]. 2. догоджати, робити приємне *СБ, П, О, К*; аңа йарамаға болмай *СБФ*, она йарамаа чаре йох *К* йому догодити неможливо.

йравлу придатний, відповідний, підходящий, підхожий *О, К*.

йравсыз непридатний, негодящий, негожий *О, К*.

йарадан творець [*Г*]; *див.* йаратан.

йарай придатний *НБЕ, О, К*.

йарайлы придатний, відповідний, підходящий, гожий *О, К*.

йарайсыз непридатний, негожий, негодящий, невідповідний *О, К*.

йарала- ранити *О, К*.

йаралан- поранитися, бути пораним *О, К, СК*.

йараландыр- *спон.* *О, К*.

йаралат- *спон.* *О, К*.

йаралаттыр- *спон.* *О, К*.

йаралы поранений; ағыр йаралы тяжкопоранений *К*.

йарамаз негодящий, поганий, підступний, сердитий, злий; негідник; негідний вчинок; погано; вередливий *СБ*; йарамаз адам погана людина, негідник *Б*; йарамаз атлар негодящі коні *Б*;

йарамаз йол погана дорога *П*;

йарамаз лаф погані, мерзенні слова *У*; йарамаз т'ечиниш погана, негідне, непорядне життя *П*;

олар лафлайяр йарамаз казахчазна вони розмовляють українською мовою погано *У*;

пек йарамаз дуже поганий *СЛ*;

йарамазны эт- учинити щось погане *П*.

йарамазлан- ставати поганим, псуватися *СМ, Б*, вередувати *СБ*; ны уғадар йарамазланыс? доки ти вередуватимеш? *СБЧ*.

йарамазлых непридатність, негожість, негодящість *О, К*; негідний вчинок, погана поведінка, підлість *ВН, СМ, Б, Г-К*; викаблучування, вередування *СБФ*; онун йарамазлығын берийлер падышаха про його негідні вчинки доповідають цареві *Б*; йарамазлых бе айт- говорити зле *СМ*; йарамазлых эт- чинити щось погане, ганебне *К*.

йарамай поганий, негожий, непридатний, погано, неприємно *НБЕ, П, Б, У, СК*; табыаты йарамай натура в нього погана *П*; йарамай чалай погано грає *СК*; харт осан, йарамай, балам, — хартлых штә постарієш, синку, погано — це старість *М*; хартлых — нас йарамай старість — до чого це погано *М*.

йарамайча не дуже добре *СК*.

йарамахлых придатність, відповідність *О, К*.

йарамсыз негожий, непридатний *О*.

йарамсызлых негожість, непридатність *О*.

йаран- намагатися бути придатним, догоджати *О, К*.

йараныш догідливий, придатний *О*.

йарар підходящий, придатний, корисний *О, К*.

йарарлых придатність, корисність *О, К*.

йарарт- робити придатним, корисним *О, К*.

йарат- 1. робити придатним, відповідним, підходящим, догоджати. 2. творити, створювати; параны эйилиє/эйилиге

йарат- витратити гроші на добру справу *СЛ, К / [СЛ]*; дўнйаның бир көшеси дә бош халмасын, дәп, аллах буну да йаратхан

щоб жоден куток світу не виявився порожнім, бог створив і його *СБА*.

щоб жоден куток світу не виявився порожнім, бог створив і його *СБА*.

йаратан творець, творитель; **йаратан аллах** бог-творець *Б, Г, К, СГ*; **йери-көкү йаратан аллах** бог, який створив землю і небо *СЛ*; **йаратаным** творителю мій *СЛ*; **аллагым йаратан** боже-творителю ти мій *СБФ*.

йаратхан творець *О, К*.

йаратыл- бути створеним *СБ, О, [Г], СЛ, К*.

йаратылышлых творчість, створення *О, К*.

йаратым творення, твір *О*.

йаратыхлы створений *О, К*.

йараш- личити, підходити одне одному, влаштовуватися; **саңа йарашый бу платох** ця хустка тобі личить *СБФ*; **йолжы йолына йарашый** подорожньому личить подорож — пора в дорогу *СБЧ*.

йарашла- добирати, прикрашати, упорядковувати, доводити до ладу *СБ, О, К*.

йарашламах прикрашання, прикраса *О, К*.

йарашлы підходящий, пристойний, який личить *О, К*.

йараштыр- пристосовувати, добирати, прикрашати, приводити до ладу, вигадувати *О, К*; догоджати *СЛ*; поліпшувати *Г*.

йараштырыл- бути належним, пристойним, привабливим, робитися таким *О, К*.

йарашыл- ставати підходящим, придатним *СБ*.

йарашын- готуватися, збиратися *СБ*; **тойға йарашынсаң, йурттан ашап чых** якщо готуєшся йти на гуляння, виходь із дому, поївши *СБ*.

йарашых підходящий, привабливий, приемний, гарний, милий, чепурний *СБ, О, К*.

йарашыхла- прикрашати *О, К*.

йарашыхлан- прикрашатися, чепуритися *О, К*.

йарашыхлат- змушувати підходити, личити *О, К*.

йарашыхлы приемний, гарний, пристойний *О, К*.

йарашыхсыз неприемний, непристойний, незугарний *О, К*.

йарашыхлых привабливість, приемність, краса *СБ, К*.

йарған лезо лемеша, передплужник, чересло *О*.

йардым допомога, підтримка; помічник; **т'имсе көрмеэндэ чыхарый бу саччыхын, т'есий — т'елий она йардымнары** коли ніхто не бачить, виймає ці волосинки, ріже — приходять до неї її помічники *Б*; **йардым ал-** просити допомоги *К*; **стэдик биз торунну алмаға, бизге йардым босун** ми хотіли забрати онука, щоб нам була допомога *П*; **йардым бер-/вер-** *К/П*, **йардым әйле-** *[Г]*, **йардым әт-** надавати допомогу, допомагати; **стәмедин маңа йардым әтме ти** не хотіла мені допомогти *ВН*; **аллах йардым әтсин, душманлар севинмесин** хай бог допоможе, щоб вороги не раділи *БТ*.

йардымжы помічник, підсобник *СБ, СМ, Б, Г*; **ай Василь баба йардымжы босун** хай вам допоможе святий Василь *СБЧ*.

йардымжылых становище помічника *О, К*.

йардымжысызлых відсутність помічника *О, К*.

йардымла- допомагати, підтримувати *О, К*.

йардымлат- спон. *О, К*.

йардымлы який надає допомогу, допоміжний *О, К*.

йардымчы помічник *М*.

йардыр- наказати нарубати *О, К*; **одун йардырды** наказав нарубати дрів *[Г]*.

йардырт- спон. *О, К*.

йаре рана *[Г, СЛ, СК]*; див. **йара**.

йарей *теп. час* сприяє [СК]; мевлам сана йарейдир господь допомагає тобі [СК]; див. йара-йареле-Г.

йарелен-Г.

йарем див. йар.

йаречигим *ласк.* моя кохана [ВН].

йарма крупа О.

йармалых (-ғы) ярмарок, базар.

йарчых скалка, скіпка, скабка, ключка СБ, К; пор. йарычых.

йары половина; дэ́рйа балых йа-

р[ы] д'итий, йарымысы йылап

д'итэр; йарем онда, бен мында

— севдалығы йан[ып] т'итэр/д'и-

тэр риба в морі — половина

пливе, половина плаче; милий

там, я тут, кохання до нього —

суцільна мука [П]; йары д'еже

СГС, йары жеже ВН, йары йе-

же СМ, Б, Г, К, йары йеже вах-

ты СЛ північ; йары йеже вах-

тына ВН, йары йежедэ К, йа-

ры йежеэн вахтына У опівночі;

йары йежед'ерек до півночі Б;

йары йол півдороги К; йары

йола хал-лишитися на півдо-

розі Г; йары йолу алсыннар

олар, оларын атлары півдоро-

ги нехай займуть вони, їхні коні

СК; йары к'оймүз половина

нашого села У; йары к'уй півсела

Г; йары падшахлых півцарства

Г; йары шорбажлигин берий

хыз биле т'ийевйе він віддає

дочці із зятем половину маєт-

ку П; айырлыялар эт'и йарыға

діляться на дві частини СМ;

өзен йарысна варды доплив до

середини річки СЛ; йарысна-

жас до половини СГ; йары-йа-

рыға б'ольнүйлер розподіляють-

ся половина на половину СМ;

йары-йарыйа наполовину, нав-

піл, пополам К.

йарыл- розколюватися, розтріс-

куватися, розламуватися, бути

розколюваним СБ, О, Б, Г, К.

йарыла- поділити навпіл, пере-

половинити О, К.

йарылат- спон. О, К.

йарылғыч який легко розколює-

ться, розламується, ламкий О.

йарылмах розколювання, тріщи-

на, шпарина, щілина О, К.

йарым половина; неповний О;

йарым адам напівлюдина, дуже

слабкий У; йарым бардах су ич-

ти він випив півглека води СК;

йарым дүнйаа б'уйу́к той йапай-

лар роблять велике весілля на

півсвіту СЛ; йарым эс О, йарым

эсли К недоумок, несповна ро-

зуму, нетяма; йарым ока півока

— 0,6 кг/л М; йарым оха півлі-

тра Б, У, К, СГ; йарым саат пів-

години; йарым саатта й'ур-про-

йти за півгодини СБ; йарым

сааттан з'яадэ більше за півго-

дини СМ; бир йарым саат півто-

ри години ВН, Г, К; йарым тах-

та півдошки ВН; йарым чебер-

ка півчеберки СБ; йарым чувал

ашуғум бар эди бабок у мене

було півчувала СБ; эт'идэн йа-

рым половина з двох К.

йарымахыл недоумок СЛ.

Йарымбаш *прізв.*

йарымжылых половинчатість О,

К.

йарымла- ділити навпіл СБ, ро-

бити наполовину О, К.

йарымлан- ділитися навпіл, робит-

ися наполовину О, К.

йарымлат- спон. СБ, О, К.

йарымлых половинчатість О, К.

йарымшар навпіл, по половині

СБ, О, К, СГС.

йарын завтра; йарын ахшам зав-

тра ввечері; йарынд'е на завтра

Б.

йарынғы завтрашній СБФ.

йарындат'и завтрашній НМ.

йарынт'и завтрашній О, К.

йарых I (-ғы) світло, світлий, яс-

ний, прозорий; йарых ава ясна

погода *О, К*; йарых ач- умика- ти світло *СГС*; йарых вер- *СБ*; йарых йах- запалювати світло *Б, К*; йарых сөндүр- гасити, ви- микати світло *У*; йарых титий світиться *Г*; йарыхка чых- ста- вати очевидним *Б*; көз йарых, көзүн йарығы кришталик ока *СБ*; күн йарығы сонячне світ- ло *ВН*; бу йавлуғу ишлейене, элине саалых, гөзүне йарых спасибі тій, що виготовила цю хустку, — здоров'я її рукам, світ- ла її очам *СК*.

йарых II поротина — вид мітки на вусі вівці *Зп.*; *пор. жырых.*

йарыхлан- світати, розвиднювати- ся, прояснятися, освітлюватися.

йарыхландыр- освітлювати, ро- бити світлим *О, К*.

йарыхлат- освітлювати, осявати, опромінювати *СБ, О, К*.

йарыхлы ясний, світлий *СБ, Б, К- СГС*; йарыхлы дүнья білий світ *СБ, СЛ*.

йарыхлых світло, сяєво, сяйво, світання *СБ, О, К*.

йарыхчых I маленьке світло *СМ*; *див. йарых.*

йарыхчых II скалка, скіпка, скаб- ка, колючка *О*; *пор. йарчых.*

йарыш- змагатися *О*.

йас жалоба, скорбота, траур, пе- чаль; **йас тут-** бути в жалобі; **йас- ха түш-** справляти жалобу *СБ*; **йасы(й)нан** у жалобі *М*.

йаса- робити, чинити, виготовля- ти, будувати, майструвати, ла- годити; **о эрифтэн йасады** бу уланны від того чоловіка вона народила цього хлопця *У*; **йип йаса-** виробляти нитки *ВН*; **скүлү йап-** обробляти льон *ВН*; **той йаса-** справляти весілля *ВН*; **тула йаса-** робити цеглу *П*; **үй /эв йаса-** будувати хату *П/Б*; **не йасайсыз?** що ви робите? як ва- ші справи? *О*; **маңа бир ший дэ**

йасамадлар авара ший мені во- ни нічого поганого не вчинили, не зробили *У*.

йасажы творець, виконавець *О*. **йасакчы** чиновник, уповноваже- ний *[М]*; *пор. йасахчы.*

йасал- робитися, виготовлятися, будуватися, бути зробленим, виготовленим, побудованим *ВН-У*.

йасалма виготовлена річ, зробле- ний, штучний *О*.

йасамалы підроблений, штучний *О*.

йасан- робитися, бути зробленим *О*.

йасандыр- устатковувати, осна- щувати, облаштовувати *О*.

йасандырт- спон. *О*.

йасат- дати зробити, допомогти зробити, замовити зробити, ка- зати зробити, віддати в ремонт, доручити лагодити; **сорадан Ар- зы йасатый шорбажисине хырх босамахлы мердвен** відтак Ар- зи просить свого чоловіка спорудити башту зі сходами на сорок щаблів *Б*; **сатсын атын-ара- басын — йасатсын беш йүз ал- тын хай** продасть свого коня й воза і складе п'ятсот золотих *Б*.

йасаттыр- спон. *О*.

йасах податок *О*.

йасахчы збирач податків *О*.

йасла ясла, годівниця *СБ, У-СГ*.

йасла- бути в жалобі, справляти жалобу, оплакувати, носити траур *СБ, О, Б, К*.

йаслан- прихилитися *ВН, Б, Г-К*; **йасланды сельви түбүне** він при- ліг під кипарисом *СЛ*.

йаслат- спон. *О, К*.

йасле- бути в жалобі *Б*.

йаслы жалобний, траурний *О, Г, К*; **йаслы бол-** справляти жало- бу *СБ*.

йасман барильце, діжечка літрів на десять для води, вина із чо-

пом у верхньому денці *О, Г*;
пор. асман, йазман.
Йаспис ясшма [*Г*].
Йастыжых подушечка *К*.
Йастых (-ғы) 1. подушка з вовни — плеската й довга; тутулмаған **Йастых** незбита подушка *ВН*. 2. подушка — деталь воза.
Йастычых подушечка *О*.
Йасы [*СК*]; мен **Гамберин йасысы** тугажағым я носитиму жалобу по Гамберу [*СК*]; *див.* йас.
Йасылы жалобний [*СМ, Г-К*]; **Йасылы хал-** лишитися в жалобі [*К, СК*]; *див.* йаслы.
Йат чужий, сторонній *СБ, О, Г-СК*; **Йат адам** чужинець *СЛ*; **Йат йердэн д'ельме йит** пес, що приблудився з чужини *Г*; **бен халырым йатлар д'ибик** я лишуся страждати, як чужинець *СЛ, СК*; **ахлы баштан йат олур му?** хіба розумна людина цуратиметься? *СЛ*; пор. ад II, йад, йид.
Йат- (**йатый**; **йатыс** лежиш *СМ*) лежати, лягати, знаходитися, перебувати, жити, займати місце; улягатися, заспокоюватися; сидіти, сідати на сідало; почувати; **йатхан йери йениль осун** земля йому пухом *К*; **чипчелерим йатый чыхары** курчата мої сидять надворі *СБ*; **нас отруйсуң, нас йатасың?** як твоє життя? *П*; **тавух йатты кулук квочка сіла на яйця** *СБ*; **йатхан үйлери** приміщення, де вони живуть *ВН*; **йуртха йатмай** не ночує вдома *СБ*; **йат та йыла, тур да йыла** хоч скачи та плач *СБЧ*; **йатмады-турмады** — етэ-жегин этти, айтажағын айтты він зайве не зволікав, не коливався — що треба було зробити, зробив, що треба було сказати, сказав *СБЧ*; пор. д'ат.
Йатан лежачий *К*; **йатан жап** похила гора, похилий пагорб *К*;

Йатан таш түбүне су ахмай під лежачий камінь вода не тече *К*.
Йатах (-ғы) ліжко, ложе; сідало, лігво, барліг; стійбище; підстилка для худоби; **арманымын те-енары йатағым осун** край току нехай буде мені за ліжко *СК*; **тавух йатағы** куряче сідало *НМ*.
Йатахлы з ліжком *О, К*.
Йатахлых для підстилки *О, К*.
Йат-йабан зовсім чужий *СБ, О, СЛ, К, СК*; **йат-йабан йер** чужа чужина *СБ, СЛ*.
Йатлаш- відчужуватися, чужинитися, цуратися *О*.
Йатлаштыр- бути причиною відчуження, викликати почуття відчуженості, ворожнечі *О*.
Йатма хулу эт- догоджати, виконувати будь-яке прохання *Б*; **эвели йатма хулуң эталмам** — хутарамам сени дэ зильдандан я не зможу догоджати тобі, як перше, не зможу врятувати тебе з тюрми [*Б*].
Йатсын- цуратися, триматися осторонь, бути відлюдним, соромитися *О*.
Йатсынт- спон. *О*.
Йатсыр ув'язнений [*К*].
Йаттыр- давати лягати, допомагати лягти, класти, укладати; пускати до себе в ліжко.
Йаттырт- спон. *О, К*.
Йатхыз- класти, укладати *СМ-Г, К*; **күреклер сне йатхыз-** покласти на лопатки *Г*.
Йатхыздыр- укладати *БТ, К*.
Йатчыл чужий, чужакуватий *О*.
Йатых лежачий; похилий *О*; **йатых тур-** лежати горизонтально; тикли дүгүль, **йатых** не вертикально, а горизонтально *СМ*.
Йатыхлых похилість *О*.
Йатыш- укладатися, влягатися; спадати, стихати *К*.
Йауди юдей [*М*]; пор. йағуди, йағуду, йаһуду, йудду-шерифли.

йах (йағы) бік, сторона, берег, край, місцевість, куток села, квартал *ВН, СБ, Б-Г*; *т'ет'меди бир йахка да він нікуди не відходив ВН*; *йеди сет'из йылдан бери бир йахка да бармамыз з сімдесят восьмого року ми нікуди не ходимо Б*; *бу йах цей бік О*; *не йахта де, куди О*; *о йахка в той бік*; *о йағна в його бік Б*; *о йах той бік, та сторона Б*; *о йахка по той бік, на той бік У, ВН, на тому краю П*; *о йах бийах туди-сюди ВН*; *о йахка бийахка омузлары бле сыхкалады вона знизала плечима СМ*; *бойнун у йағы той берег річки ВН*; *у йахта по тім боці СБ*; *о йахтан з того боку СМ*; *совух йах холодний край, холодна місцевість СМ*; *харшы йах протилежний бік, берег, заріччя СМ*; *эт'и йахтан з двох боків СМ*; *Йени йаха йени йар на Новому кутку нова любка Г*.

йах- (йағай *СБ, П, СМ*; йахай) 1. запалювати, палити, спалювати, підпалювати, випалювати, пекти, обпикати; *йағас запалюеш НМ*; *йағар әдлер вони палили ВН*; *боғазым йах- у мене в горлі пече Г*; *от йах- запалювати вогонь СБ*; *сығар йах- палити сигарки Г, К*. 2. допикати, дошкуляти; губити *СБ*; *йахты у меэм балларымы вона згубила моїх дітей СБ*; *бағыр/жан/йүрек йах- кривдити, ображати, мучити, змушувати страждати — пекти печінку, душу, серце Б*; *♦ абу жанымны йахты ах-хара це мені допекло — спалило душу У*; *йахан бибер К, СГ, йахкан пипер Б гіркий перець*.

йаха 1. берег *Б*; *дэриа йаха берег річки Б*. 2. комір; *тик йаха стоячий комір У*; *пор. йаға*.

йахалых призначений на комір *К*.

йахар паливо *Г-К*.

йахарлы з паливом *К*.

йахла- захищати, підтримувати, опікуватися *О*.

йахлавсыз беззахисний, без підтримки *О*.

йахлап- наближатися, під'їздити *К, СК, [Кб.]*.

йахлаштыр- підпускати *СК*.

йахлы з певного боку, п-сторонній *О, Б*; *бизим йахлы з нашого боку О*; *эт'и-үч йахлы бизим доғмуш бар ми маємо родичів з кількох сторін Б*; *эт'и йахлы двосторонній Б*.

йахма пипоть, тіпун, прищ; *гланди ВН, СБ, Б*; *йахма чыхсын тиліне бодай йому язик поприщило ВН*.

йахот або, чи *[Г, М]*; *йахот ки чи, або ж [М]*.

йахтыр- дати запалити *СЛ*.

йахшет- лікувати, вилікувати *СБ, У, Г, К, СГ*; *мен сеэн көзлерин йахшетәм я вилікую твої очі Б*.

йахшол- видужувати *Б, У-СГС*; *пор. йахшы ол-*.

йахшы добрий, гарний, хороший, здоровий, добре; *йахшы аш халынжез/халынжаз/халынжас йаман хурсах патласын краще нехай погане черево лопне, ніж лишиться добрий харч СЛ, СГ*; *йахшы ол- видужувати СЛ, К, пор. йахшол-*; *йахшы хоншу авлах сойдан йахын хороший суїд краще далекого родича П*. **йахшыжа** *Г, йахшыжаз У, йахшыже Б* гарненько.

йахшыла- поліпшувати, покращувати, схвалювати *О*.

йахшылан- робитися добрим, схвалюватися, поліпшуватися, піддобрюватися *О, К*.

йахшыландыр- спон. *О, К*.

йахшылат- робити добрим, поліпшувати, лікувати *О, К*.

йахшылаттыр- спон. *О*.

йахшылаш- поліпшуватися, виправлятися *О*.

йахшылаштыр- спон. *О*.

йахшылых (-ғы) добро, благодійність, доброта, приязнь, чеснота; **йахшылыхларын** хазнеси скарб доброти, чеснот [*Г*]; сен она йахшылых эт ти роби йому добро *СЛ*; **йахшылых болур** эт'еч йаманлых да ны т'ерек? якщо вже є добро, то навіщо іще й зло? *СБЧ*.

йахшылыхла- поліпшувати *О*.

йахшылыхлы благодійний, порядний, добропорядний *О*.

йахыл- бути підпаленим, запалюватися, палитися, палати *СЛ-СГ*; переживати *У*; **йанас-йахылыс** переживаєш *Б*.

йахылна- наближати(ся) *ВН*; ажелім йахылнады надійшла моя смерть *ВН*; пор. йахынла-, йахынна-.

йахын близький, близько; **йахын адам** близька людина *П*; **йахын хоншуң авлах доғмуштан доғмуш** твій добрий сусід рідніший за далекого родича *НМ*; **йахын ал-** погоджуватися, приймати, припускати *П, У, СГ*; **бай йахын алмай бу фасыллы — ғарипт'е бермей хызын** багатій не погоджується з такою колізією — не відає біднякові свою дочку *П*; **йахын йибер-** підпускати близько *СБ*; **йахын киши** близька людина *СМ*; **йахын т'е-** підходити, наближатися *Г*; **йахына К, йахынға О** поблизу; **йахында** недавно *О, НКД, СГС*; **йахында бардым — мал** підходжу близько — гарна тканина, гарний товар, крам *ВН, СБ*.

йахынгерек зовсім близько *СБ*.

йахындат'и близький, ближній, який знаходиться поблизу, недавній *О, К, СГС, СК*; **йахындат'и сой** близький родич *СГС*.

йахынла- наближати *О*; пор. йахылна-, йахынна-.

йахынлан- наближатися *О*.

йахынлат- наближати *О*.

йахынлаш- наближатися *СМ*.

йахынлаштыр- наближати, дозволити наближитися, підпускати куди *О*.

йахынлых близькість *О*.

йахынна- наближатися *Б, К*; пор.

йахылна-, йахынла-.

йахыннан- наближатися *К*.

йахыннандыр- спон. *К*.

йахыннат- наближати *К*.

йахыннаш- наближатися *Г-СГ*.

йахыннаштыр- спон. *К*.

йахынт'и близький, ближній *О, К*; **йахынт'иси** найближчий з них *О*.

йахышых придатність, відповідність *О*.

йахышыхлы придатний, підходящий, відповідний *О*.

йаһуду юдей [*КБ.*]; пор. йағуди,

йағуду, йауди, йудлу-шерифли.

йаш I вік; олар эт'иси бир йашта вони обоє одного віку *Г, К*; **йашым бек коп** мені дуже багато років *СБ*; алтмыш йашна йому шістдесят *СБ*; алты йашна йому шість років *ВН*; беш йашна едим мені було п'ять років *СЛ*; биз он алтышар йашна едик нам було по шістнадцять років *У*; дохуз йашна йому дев'ять років *П*; йеди йашна мендэн кичик він молодший за мене на сім років *У*; мен энди йетмиш йашна мені вже сімдесят років *Б*; йетмиш беш йашына ихтийар старий у віці сімдесяти п'яти років [*Г*]; хач йашна? скільки йому років? *СБ*; хач йашнесиз? вам скільки років? *ВН*; йашына көре йер верди дав місце кожному за віком *Г*; т'елийлер о баллары он экишер йашна стає тим його ді-

тям по дванадцять років *Б*; он *эт*и он *үч* йашна бала дитина дванадцяти-тринадцяти років *СМ*; мен дә сеэн йашта мені теж стільки років *У*; он алты он *йеди* йашнадерек до шістнадцяти-сімнадцяти років *СМ*; он *йеди* йашына в сімнадцять років *У*; теллер он *йедишер* он сөгизер йашна оланнар хлопці доросли до сімнадцяти-вісімнадцяти років *Г*; отуз *эт*и йашындан хаста він хворий з тридцяти двох років *У*; отуз йашна оғлуму гөмдүм я поховала сина тридцяти років *СК*; сексен алты йашна йому вісімдесят шість років *У*; энди сексен йашна *йй* уже вісімдесят років *М*; сөгиз йашнадан з семи років *У*; хырх йашынайым мені сорок років *СЛ*; *үч* йашна олуй энди йому вже три роки *СГ*; йашым тельди отуза я досяг тридцяти років *Г*; йашыма тель доживи до моіх літ *К*; йаш тол-виповнятися рокам, досягати повноліття *СМ*; йашы долмады вона ще не досягла повноліття *СГ*; сен хач йашна? — мен отуз йашнайым тобі скільки років? — мені тридцять років *СГ*, *СК*.

йаш II 1. молодий, юний; хлопець, парубок, юнак; сизиң башыңыз йаш ви молоді *Б*; йаш йыллар молоді, юнацькі роки *О*; йашлар молоді люди, молодь *СБ*, *СМ*; бизим йашлар наші парубки *У*; йаш жан *СМ*, йаш киши *СБ*, йаш эриф *СБ*, *П*, *Б* молода людина; йаш чобан молодий чабан *Г*; мендэн йаш він молодший за мене *М*; йашна тай дийлер на молодого (коня) кажуть лоша, лошак *К*. 2. зелений, свіжий, соковитий, сирий, мокрий *СБ*; йаш от молода, зелена трава *СБ*;

йаш хыйар молоді огірки *Г*; хуру билен йаш та йанай разом із сухим горить і мокре (зелене) *СБЧ*.

йаш III сльоза, сльози *ВН*, *СМ*, *СГ*; йаш/йашлар төк-лити сльози *К/У*; көзүнден йаш түший у нього з очей капають сльози *СМ*; көз йаш(ы) сльози.

йаша- (йашай) жити, існувати; йаша браво *О*; биннер йаша живи тисячу років *СК*; коп/чох йаша довгих літ, спасибі, на здоров'я *СБ / О, Г, К*; йашасын хай живе *О*; коп йашаған коп бильмей (чох йашағаны чох бильмей *НМ*), коп йүрген коп билий *СБА* багато знає не той, хто багато жив, а хто багато ходив.

йашав життя, існування *О*.

йашавлұх життя, буття *О*.

йашай- молодшати *НБЕ*.

Йашар *прізв.*

йашар-1. молодшати, виглядати молодим, сповненим сил *СБ*, *О*, *К*. 2. зеленіти, цвісти *СБ*, *К*.

йашар- сльозитися *СБ*, *СК*; көзлери йашарды очі в нього засльозилися *СК*.

йашарт- змушувати молодшати, відмолоджувати *СБ*, *О*, *К*; змушувати зеленіти *СБ*.

йашат- давати жити *СБ*, *О*, *К*.

йаш-йош олғанда коли був зовсім молодим *У*.

йаш-йуш молодь *Б*, *К*.

йашлан- I молодіти, молодитися *СБ*, *О*, *К*.

йашлан- II сльозитися, наповнюватися, обливатися сльозами *СБ*, *К*.

йашландыр- I омолоджувати *К*.

йашландыр- II викликати сльози *О*, *К*.

йашлаттыр- омолоджувати *НМ*; абу тәрекни йашлаттырдым я омолодив це дерево *НМ*.

йашлы певного віку *СБ, О, К*; середніх літ *О*; молодий *СБФ*; беш йашлы п'ятирічний *О, К*; он йашлы десятилітній *СБФ*.

йашлы у слюзах *СБ, О, Г-К*; йашлыдыр көзү очі у нього в слюзах *Г*.

йашлых (-ғы) юність, молодість; йашлыхтан змолоду *П, СМ, СК*; йашлығына замолodu *СМ*.

йашна- блискати *СМ*; йашын йашнай блискавка блискае *СМ*; *пор. йашынна*.

йашнав блискавка *НБЕ, О*; йашнав урсун сени щоб тебе блискавкою побило *НБЕ*.

йашनावух блискавка *О*.

йашот молода трава *СБФ, К*; зелені луки *СБФ*.

йашташ одноліток, ровесник, пересесник *О, БТ, К*.

йашча: о даа тэк бир бучух йашча йому тільки рочків з півтора *ГС*.

йашчик ящик; дөрткөше йашчик чотирикутний ящик *СМ*.

йашын блискавка; йашын йашыннай блискавка блискае *СМ*; йашын тэпендэн урсун побий тебе блискавка *К*.

йашынна- блискати *СМ, Г*; йашын йашыннай блискава блискава *СМ*; *пор. йашна*.

йди *див. эди*.

-йе *енкл. а*; т'имйе беңзежек-йе? на кого ж він буде схожим? *П*.

йе- I (ийй) їсти; йейип бах- куштувати [*Г*]; йедигим моя їжа *ВН*; йемек йе- їсти, обідати *Б*.

йе- II бути [*НМ, К*]; ах йемез малым мій кінь, що не має ціни [*НМ, К*]; *див. ә*.

йебалк *див. йель*.

йебер- I дохнути, подихати, здихати, околівати *ВН-П, Г-СГ*; йеберип хал щоб ти здох *СЛ*; йеберсин халсын да а щоб вони повиздыхали *ВН*; *пор. д'ебер*.

йебер- II пускати, відпускати, посылати *СЛ, К*; йутар йеберсин (=йеберирсин) проковтнеш *СЛ*; *пор. йебер*.

йеберик дохлий *ВН*.

йеберт- забивати, убивати, повбивати, ганебно забивати *СБ-К*.

йеберттир- *спон. О*.

йебир ненажерний, з великим апетитом *СБФ, К*.

Йевреимов *прізв*.

йегерек тирло *ВН*; *пор. эгерек, эд'ерек, эйерек*.

йегив запрягання *О*.

йегижі той, хто запрягає *О*.

йегий *див. йек*.

йегили запряжений *О*.

йегиль- бути запряженим *О*.

йегим запряжка, запряг, упряжка з двох-трьох коней *О*.

йегин запрягатися *О*.

йегүвлү запряжений *ВН*.

йеди сім; йеди йыддан зийадэ понад сім років *П*; йедиси йеди түрлү семеро, й усі різні *У*; йедисин эт- справляти поминки на сьомий день *НБЕ*.

йедид'ерек до семи *У*.

йедили сімка *СМ, Г, К*; який складається з семи частин *О*.

йедилик сімка *О*.

йединжи сьомий *СБ, СМ, У-К*.

йединчи сьомий *СМ*.

йедир- годувати, давати їсти; йенди йендини йедирмиш він сам себе прогодовував *Г*.

йедишер по сім *Г, К*.

йедэк запас їжі *О*.

йедэкли запасливий *О*.

йеже ніч, уночі; йеже гүндүз [*Г*], *СК*, йеже-күндүз *СМ-К* удень і вночі; йеже йаныхы безсоння, стурбованість, нічні кошмари *О*; йеже йарысы північ, опівночі *П*; йежеңи йарысына опівночі *СБ*; йеже йатыш ночівля *О*; йеженен уночі *К*; йеженен күндүз удень і вночі *К*; йежеэн

вахытна уночі, нічної пори *Г, СГ*; **йеже хайыр** добраніч *К*; **йежедэ** вночі *К*; **о йежедэ** тієї ночі *Б*; *пор.* геже, д'еже, жеже, т'ече.

йежедэт ги нічний *О*.

йежеле- ночувати *Г-К*; **йежелеп** ночами, вночі *О*.

йежелеме ночівля *О*.

йежелет- дати ночувати *О*.

йежелеттир- *спон. О*.

йежели нічний *О, К*; **йежели-күн-дүзлү** цілодобовий *О, К*.

йежелик вночі, на ніч, ночівля *ВН, СБ, У, Г, К, СК*; **бир йежелик йеми йохтур** у нього немає корму на одну ніч *ВН, СБ, Г, К*; **йежелик йибер-** пустити на ночівлю *К*; **йежелик т'ет-** іти на всю ніч *СМ*; **бир йежелик мисафир алсын мени** нехай візьме мене гостем на одну ніч *СК*.

йежеме күндүз цілодобово, вдень і вночі *ВН, СМ, Б*.

йежехойан тушканчик *Б*.

йежехуш сова, пугач *О*; **йежехуш бала** совеня *О*.

йез латунь *СБ, Б, Г, СК*.

йез- I 1. давити, чавити, розчавлювати, розминати, розтирати, товкти, розбивати, розводити; **ольме, эшегим, арпа йез** не помирай, віслоче, гризи ячміль *СБЧ*. 2. бити хлудиною *К*.

йез- II бродити, ходити, обходити, гуляти *СБ, П, Б, СЛ, К*; **йагадан йез-** ходити краєм *У, Г*; **ат йезер тахыр-тахыр** кінь гарцює *СК*; *пор.* гез-, д'ез-, кез-, т'ез- I.

йезди мелодія *П*; *пор.* эзги, эзди.

йездир- I дати роздавити, розплющити, розчавити *О, К*.

йездир- II волочити *П*.

йездириль- бути виведеним на прогулянку *О*.

йездирт- *спон. О, К*.

йезид віроломний, підступний *ПГ*.

йезик розтовчений, розм'якшений, роздроблений, розтертий, м'ягий *О, К*; **бурну йезик** ніс у нього розтовчений *Б*; **хайтый йуртха т'ор сарош, бурну йезик**, чоби бош приходить додому п'яний до нестями, ніс розбитий, кишені порожні *СБЧ*.

йезиль- бути роздавленим, розтовченим, розтертим, розводитися, розбавлятися *О, К, М*.

йезильт- пожмакати *О*; дати пожмакатися *К*.

йезин- прогулюватися *О, К*.

йезиндир- водити гуляти, прогулювати *О, К*.

йезиндирт- *спон. О, К*.

йезиниш- прогулюватися разом *О, К*.

йезле- покривати латунню *Г*.

йезме товчений, м'ягий *О, К*.

йей вигук ого *К*.

йейен годованець *ПГ*.

йейи добрий *СБ*; *пор.* игилик, ийи, эй I, эйи, эйилик, эйлик, элик, эльлик I.

йейиль- їстися (з апетитом) *СБ, СМ, Б, СЛ, К, СГ, СК*.

йек- I (**йегий; йегей** *СМ*; **йекий** *Б, У*) запрягати; *пор.* **йик-**.

йек- II (=эк-) сіяти, садити *М, СК*; *див.* эк-.

йеки придатний запрягати *О*.

йекив упряжка, запрягання *К*.

йекивжи запрягач *К*.

йекивли запряжений *К*.

йекили запряжений *СЛ*.

йекиль- бути запряженим, запрягатися *Г-СГ*; **стэсен өзүн йекиль** хоч сам запрягайся *К*; **йекильди фургон** фургон запряжено *Г*.

йеким упряжка, запряг *К*.

йекит- *спон. К*.

йекиттир- *спон. К*.

йектир- наказувати запрягати *О, К, СГ*.

йектирт- спон. *О, К.*
 йекши- скисати *Б*; йекшид'ен сүт
 кисле молоко *Б*; пор. экши-
 йелен див. йель- *І.*
 йелин *І* вим'я *О*; пор. желин.
 йелин *ІІ* наречена, невістка для
 старших [*СБ*]; пор. д'елин, ље-
 лин, келин, т'елин.
 йелинлен- набухати вимені *О.*
 йелинли з вименем *О.*
 йелинсиз без вимені *О.*
 йель вітер *ВН, СБ, СМ-У, СК*;
 йель йавун биле т'ет-пѣти за ві-
 тром і дощем, пропасти *СБЧ*;
 йель тәрмен *СБ*, йель дэҗир-
 мен *СК* вітряний млин; йель эс-
 вѣяти вітрові *СМ*; йель эсер —
 хум саврулур вітер повіе — зді-
 йметься пісок *СК*; пор. жель.
 йель- *І* їсти *Г*; йелен йағ їстів-
 ний жир *Г.*
 йель- *ІІ* приходити *СБ, СК*; пор.
 гель-, д'е-, д'ель-, кель-, т'е-,
 т'ель-, чель-.
 йельдэмир клямка *СМ*, пор. иль-
 дэмир.
 йель-йебалк: йель-йебалк, ах күбе-
 лек бол- пурхати навколо гост-
 тя, догоджати *СБА.*
 йелькен вітрило [*Г*]; йелькен этип
 кит- їти під вітрилами [*Г*].
 йельлен- провітрюватися *СК.*
 йельпе підвісок, підвіскаа *О.*
 йельпе- обмахувати, вѣяти *О.*
 йельпен- обмахуватися *О.*
 йельпет- спон. *О.*
 йельпеттир- спон. *О.*
 йельпи вѣяло, опахало *О.*
 йельпильдэ- розвѣтатися, колиха-
 тися *О.*
 йельпильдэт- розвѣтати, колихати *О.*
 йельпінт- дати обмахуватися *О.*
 йельтәрмен вітряк, вітряний
 млин *СБ*; пор. жельдэрмен, же-
 льтэҗирмен, жельтэрмен.
 йем корм, фураж.
 йем- смоктати *СБ*; мен саңа бар-
 мах йемген бала дүгүль я тобі

не дотина, що смокче пальці
СБЧ; пор. эм-
 йеме їжа *М.*
 йемез [=эмез] немає: ах[ы] йемез
 малым, ах[ы] йемез *СЛ*, ах (вар)
 йемез малым, ах (вар) йемез /
 мен дэмез малым, мен дэмез *К*,
 ах, йемез малым, йем йемез
СГ, вар йемез малым, вар йе-
 мез *СБ*, ах йемез малым, ах йе-
 мез *СК* моему коневі немає ці-
 ни.
 йемек їжа, страва *СБ, СМ, Б, Г-
 СК*; хліб *ВН*; йемек азирле- го-
 тувати їжу *СГ*; бах бир парча
 йемек эрт'енҗе приготуй що-
 небудь на сніданок трохи рані-
 ше *Г*; йемек бахтыр- доручати
 готувати їсти *Г*; йемек йе- обі-
 дати, їсти *Б, Г-СГ, СК*; йемек
 хур- накривати на стіл *Г*; үле йе-
 мек обід *К.*
 йемекле- давати їсти, годувати
О.
 йемелик харч, продукти, запас
 їжі *О.*
 йемеклик їжа [*Г*]; не хадар кем-
 никтир чох йемеклик наскіль-
 ки шкідливо багато їсти [*Г*].
 йеми корабель *Г, СЛ, СГ*; пор. д'е-
 ми.
 йемиҗи капітан судна [*Г, СЛ*].
 йемиш *І.* овоч, плід, садовина, ла-
 сощі; сушені фрукти, сушена са-
 довина; хуру йемиш сушені
 фрукти *Б.* *2.* гостинець *К*; пор.
 эмиш *І.*
 йемишле- робити гостинець *К.*
 йемишлен- укриватися плодами
О, К.
 йемишлет- приносити, передава-
 ти гостинець *К.*
 йемишлеттир- передавати гостин-
 ець *К.*
 йемишли плодовий, фруктовый
О, К.
 йем-йешиль зелений-презелений,
 дуже зелений *О, К.*

Йемле- годувати (худобу), жерти, переїдати, обжиратися, об'їдатися *ВН, СБ, О, БТ*; **Йемлед'ен** який обжерся *О*.

Йемлен- об'їстися *СМ, К*.

Йемлет- змушувати годувати, дати переїсти *О*.

Йемлеттир- *спон. О*.

Йемлик годівниця, ясла, корито, місце для корму худоби *О*.

Йемне- годувати (худобу) *СГ*, переїсти, об'їстися, обжертися *Г, К*; **Йемнеген** який об'ївся, обжерся *Г, К*.

Йемнет- змушувати годувати, дати переїсти, обжертися, перегодувати *К*.

Йен рукав *Б, СГС, М*; **нағышлы йеннер** вишивані рукава *Б*; **Йен хапах** манжета, клапан рукава *К*; *пор. йең, эн П*.

Йен- (Йений) перемагати, долати, пересиловати *П-Б, Г-СК*; *пор. йең-*.

Йенге невістка для молодших, тітка, ятарша ятрівка *М*; *пор. инд'и, йенд'е, йенђе, энд'е*.

Йенгиль легкий *СГС*; *пор. йениль, йеңиль*.

Йенди сам, один *СБ-СМ, Г-К*; **Йенди йери** його власне місце *ВН*; **Йендине** сам собі *СЛ*; **Йенди эвин** олса якщо в тебе є своя хата *М*; **Йендим** я сам *П*; **Т'өроглу йендиси** сам Т'өроглу *Б*; **хазма чухура** — **Йендиң** тўшерси о чухура не копай яму іншому — сам упадеш у ту яму *СЛ*; *пор. генди, д'енди, кеңди*.

Йендир- допомогти перемогти *К*.

Йендириль- бути переможеним *К*.

Йенд'е жінка старшого брата, старша невістка, ятрівка; *пор. инд'и, йенге, йенђе, энд'е*.

Йенд'елик становище старшої невістки, жінки старшого брата, старшої ятрівки *О*.

Йенђе старша невістка, жінка старшого брата *[М]*; *пор. инд'и, йенге, йенд'е, энд'е*.

Йене знову, ще, так само; **Йене** дэ знову-таки *ВН*; **дуйналар йене** дуйна світ світом, життя є життям *ВН*; **барый эт'инжи тўт'анға, йене** бед'енмей іде до другої крамниці, знов не подобається *Б*; **Йенедэн эт-** робити наново, знову *СГ*; **Йенед'е** так само, знову, також *СМ, Б, У*; **Йенед'е айтыл алай** знову каже так само *СМ*; **Йенед'е өкеси чыхай, т'етий йенед'е** знову розсердився, знову йде *Б*; **оларын да йырлам йенед'е т'ийевд'е** іх же я співаю знову-таки, також до жениха *У*; *пор. гене, д'ене, йени II, йине II, кене, т'ене, т'ине, эне*.

Йени I новий *[Г], СЛ, СК*; **Йени йах** Новий куток *Г*; **бу йени алынмыш көле** цей, щойно куплений раб *[Г]*; **Йенидэн** заново, знову *М*; *пор. йаны I, йаңи, йаңы*.

Йени II теж, також *К, М*; **Йени урум** також урум *М*; *пор. гене, д'ене, йене, йине II, кене, т'ене, т'ине, эне*.

Йени Сала Велика Новосілка *К*.

Йенижи переможець *К*.

Йениль легкий *К*; *пор. йенгиль, йеңиль*.

Йениль- бути переможеним *СМ, Г, К*.

Йенильлен- легшати *К*.

Йенильлендир- полегшувати, робити легшим *К*.

Йенильлеш- легшати *К*.

Йенильлештир- *спон. К*.

Йенисалалы мешканець Великої Новосілки.

Йениш I перемога *Б*.

Йениш II *див. эниш*.

Йенли з рукавами *К*.

Йенлик призначений на рукава *К*.

йенсалалы мешканець Великої Новосілки *К*; *пор.* йенисалалы.
йенсиз без рукавів, безрукавка *НКД*.
йең рукав *СБ, О, Б*; **йең** авзу край рукава *СБ*; **йең** хапах манжета, клапан рукава *НМ, Б*; *пор.* йен, эн *П*.
йең- перемагати, долати, вигравати *СБ, П, Б*; т'им йеңей күрешши хто переможе в боротьбі *П*; *пор.* йен-.
йендир- давати перемогти, піддаватися *О*.
йендирт- спон. *О*.
йеңиль легкий *ВН-Г*; **йеңиль** иш легка робота *О*; **йеңиль** ахылы легковажний *СБ, СМ*; **йеңиль** ахыллыс лековажність *СБ*; *пор.* йенгиль, йениль.
йеңиль- бути переможеним, підкореним *СБ, О*.
йеңильле- полегшувати *О*.
йеңильлен- легшати, втрачати вагу, відчувати себе легше, полегшитися, звільнитися *НБЕ, О, У*.
йеңильлет- полегшувати *ВН, О*.
йеңильлеш- легшати, відчувати полегшення, виздоровляти *О*.
йеңильлештир- спон. *О*.
йеңильлик легкість, полегшення, легковажність *СБ, О, [Г]*.
йеңильме поразка *О*.
йеңильмез непереможний, нездоланний *О*.
йеңильмезлик непереможність, нездоланність *О*.
йеңильче полегше *У*.
йеңиш перемога *О*.
йеңиш- змагатися *О*.
йеңлет- робити широким *О*; *див.* т'ең.
йеңли I з рукавами *О*; **узун йеңли** кӧлек сорочка з довгими рукавами *О*.
йеңли II широкий *О*; *пор.* кӧн II, т'ен, т'ең, чен.

йеңлик ширина *О*.
йепа- робити *[СБ]*; **не йепаыым?** що мені робити? *[СБ]*.
йепархиа епархія *[М]*.
йеп-йеңиль зовсім легкий *О*.
йепсиз нечемний, неввічливий, негречний, невідходящий *О*.
йепсизлик нечемність, неввічливість, негречність *О*.
йер 1. земля, ґрунт; **гүзель йер** добра земля *Г*; **хара йердэн ах өкмек чығай** із чорної землі виходить білий хліб *СБФ*; **йер йүзүне** на землю *[КБ]*; **йер парларвати** землю *СК*; **йери кӧккү йаратан** творець землі й неба *СЛ*; **йерин-сувун тапмам** не знаходжу ні землі, ні води — не чую під собою землі *У*; **йер сүр-орати** землю *П, Г*; **йер үстне** по землі, на землі *СБ*; **йердэ түшүрскидати** на землю *У*. **2.** місце; **тӧкмөэ йер йох** сипати нікуди *К*; **отурмаа йерим йох** ніде мені подітися *Б*; **йохту маа йер барып өгрөмгө** мені ніде піти вчитися *СБ*; **меэм отурмаа йерим йохтур** мені ніде жити *К*; **йерим тар эди** мені було тісно *СБ*; **авурмай мы бир йериң?** у тебе щось болить? *П*; **йырларың коп йерин унуттум** багато місць із пісень я позабував *СБ*; **бу йерге** на цьому місці *СБ*; **шлейлер йахшы йердэ** вони працюють у хорошому місці *П*; **йердэ хой-** класти на місце *К*; **т'егеллер мында, бу йердэ** вони прийшли сюди, в це місце *СБ*; **бир йердэ** у певному місці, в одному місці, разом *О, Б, СЛ, К*; **бир йердэ бир йердэ** де-не-де, подекуди, десь *Б*; **эр бир йердэ скрізь, повсюдно** *П, У*; **йердэн тур-уостави** з місця *Б*; **абу йердэн хар сніг** оце поки *СБ*; **бири бир йере йох** нікого ніде немає *Г*; **бир йере бир йере** де-не-

будь *Г*; йер йердэн хыдыр-шукати по всіх місцях *П*; ◇ йере ал- брати назад *Г*; лафын йере ал- брати свої слова назад *Г*; бир йере разом *СЛ, СК*; бир йере отуур эди вони мешкали разом *СЛ*; олар эпси дэ бир йере сөлений усі вони співаються разом *СК*; бир йере т'итмез чар йох, хайль етий хары дитися ніде — жінка згоджується *СГ*; йеримизе үч тэне разом нас троє *ВН*; йеримизе дэ чох эбет разом нас було, звичайно, багато *СЛ*; йеди жан олду йеримизе разом нас стало сім душ *К*; саймай ону исан йерне не вважає його за людину *П*; шаат йерне як свідок *П*; дәли йерне сай- вважає за дурня *СМ*; ет'инжи агаан йерне замість другого брата *СГ*; сениң йерине замість тебе *Г*.

йерал генерал *Г*.

йералмасы арахіс, земляний горіх *БК*.

йербаха жаба-ропуха *О, К*.

йердаллы з шийкою *СБ*; хош йердаллы з гарною шийкою *СБ*; див. йердан.

йердан шия, шийка, підборіддя, воло; бир харыш йерданың у тебе довга шийка — на цілу чверть *СБ*; пор. д'ердан, эрдан.

йерданлы з шийкою *ВН*; гүмүш йерданлы з білосніжною шийкою *ВН*.

йердэт'и який знаходиться на землі, земний *СЛ*.

йери назад *Г-СГ*; йери ал- одержати назад *СГ*; йери дөн- повертатися назад [*Г*]; йери ол- утримуватися [*Г*]; шейтан ойуннарындан йери олалым тримаймося подалі від диявольських спокус [*Г*]; йери хайт- повертатися назад *СЛ*; йери хой- відкідати, нехтувати [*Г*]; йери чек- противитися *СЛ*; йери ет- від-

мовляти, заперечувати *СЛ*; эвалла лафымы йери этмедигинизе спасибі вам, що не відмовили на моє прохання *СЛ*; йеридэ раніше, позаду *СЛ*; бир ет'и күн йеридэ кілька днів тому *Г*; ет'и йыл йеридэ два роки тому *СЛ*; чох йүз сенелер йеридэ багато століть тому *СЛ*; йерийе хайт- повертатися назад *СЛ, К*; йерийе хайтар- завертати, повертати назад *К*; чек элини йери припини, відпустити, забери назад свої руки *СЛ*; пор. гери, д'ери, кери, т'ери *І*.

йери- танути, плавитися *СБФ*; пор. ири- *II*, йири-, эр- *II*, эри- йерижес доречно *К*.

йерик слива *У*; пор. эрик.

йериле- відступати, задкувати *К*, йерилеп т'ель- повертатися, приходить назад *К*.

йерилен- відступати, задкувати, здавати назад самому *К*.

йерилендир- змушувати задкувати, здавати назад кого (воза, коней, машину) *К*.

йерилет- спон. *К*.

йерилеш- задкувати разом *К*.

йерили *I* раніший, попередній; древній, стародавній *СЛ, К*.

йерили *II* доречний *СЛ*.

йерилик становище позаду, минуле *К*.

йерин- лінуватися *СБ*; йериний чайналганың да йутмаға лінується навіть пережоване ковтати *СБЧ*; пор. эрин-.

йерит- плавити, розтоплювати, розплавляти *СБФ*; пор. йирит-.

йерлеш- розміщуватися, поселятися, влаштовуватися *Б, К, СГ*; осідати *К*.

йерлештир- розміщувати, влаштовувати, упакувати, встановлювати, розставляти *СБ, О, БТ, К, СГС*.

йерлештириль- пас. *О, К*.

йерлештирт- спон. *О, К*.
 йерлештирин- розміщуватися, бути розміщеним *О, К*.
 йерли місцевий, корінний *О, К*; бизим йерли наш земляк *О, К*; бир йерли земляк *О*; бу йерли місцевий *О, К*; йабан йерли чужинець *К*.
 йерли-йериндэ на своїх, по своїх місцях *К*.
 йермай гас *НБЄ*.
 йеродиаконоз, йеродиаконос еродиякон [*М*].
 йеромонахос еромонах [*Г*].
 йерсабуну бот. собаче мило, грижник голий *БК*.
 йерсағызы гірська смола *О*.
 йерсиз безземельний *О, К*.
 йерсизлик безземелля, *К*.
 йерсуву угіддя *О*.
 йерсууу угіддя *К*.
 йерсычан крит *К*.
 йертитремек землетрус *О*.
 йертүблү підземний *О, К*.
 йертүбүндэтҗ підземний *К*.
 йертынчлых спокій, мир *О*.
 йертэ у місці *СМ*; бир йертэ в якомусь місці, де-небудь *СМ*; бир йертэ жыйыл- збиратися разом *СМ*; див. йер.
 йертэн з певного місця *СМ*; бир йертэн звідки-небудь *СМ*; ао йертэн йүзүлүй рветься там *СМ*; див. йер.
 йерфындығы бот. арахіс, земляний горіх, фісташка *БК*.
 йерфыстых бот. арахіс, земляний горіх, фісташка *О*.
 йер-хара суходіл *СБ*; йер-хараға йүрмеген чана нікчемна, недовладна людина, букв. сани, що не їздили по землі *СБА*.
 йерхозу бот. арахіс, земляний горіх, фісташка *СБ, СМ*.
 йерхойан тушканчик *СБ, СМ, К*.
 йеса-: не йесайым? що мені робити? [*СБ*]; див. йаса-.
 Йесевка ч.

йесер ясир, бранець [*СГМ*]; йесер олсун гэзелер щоб цих тіток по матері забрали в полон [*СГМ*]; пор. йесир *П*.
 йесиз нечисть, непридатний до їжі *О, К*; туш та йесиз халажах туша залишитися непридатною до їжі *Г, СЛ*.
 йесир I маслина, олива, оливки *К*.
 йесир II ясир, бранець [*Г, М*]; йесир эт- узяти в полон [*Г*]; пор. йесер.
 йесирлик чек- бути в полоні [*Г*].
 йет м'ясо, м'яз *ВН, СБ*; пор. эт.
 йет- досягати, виконувати *СЛ, СГС*; пший хырарласа, о йетэр якщо пообіцяє, він виконає *СГС*; пор. жет-, чат-.
 йетиш- *ВН-СК, йтих-* (=йетиш-) [*К*] досягати, дотягатися, діставати до чого, вистачати, бути достатнім, устигати, наздоганяти, діставатися, добиратися, досягати зрілості; нефесим йетишмей мені бракує дихання *СК*; д'ельди йашымыз йетишти дохсана-йүзе ми дожили до дев'яноста-ста років *СК*; хыз йетиштҗен дочка досягла повноліття *Б*; биз йетиштик энди ми вже досягли зрілості *Г*; мезем вар йетишкен оғлум у мене є дорослий син *СГ*; йетишежек артымызға він наздожене нас *ВН*; аман йетиший хойанны вमित наздоганяє зайця *СМ*; ахылы йетишмей йому бракує розуму *СМ*; бир бирине йетиш- наздоганяти один одного, іти валом [*Г*]; йетиш ардларна наздожени їх *СГ*; йетишир келир наздоганяє [*Кб.*]; йетишамам я не зможу, не зумію, не впораюся *СМ*.
 йетишмемезлик нестача *СМ*.
 йетиштир- давати змогу досягти, допомогти встигнути, до-

ставляти, настачити, нападистися, забезпечувати вдосталь *СБ-К*; **йетиштирмез** эди аларға ашав їм не можна було нападистися їжі *СБ*; **тэк йазып йетиштир-д'ейлер** хай тїльки встигають записувати *У*; **соймаа йетиштира-майляр** не встигають рїзати *СЛ*; **мырадына йетиштир-** сприяти досягненню мети, втіленню бажання *СЛ*; **бештгэн онға йетиштирмеген** від п'яти до десяти не дотягає — недолугий, нетяма, недбалий, неощадливий *СБА*. **йетиштириль-** бути наздоганим, доставленим, наздоганятися, доставлятися *О, К*. **йетиштирт-** *спон. О, К*. **йетли** м'ясний, м'ясистий *СБ*. **йетмиш** сімдесят; **йетмиш этиге т'етти** пішло на сімдесят другий *СБ*; **йетмиш — т'етмиш-т'ельмиш** сімдесят — пішов-прийшов, час ходити по гостях *СМ*; **алтмыш-йетмиш** *див. алтмыш*. **йетмишинжи** сімдесятий *НБЕ, О, К*. **йетчи** різник, м'ясник *НБЕ*. **йеч-** минати *СБ*; *пор. д'еч, кеч, т'еч, чеч*. **йече** ніч [*СБ*]; *див. йеже*. **йеш** приятель, друг, коханий, милий [*ВН, СЛ*]; *пор. эш*. **йешер-** зеленіти, укриватися листям *О, К*. **йешерт-** *спон. О, К*. **йешиль** зелений; незрілий; **йешиль** от зелена трава *СК*. **йешильже** зеленкуватий *К*. **йешильжерек** доволі зелений *О*. **йешильле-** озеленяти, зеленити *О*. **йешильлен-** зеленіти, озеленятися *Б, К*. **йешильлендир-** озеленяти, зеленити, робити зеленим *О, К*. **йешильлет-** фарбувати в зелений колір *О, К*.

йешильлеттир- *спон. О, К*. **йешильли** зеленкуватий, зеленавий, укритий зеленню *СБ, О, К*. **йешильлик** зелень, зелене місце, зелена місцевість, гай; зелень, овочі *СБ, СМ, Г, К*; **от тўшкен йерине йешильлик дэ йанай** у місці, куди влучив вогонь, горить і зелене *СБА*; **дағын башна өле гүзель йешильлик** на вершині гори є такий гарний зелений гай *Г*. **йешильликли** із зеленню *О, К*. **йибер-** посилати, відправляти, направляти, пускати, випускати, відпускати, пропускати, допускати, заправляти, спускати сперму, випускати секрет *ВН-К*; **йиберийси ону екши чий хаймахнен** заправляеш його кислою сметаною *К*; **йутуп/йутар йибер-** ковтнути *СЛ, К*; **йутар йиберсин** проковтнеш *СЛ*; **йиберийлер канжаны сувчез** опускають кішку (гак) у воду *СМ*; **мыйых йибер-** відпускати вуса *СГС*; **нам йибер-** прославити, знеславити *ВН*; **холдан йибер-** випускати з рук *СМ*; **тамур йибер-** пускати коріння *СБФ*; **тэшиктэн йибер-** пропускати через дірку *СМ*; **зарени кўрек биле лўзйарға йиберийлер** зерно кидають проти вітру лопатою *П*; **хувайляр йиберийлер андан** проганяють звідти *Б*; **хожасы араба бле т'етирий, хатыны да йиненин кўзўндэн йиберий** чоловік привозить возом, а жінка спускає через вушко голки *НМ*; *пор. йебер- П*. **йиберижі** відправник *О*. **йибериль-** посилатися, бути посланим, відправленим, відпущеним, відпускатися, зриватися, розбещуватися, бути нестійким, невитривалим *ВН-К*; **йиберильген** адам безхарактерна

людина *К*; **йиберилип/йиберилд'ен** халған розбещений *СМ*.
йибермек посилення, відправляння, відпускання *О, К*.
йиберт- спон. *О, К*.
йиберттир- спон. *О, К*.
йибик як [*СБ*]; пор. **гибик**, **д'ибик**, **жибик**, **кибик**, **т'ибик**.
йибрет настанова, повчання [*СЛ*]; **алем йибретлери**, **утанмазлары** урок світові, негідниці [*СЛ*].
йибэр- *СБ*; див. **йибер-**.
йигирим/йигирми двадцять *СБ*; **йигирим беш** двадцять п'ять *СБ*; пор. **д'ирим**, **д'ирими**, **д'ирми**, **игирми**, **йирим**, **йирими**, **йирми**, **йирмы**, **йырым**.
йигирминжи двадцятий *НБЕ*.
йигит юнак, парубок, молодець *СБ, НМ, Г, Кб.;* **йигитаға** старший боярин на весіллі *ВН*; пор. **жигит**, **игит**, **ид'ит**.
йигитле- напучувати, застерігати, перестерігати *СБФ*; див. **өгүтле-**.
йид- піти [*СБ*]; **бахчидэн йидэрсин** ти йдеш садом [*СБ*]; пор. **гит-**, **д'ет-**, **д'ит-**, **йит-**, **кит-**, **т'ет-**, **т'ит-**, **һит-**.
йиди: **йиди йидинин хызы йахты да йандырды бизи** дочка благородного/клятого роду змусила нас пекельно страждати [*Г, СЛ*]; пор. **ада II**.
йиз I слід *СБ, Б-СГ, СК*; дорога, шлях, стежка *СБФ*; **көпчегин йизи** слід колеса *СГ*; **су вар ат личе** у ямці від кінського копита є вода *Б*; пор. **из**, **йўз III**.
йиз II обличчя *СБФ*; пор. **йўз I**.
йиз III таємниця, секрет *О, Г, К*; **йизиндэн** таємно *Г*.
йизан поле *К*; пор. **зан I**, **изан**, **йизан**.
йизжик (-ги) маленький слід *Б*.
йизле- I вистежувати *Г, К*.
йизле- II ховати, приховувати *О, Г, К*; див. **д'изле-**, **изле-**.

йизлель- бути схованим, прихованим *О, К*.
йизлеме ховання, приховування, маскування *О, К*.
йизлемек приховування *О, К*.
йизлен- ховатися *О, К*.
йизлендир- приховувати, допомагати приховувати *О, К*.
йизлет- дати ховати, приховувати *О, К*.
йизлеттир- спон. *О, К*.
йизлеш- ховати, приховувати один від одного, ховатися один від одного *О, К*.
йизлешмек приховування *О, К*.
йизлештир- спон. *О, К*.
йизлештирт- спон. *О, К*.
йизли таємний, прихований, секретний, потайний, таємно *СМ, Б, Г-К*; **йизли сырлар бийан олсун** приховані секрети нехай стануть відомими *СЛ*; **йизли базар таємний** торг *Б*; **йизли ший секрет**, таємниця *СМ, Б*; **йизлидэн** потайки *Г*; пор. **гизли**, **д'изли**, **изли**, **кизли**, **т'изли**.
йизлик таємниця, секрет *О, К*.
йизлилик секретність, прихованість, таємність, таємниця *О*.
йизсиз без сліду, безслідно *О*.
йий теп. час їсть *Г*; див. **йе-**.
йий- одягати *СБ*; пор. **һий-**, **д'ий-**, **т'ий-**.
йийин- одягатися [*СБ*].
йик- запрягати *СБФ*; пор. **йек-**.
йилери попереду, наперед [*Г*]; пор. **илери**.
йилиш- потрапити, зачепитися *НБЕ, СБФ*; див. **илиш-**.
йиль- нахилитися, нагинатися *НБЕ, СБФ*; пор. **эгиль-**, **эд'иль-**.
йильдир- нахиляти, нагинати *СБФ*.
йимансыз невірний *СК*; пор. **иман**, **йыман**.
йимирта *ВН*; пор. **йымырта**.
йинам віра, довіра *Г*; **йохтур йинамы** йому не можна вірити *Г*;

йинам т'етир- повірити, увірувати *СЛ*; *пор.* инам, йынам.

йинар січень *НБЕ*.

йинат незгідливий, недобррозичливий, норовистий, упертий *Б*; *пор.* инатжылых, йынат, ни-йат.

йине I голка; заколка *СБ, ВН*; жало *СГС*; **йинеэн** бур(у)ну вістря голки *К, СГ*; **йине көзү** *СМ*, **йинеин** көзү *Б*, **йинеэн көзү** *ВН, П, К*, **йине көзи** *СБ*, **йине тәшиги** *У* вушко голки; **йипни йинеин** көзне т'ечир- *Б*, **йипни йинеэн** көзне чечир- *НМ*, **йип йине чне т'ечир-** *СБ* вдівати нитку в голку; **йинеэн көтү** тильний кінець голки *К*; **йорган йинеси** голка для шиття ковдр *О, К*; **кальчин йине** в'язальна спиця *СБ*; **тәмен йине** товста голка *О, К*; **йиптән-йинедән** з голочки *О*; **йине сапланды элимче** голка загналася мені в руку *НКД*; **т'амиль йисан йинениң** көзүндән дэвени т'ечирий кмітлива людина проведе верблюда через вушко голки *СБЧ*; **о сени йиненин** көзүндән т'ечирий він тебе протягне через вушко голки *СМ*.

йине II знову *Г, М*; *пор.* гене, д'ене, йене, йени II, кене, т'ене, т'ине, эне.

йинеле- проколювати голкою, прошивати *О, К*.

йинелет- наколівати, колоти голкою *СЛ, К*.

йинели голчастий, колочий *О, К*.

йинже тоненький *Б*; *пор.* инже.

йинсан людина *СЛ*; *пор.* инсан, исан, йисан.

йип (-би) нитка, мотузка, вервечка, вірвовка, канат; **йўн йип** вовняна нитка, пряжа *СБ, К*; **йип йаса-** виробляти нитки *ВН*; **чий йип** саморобна нитка з льону, коноплі *К*; **чул йип** дранки,

подрана на смужки тканина *ВН, К*; **йип йинениң** артына т'етий нитка йде за голкою *СБЧ*; **йиптән-йинедән** т'ийинген одягнений з голочки *О, К*.

йипек шовк *О*.

йипекли із шовком *О*.

йипле- зав'язувати мотузкою *О*.

йипли нитяний, мотузяний *О, К*.

йиплик вовняні нитки, пряжа *Г, СЛ*; путо з вірвовок *СЛ*; моток ниток *К*; **бир урчух йиплик** моток ниток, пражі *Г*.

йипсиз без мотузки, неприв'язаний, бродячий, розбещений, блудливий, шахраюватий; знедолений *О*; **йипсиз көпек** бродячий пес *СМ*.

йипсизлик бродяжництво, шахрайство; знедоленість *О*.

йипчик вервечка *СЛ*.

йирен- гребувати, відчувати відразу *СБФ*; *пор.* эгрэн.

йиренч образа *У*.

йири великий; **йири көз** великі очі *СБФ*; **йириси кичиги** сне өкүм етій старший керуе молодшим *СМ*; *пор.* ири.

йири- плавитися, розтоплюватися, танути *ВН, НБЕ, К*; **чахнути, сохнути, худнути** *К*; **йириди йўреим** йағы в дуже засмутився, надірав собі серце *СЛ*; **йириди йўрек/йўрегин** йарасы її знову охопила журба, туга *Г/СЛ*; **йирип битти** адам людина виснажилася, висохла *К*; *пор.* ири- II, йери-, эр- II, эри-.

йирижа доволі великий *О*.

йириже великуватий *СБФ, К*.

йириле- збільшувати, робити великим *О*.

йирилен- збільшуватися, рости, мужніти *НБЕ, О*.

йирилендир- спон. *О*.

йирилет- робити великим, змушувати робитися більшим *О*.

йирилеттир- спон. *О*.

йирилетгирт- спон. О.
 йирилеш- більшати, товщати О.
 йирилештир- спон. О.
 йирилик (-ги) величина СБ.
 йирим ВН, П, йирими К двадцять; йирим дорт кўн двадцять чотири дні У; пор. д'ирим, д'ирими, д'ирми, игирми, йигирим, йигирми, йирми, йырымы, йырым.
 йирин гній НБЄ, К; пор. ирин, уру П.
 йирин- бути розплавленим, розтопленим Г, К; йиринген йағ топлене масло, топлений жир, смалець Г.
 йиринлик скупчення гною К.
 йиринне- виділяти гній, гноїться К.
 йириннен- замазатися у гній К.
 йириннендир- спон. О.
 йириннет- допускати загноєння, гноїти К.
 йиринни гнійний К.
 йирит- плавити, розтоплювати ВН, НБЄ, Г-К; йўрек йағыны йирит- засмучувати Г; пор. йерит-.
 йирлен зоол. ласиця, ласка НБЄ.
 йирми двадцять П-К; йирми дәне домуз двадцять голів свиней СМ; йирми жан двадцять душ П, СМ; йирми йыл двадцять років У; йирмишер йашна їм по двадцять років П; йирми бир карт. двадцять одно, очко Г, К; пор. д'ирим, д'ирими, д'ирми, игирми, йигирим, йигирми, йирим, йирими, йырымы, йырым.
 йирмилик двадцятка, вартістю двадцять (гривень, копійок, карбованців) К.
 йирминжи двадцятий О, К.
 йирмишер по двадцять О, К.
 йисан (йисаллар СБ) людина ВН-П, О, Г-СГ; йисанның көзүндэн т'ир чығармаз СБЧ, йисанын

көзүндэн чөп чыхармай Г він не вийме смітинку в людини з ока; пор. исан, инсан, йинсан. йисанлых людяність ВН; бар йисан — йисанлығы бар, бар йисан — йисанлығы йох е люди, наділені людяністю, е люди, не наділені людяністю ВН.
 йит пес, собака, собачий СБ, П, О, Г, М; йитнин утанмазы лайл. безсоромний псяюхо СЛ; йит оғлу йит СЛ, йитолу йит(и) Б сучий син; йитолун несис що ти за сучий вишлодок Б; ғарипни йити-бити талай бідняка гризуть і його собаки, і його воші СБЧ; йит йитэ буйурған, йит тэ хурйуғуна буйурған пес наказав псові, а пес — хвостові Г; йит йиттэн арғына халса, хурйуғу үзүлий якщо пес відстане від пса, то в нього з досади одірветься хвіст СБА; йит чырлама пиширмей собаки чебуреків не смажати СБА; йаман фит'ирли киши — авузуна йит тиши зловмисна людина, і в роті у неї собачий зуб СБЧ.
 йит- іти звідси [СБ, СК]; пор. гит-, д'ет-, д'ит-, йид-, кит-, т'ет-, т'ит-, ҕит-.
 йитборла бот. пасльон НБЄ.
 йитбурун бот. шипшина СБ; пор. этбурун.
 йити: лайл. йити капа собача дєрюга СБ.
 йитир- втрачати [Г]; пор. итир-.
 йитих- див. йетиш-.
 йитлик усе, властиве собаці О.
 йитолу ВН, СМ, К, йитолу йит(и) Б, К, йитол(ун)ун баласы (на дитину) Б, У, Г, йитол(ун)ун эрифи (на парубка) У, Г, йитолузу У сучий син; пор. йитолу.
 йлан післяйм. з [Г, М]; кора йлан з парканом [М]; пор. илан, илен. йо ні СБ, П, М, СК; йо-йо-йо ні-ні-ні СМ; пор. йох.

йоғар- підніматися вгору *У*; **йоғарып мыхла-** прибивати вертикально *У*.

йоғары угору, догори, вертикально *У*.

йоғур- місити *К*.

йоғуч ганчірка мити посуд *СБФ*; *пор.* йувғуч.

Йойун *прізв.*

йок ні [*М*]; *див.* йох.

йоксам чи [*М*]; *див.* йохсам.

йокшам чи [*М*]; *див.* йохсам.

йол 1. шлях, дорога, поїздка, подорож; **йол ал-** виуршати в дорогу *У, СЛ*; **бир йол ал-** іти однією дорогою *ВН*; **йол алыжы** подорожній *СГ*; **йол ач-** рушати в дорогу *СЛ*; **йол ашыр-** долати шлях *У*; **йол болсун** щасливої подорожі *У*; **йолуң ачых болсун** *НМ*, **йолун ачых осун** *К* щасливої тобі дороги; **йол вердавати** дорогу, пускати *СБ, СЛ*; **йол йағасы** узбіччя *У*; **йол йағасна** при дорозі *СГ*; **йол олса** якщо випадє поїздка *П*; **йол(ун) олсун** щасливої подорожі *У, СЛ*; **т'иттлер бир йол даа** вони пройшли ще трохи *Г*; **йола** в дорозі *СЛ*; **йола тўш-** переслідувати, гнатися *СК*; **йола чых-** рушати в дорогу *Г, СЛ, СГ*; **йолға** да *казахчас* на вулиці також по-російськи *У*; **йолдан дөн-/хайт-Г/СК** повертатися з поїздки; **доғуру йолдан чых-** збиватися з пуття *СБ*; **мем т'итмєз йолум да йох, алым да йох мені** і йти нікуди, і змоги немає *Г*; **тєк сен йолума т'ель** тільки ти погодься зі мною *СЛ*; **йол т'єс-** переходити дорогу *К*; **аллах йолуну т'єсмєсин** щасливої дороги *СЛ*; **оон йолуна т'єт-** робити по його *СМ*; **єнди эпчиимиз шайтанын йолуна йўрўйўк** тепер ми всі ходимо шляхами сатани *Г*. 2. раз; **бир хач йол де-**

кілька разів *ВН*; **бир йолу да хасталанмады** ні разу не захворів *ВН*; **єт'и йол двічі** *СБ*; **єбўр йол** іншого разу *К*; **бардым бир йолу** — **йохту** я одного разу ходив туди — його не було *СБ*; **єт'инжи** йол другого разу *Б*; **ўчўнжў** йол на третій раз *У*; *див.* ўчйол.

йолах смуга, смужка, валок, грядка, доріжка, простілка *ВН, СБ, СМ, К, СГС*; пляма *О*.

йолахла- розкреслювати, ділити на смуги, вимазувати *О, К*.

йолахлан- бути розкресленим, поділений на смуги *О, К*.

йолахлат- *спон.* *О, К*.

йолахлы смугастий, складений у валки *К*.

йолбасан розбійник *К*.

йолбашчы керівник, начальник, проводир, провідник *К*.

йолдаш супутник, товариш, друг, подруга, приятель, чоловік, дружина *СБ, ГГ*.

йолжу подорожній, мандрівник; **сальхнен хал, папу, мен йолжуйум, хайтажам** *єве* до побачення, дідуся, мені слід у дорогу, мушу повертатися додому *СК*; **йолжу/йолжы йолуна йарашый** подорожньому личить, належить подорожувати *СБ/СБЧ*; **◇ йолжусу вар** вона вагітна *СГС*; *пор.* йолжы, йолчу.

йолжух стежка *К*; *пор.* йолчух, йолчых.

йолжулух подорож, мандрівка, поїздка *О, К*.

йолжы подорожній, мандрівник *СБ*; *пор.* йолжу, йолчы.

йолла- 1. іти шляхом, долати шлях *К*. 2. посилати, пускати *СБ, П, Б, Г-СГ, СК*; **хувду йоллады** він прогнав *СК*.

йоллу: *ўч йоллу* тричі *ВН*.

йоллух на дорогу *ВН, К, СГС*; **йоллух ашав** обід на дорогу *К*; **д'єрек азирлемєє шийлер йол-**

- лух треба приготувати речі в до-
рогу *СГ*.
- Йолсуз без дороги, безпутній, не-
путящий, невдалий, нещасли-
вий *СБ, О, К*.
- Йолсузлух бездоріжжя *СБ, О, К*.
Йолх- скубти *[Г], К, СГ, СК*; *пор.*
йулх-, йунх-.
- Йолхул- бути вискубаним *К*.
Йолхут- вискубувати *К*.
- Йолчу подорожній, мандрівник,
прочанин *СБФ, [Г]*; *су* йолчу
шукач води *[Г]*; *пор.* йолжу,
йолжы.
- Йолчух стежка, доріжка *ВН, СБ,*
СМ.
- Йолчых стежка, доріжка *К*; *пор.*
йолжух.
- Йомалах кружальце тіста, варя-
ниця, корж *К*; йомалах ач- роз-
качувати варяниці, коржі *К*;
пор. йумалах.
- Йон- стругати, тесати, різати по
дереву *СБФ, К*.
- Йонахкер грішник *[М]*; *пор.* йу-
нах'ар, йунахкер, йунахт'ер,
йўнахк'ар, йўнахт'ер.
- Йонға стружка, скіпка, скалка,
осколок *СБФ, К*.
- Йонғала- стругати, тесати *К*.
Йонғалат- *спон. К*.
- Йонтух помій *Г, К*; *пор.* йувундух.
- Йонул- стругатися, тесатися, трі-
скатися *СБФ, К*.
- Йоң- стругати, тесати *Б, О*; ағач
йоң стругати дерево *О*.
- Йоңғуч долото *О*.
Йоңға різьблений *О*.
- Йоңул- бути струганим, тесаним,
стругатися, тесатися *О*.
- Йонулу обструганий, обтесаний
О.
- Йоңха стружка, скіпка, скабка *О*.
Йоңхала- стругати, тесати *О*.
Йорға рисак *О*.
- Йорға- скакати, перескакувати *К*.
Йорғала- бігти рессю, повзти нав-
карачках (про дитину) *НБЄ, О,*
- БТ, К*; бала энди йорғалай ди-
тина вже повзає *НБЄ*; йорғалап
йўр- рухатися повзком *К*.
- Йорғалат- пустити повзати *О, К*.
Йорғалаттыр- *спон. К*.
- Йорған ковдра; йорған йинеси
голка прошивати ковдри *О*;
йорған тўбўне під ковдрою *Г*.
Йорғанжы майстер, що виготов-
ляє ковдри *О, К*.
- Йорғанлых *О, йорғанных К* до-
статній на ковдру.
- Йордам уміння, досвід, навик, до-
свідченість, спритність *[Г]*; ме-
лайик йордамыны кирлеттилер
кемниклер илен вони спотвори-
ли ангельську діяльність усля-
ким злом *[Г]*; азиз китаплары
ирезиль этэрлер кем йордамна-
ры илен вони ганьблять святі
книги своїми перекрученнями
[Г]; йордама кель- набиратися
досвіду, вміння *[Г]*; йордама
хой- подавати як урок, приклад,
навчати *[Г]*.
- Йордан *прізв.*
Йорка ч.
- Йорти свято *[М]*; *пор.* йорту, йо-
рты.
- Йорттур- гнати рессю *О*.
- Йорту свято; йорту тут- справля-
ти свято за свій рахунок *СК*;
йорту эт- святкувати *[Г]*; пады-
ша йортусу царське свято *СК*;
бўгўн балабан йорту — хуш уйа-
сына бармай сьогодні велике
свято, птахи до своїх гнізд не
залітають — про Благовіщення
СБЧ; *пор.* йорти, йорты.
- Йортула- святкувати *О, К*.
Йортулух святковий, для свята, на
свято *О, К*.
- Йорты свято *[К, М]*; йорты кўн-
нери святкові дні *[М]*; *пор.* йо-
рти, йорту.
- Йортэ (=йорта?) назло *БТ*.
Йорул- стомлюватися, виснажува-
тися *НБЄ, О, К*.

йорулт- стомлювати, виснажувати *О, К*.

йорулмуш стомлений [*СБ*]; **йорулмуш йатый** лежить стомлений [*СБ*].

йорух (-ғу) лад, суть, міра, порядок, успіх, успішний, вдалий, доволі, достатньо, сильний, сильно *ВН, П-Б, К, СК*; порядно, добре *О*; **ший йоруғун** бильзнати справу, вміти її робити *СМ*; **ишин йоруғун бильмий**, о чох этмеэ сырасы вар ама, асылсыз він не знає суті справи, може робити багато, але недоладно *СК*; **йорух т'етсин** ишле-риңиз успіху вам у роботі *СМ*; **онун иши йоруғу дэгийл** його справа пропаща *Б*; **йоруғун тапдосягати** успіху *П*; **о эр бир шийе да йорух табай** він з усім справиться *П*; **йорух хатын да йорух хожа** лише, чечиниш дэ гүзель т'етий якщо доладній жінці й доладному чоловікові трапитися бути разом, то життя піде добре *НМ*; **бир йорух** а) значно, значною мірою *ВН, П, СМ*; б) як-небудь *СМ*; **о лафетий бир йорух** забагато балакає *П*; **даа йорух** ще легше, успішніше *СМ*; **йорух тэкаран** трохи легше, успішніше *СК*; **базирд'ан дэвелернен д'ельди бир йорух** купець із верблюдами підійшов доволі близько *СК*; **йорух ол-бути** успішним, складатися добре *Б*.

йорухла- бути успішним, складатися добре, до ладу *Б*.

йорухлаштыр- упорядковувати, систематизувати *О, К*.

йорухлу пристойний, порядний упорядкований *О, К*.

йорухсуз безладний, безсистемний *О, К*.

йорухсузлух безладність, безсистемність *О, К*.

йорухча по-хорошому, порядно, пристойно *НМ*.

йоруша знесилений, безсилий, зневолений *К*; **ахлым алдын, эттин бени йоруша** ти забрала мій розум, зробила мене безсилим, безвільним *К*.

йосам 1. може; **сенин йосам бир йизли ағрын вар мы?** чи, може, в тебе є якась прихована хвороба? *Г*; **йосам өгренмеэ стийси?** може, ти хочеш навчатися? *Г*; **беш верст т'итийлер ми, йосам йирми верст т'итийлер ми** пройшли вони верст із п'ять, а може, верст із двадцять *СЛ*; **ксель им, йосам сүтлү аш ым** чи кисіль, чи, може, молочний суп *Г*; **ненеси йосам хары ны** мати його чи, може, жінка *К. 2. енкл.* чи як; **ашадын йосам?** ти їв чи як? *Г*; *пор.* йохса, йохсам.

Йоска *прізв.*

йосма смаглявий; **йосма хыз** смаглява дівчина *СК*.

йох 1. немає; **бир ший йох** немає нічого *П*; **т'имсе йох** немає нікого *Г*; **бахты — йохлар** дивиться — їх немає *СГ*; **бир сохах йох, эбет, онда** звичайно, вулиця там не одна *СК*; **т'ийме дэ йох** еди і вдягати нічого було *ВН*; **йох ооң ашамаға** у нього нічого їсти *П*; **йох бол-СБ, Б, йох ол-У, К** щезати, зникати; **йох осун** щоб він пропав *Г*; **йох эди халхқа** у людей не було *ВН*; **йох эт-** знищувати; **йох этип зғубивши ВН;** **йохтан вар эт-** створити з нічого [*Г*]; **"йох му?"** — дэп сормуш эдин, йохнен дэ битти ви запитали: "чи немає?" — на "немає" і скінчилося *СЛ*; **йохка Марйа да худэи** коли нікого немає, то й Марія — сваха *СБФ*; **йохка хысхач та балых** як нічого немає, то й рак — риба *СБЧ. 2.* ні; **йох эбет**

авжеж, ні *Г*; йавун йаважах ны, йох ну? чи піде дощ, чи ні? *СМ*.
 йох II насл. баскої ходи *СГ*; пор. йохурда-
 йохары вгору, угорі, вертикально *СЛ*; пор. йуғары, йукары, йухарсы, йухары, йухуры.
 йохла- I навідувати, провідувати *О, К*.
 йохла- II знищувати *К*.
 йохлат- змушувати навідувати, провідувати *О, К*.
 йохлаш- розбирати, досліджувати [*Г*].
 йохлух відсутність, нестатки, нестача, нужденність, злидні *О, К*.
 йохса чи *ВН, У*; бар йохса йох? є чи немає? *ВН*; хырх пичах йохса хырх ат стэс? сорок ножів хочеш чи сорок коней? *СЛ*; пор. йосам, йохсам.
 йохсам 1. може, хіба *СБ, У-СГ*; йохсам хоншулар чалды мы? може, сусіди вкрали? *Г*; йохсам мен йисан доўль ўм? хіба я не людина? *СЛ*; хойуну му, йохсам тувары мы, йохсам беш кўмўш ахча мы алыый він отримує або вівцю, або худобину, або, може, п'ять карбованців грошей *СЛ*. 2. енкл. чи як, чи що *ВН, СБ, У*; Т'өрөғлуну айтайым йохсам? розповідь про Тьороғлу чи як? *СБ*. 3. спол. чи *СБ, У, СЛ, К, СГ*; бар эди ми башы йохсам йох эди ми? була в нього голова чи не було? *СМ*; о мени гўльген им йохсам не? він з мене сміється чи що? *СГ*; пор. йосам, йохса.
 йохту немає *СБ, О*; ана-бабасы йохту ўйдэ його батьків немає вдома *СБФ*; пор. йохтур.
 йохтур 1. немає; йохтур олар артых іх уже немає *ВН*; йохтур дуйнаға його вже немає на світі *ВН*; авузу бар, тили йохтур рот у нього є, а язика взагалі

немає *П*; йохтур олар энди уже іх більше немає *Б*; меэм сучум йохтур я справді не винен *СМ*; йохтур хызын твоєї дочки таки немає *СМ*; йохтур эди ахчиси у нього точно не було грошей *Г*. 2. ні; көрмедия сен Т'өрөғлуну?— йохтур, көрмедик ону чи бачив ти Тьороғлу? — ні, ми його не бачили зовсім *Б*; пор. йохту.

йохтурлу який нічого не має, незаможний *О*.

йохурда- басувати, красуватися, вигравати (про коня); ат йох-йох-йохурдай кінь басує, гарцює *СГ*; пор. йох II.

йохуш підйом *Г*; киратым суйу ичмийор, эниш-йохуш диннемийор мій скакун води не п'є, схилив-підйомів не розбирає *Г*. йош-йаштан змалку *П*; пор. йаш-йош.

Йөрйү, Йөрү Юрій, Георгій *Г, К, СГ*; ай Йөрйү, ай Йөрү Святий Георгій/Юрій *Г, К, СГ*.

йу- мити *СБ*; бет йумаз, йол тапмаз обличчя не вмиває, дороги не розбирає *СБА*; пор. йув-йув- (йувар, йувай; йувур *Б*) мити, прати; м'яти *СБ*; йувар бе-ни обміє мене [*ВН*]; ший йув-прати *СБ*; пор. йув-.

йувғуч ганчірка, віхоть *О, У, К*. йувғучла- мити посуд ганчіркою *О, К*.

йува I гніздо *СЛ, СГ, М, СК*; пор. уйа, ўйе.

йува II бот. дикий часник *СБ*.

Йуван Іван; ады Йуван, өзү дэ айван на ім'я Іван, а сам тварюка *СБА*.

йувала- I прати *НМ, Б, К*; ший йувала- прати білизну *НМ*; пор. вала-, фала-.

йувала- II котити, звалювати *О* йувалан- вивалюватися, бути виваленим *О*.

йувалат- вивалювати, скочувати, вичочувати, котити вниз *О*.

йувалаш- вивалюватися разом, скочуватися вниз *О*.

йуварла- качати, вертіти, валяти, зминати *О*.

йуварлан- валятися, качатися (в пилоці), скочуватися, котитися *П, Б-Г, СГ, М*; бути відкоченим [*Кб.*]; ат йуварланған йердә түкү халый на місці, де кінь качається, лишається його шерсть *СГ*; хуту йуварланған, хапағын булған коробка котилася, кришку знайшла *СГ*.

йуварландыр- спон. *О*.

йуварлат- котити [*Кб.*]; сүтне йуварлат- вивертати *СМ*.

йуварлаттыр- спон. *О*.

йуварлаш- скочуватися разом, зминатися *О*.

йуваш тихий, спокійний, сумирний, скромний, м'який *СБ-Г, К, СГ*; йуваш ат сумирний кінь *СБ-СМ, Г, К, СГ*; йуваш атның тәпмеси хаты болий *СБА*, йуваш атын тәкмеси хаты *СГ* сумирний кінь хвицае жорстоко; бу алай тәпме болду, нас йуваш аттан це виявився такий (жорстокий) удар, як від сумирного коня *СМ*; алай йуваш исан, лафетмей така тиха, лагідна людина, не балакае *П*; зенд'ин дә ғариш сайлямам — йуваш осун багатий чи бідний — я не перебираю, аби був лагідним *У*; хычыравухтан хорхма — йуваштан хорх крикливого не бійся — остерігайся тихого *Г*; йуваш табыат лагідний характер *СГ*; пор. йаваш, йываш.

йувашла- робити тихим, спокійним, приручати *О*.

йувашлан- заспокоюватися, вгамовуватися, присмирніти, помирніти, притихнути, утихомириться *О*.

йувашландыр- гамувати, вгамовувати, заспокоювати *О*.

йувашлат- вгамовувати, заспокоювати, приборкувати, приручати *О*.

йувашлаттыр- спон. *О*.

йувашлых спокійність, урівноваженість, поміркованість, смиренність *О*.

йувғуч губка, ганчірка, віхоть мити посуд тощо *НКД, О*.

йувғучла- мити губкою *О*.

йувғучлан- митися губкою *О*.

йувғучландыр- спон. *О*.

йувғучландырт- спон. *О*.

йувдур- спон. *ВН, О, К*.

йувдурт- спон. *О*.

йувлуй див. йувул.

йувужу мийник, миючий *О*.

йувул- (йувлуй) умиватися, купатися, пратися, бути помитим, покупаним, випраним *СБ, Б, У, К*.

йувун- митися, умиватися, купатися; йувунма(а)/йувунан йер *СЛ/СГ* лазня.

йувундур- купати, мити, змушувати купатися *СБ, СМ, Б, К*.

йувундух помиї *СБ, О*; пор. йонтух.

йувунуш- купатися разом *О, К*.

йувунуштур- спон. *О, К*.

Йувуш прізв.

йувшан бот. полин *О*; пор. д'ившан, жефшан, живушан, жувшан, жұмушан.

йувшанлых полинище *О*.

йуғарйан бюстгалтер *НБС*.

йуғары угорі, вгору *ВН-СМ, У*; йуғары т'етий іде вгору, підіймається *СМ*; кӧтәрлий тәрек йуғары дерево підіймає віти вгору *СМ*; йуғарыға вгору *О*; йуғарыдан зверху *О*; йуғарысы верхній *О*; йуғарысна ал-брати вище — про спів *У*; пор. йохары, йукары, йухарсы, йухары, йухуры.

йуғарыдағы верхній *СБ*.
йуғарыла- підніматися, підійматися, здійматися, підноситися, підвищуватися *О*.
йуғарылан- підійматися, бути піднятим, піднесеним *О*.
йуғарылат- піднімати, підносити, підвищувати *О*.
йуғарылых верх, висота *О*.
йуғарытайы т'ет- піти вгору *П*.
Йуда Іуда *[М]*.
Йудайа Іудея *[М]*.
йудлу-шерифли єрусалимець, благословенний юдей *[М]*; *пор.* йауди, йағуди, йағуду, йаһуду.
йудрух кулак *СБ*; **йудрух** бленур- бити кулаком *СБФ*; **ичти-шишти**, **йудрухларын** саллай напився й розмахує кулаками *НБЄ*; *пор.* йумрух, йумурух.
Йуд-Шериф Єрусалим *[М]*.
Йузов місто Юзів(ка), Донецьк.
йукарда див. йукары.
йукары вгору, вгорі, зверху (де) *[М]*; **йукарда** вище, вгорі *[М]*; *пор.* йохары, йуғары, йухарсы, йухары, йухуры.
йулиос (-зу) липень *[М]*.
йулх- скубти, висмикувати, виривати, обскубувати *СБ-Б, Г-СГ*; **йулхуп** ал- виривати, вискубувати *СМ*; *пор.* йолх-, йунх-.
йулхун- бути обскубаним *О*.
йулхут- спон. *О*.
йум кліпання, зажмурювання, заплющування *О*.
йум- (йумаи) заплющувати, жмурити, зажмурювати, змигнути, мружити, примружувати *СБ, СМ, Б*; **көз/гөз йум-** заплющувати очі *ВН-К/СГ-СК*; **йуман** заплющений *СБ*.
йумалах кружальце тіста, варяниця, корж *Г*; галушки з м'ясом у сметані *Б*.
йумғуч піжмурки *О*.
йумдур- дати зажмуритися *О*.

йумрух кулак, жменя, пучок *СМ-У, К, СГС, СК*; **бир йумрух** скўлў пучок льону *Б*; *пор.* йудрух, йумурух.
йумрухла- бити кулаком *СЛ, К*.
йумрухлан- пас. *К*.
йумрухлат- спон. *К*.
йумрухлаш- сп.-вз. *К*.
йумрухлу з кулаками *К*.
йумув зажмурювання, примружування *О*.
йумужу який жмуриться – в піжмурках *О*.
йумул- зажмурюватися, примружуватися, скліплюватися, бути примруженим *СБ, О*.
йумурух кулак *НКД, О*; **йумурух** вер- дати кулака *НКД*; *пор.* йудрух, йумрух.
йумурухла- бити кулаком *О*.
йумурухлан- бути побитим кулаками *О*.
йумурухлаш- битися навкулачки, на кулаках *О*.
йумурухлу з кулаками *О*.
йумух зажмурений, примружений *СБ, О*.
йумухлу зажмурений, примружений *О*.
йумчух: көз йумчух мить, змигування очей *СБ, О*.
йумшах м'який *Б*; *пор.* йымшах.
йунах (-ғы) гріх; **аллахтан йунах** гріх перед богом *ВН*; **аллахка йунахлары бер-** сповідатися в гріхах перед богом *ВН*; **йунах чек-** спокутувати гріх *У*; **йунах эт-** грішити *О, К*; *пор.* йўнах.
йунахк'ар грішник *[Г]*; *пор.* йонахкер, йунахкер, йунахт'ер, йўнахк'ар, йўнахт'ер.
йунахкер грішник *[Г, М]*; *пор.* йонахкер, йунахк'ар, йунахт'ер, йўнахк'ар, йўнахт'ер.
йунахк'арларлы що має гріхи *[Г]*.
йунахла- грішити *О, Б, К*.
йунахлан- згрішити, порушити обітницю *О, К*.

йунахлы грішний, гріховний *О*, [Г], *К*.

йунахлых грішність, гріховність *О*, *К*.

йунахсыз безгрішний, безвинний *СБ*, *О*, *Г-К*.

йунахсызлых безгріховність, безповинність *О*, *К*.

йунахт'ер грішник *СБ*, *Г-К*, *СК*; йунахт'ер ол-бути винним *СК*; пор. йонахкер, йунахк'ар, йунахкер, й'унахк'ар, й'унахт'ер.

йундуз зірка *ВН*, *СБ*; пор. йылдыз.

йундузлу зоряний *НБЕ*.

йуниос (-зу) червень [*М*].

йунх-вискубувати *О*; пор. йолх, йулх.

йуш-йуха тонесенький, зовсім тонкий *О*, *К*; див. йуха.

йупка спідниця *ВН*, *Б*, *У*, *СЛ*; йупка бе й'ур-ходити в спідниці *ВН*.

йурд двір [*СГ*, *СК*]; див. йурт.

Йурсалим Єрусалим *Б*.

йурт город, двір, подвір'я, садиба, обійстя, маєток; йурт чине на городі *ВН*, *СБ*; бир йурт отурур эдик ми жили одним двором *СБ*; йурт жый-збирати город *СМ*; йуртумуз артына за нашим городом *Б*; йурт к'отэр-збирати город *НМ*; йурт ол-бути за домівку *СК*; йуртуна бас-заходити на чиясь садибу *Г*; йурт алма, хонушу ал купуй не садибу, а сусідів *НБЕ*; пор. йурд.

йуртла-іти городами *П*; йуртларны йуртлап пройшовши городами *П*.

йуртлу який має садибу, обійстя, двір; селянин *О*.

йуртлух садиба *СБ*.

йуртсуз без садиби, без двору, бездомний *О*.

йуртхойан кріль *СБ*.

йут 1. голод, голодання *О*. 2. ненажерство *О*; пор. жут.

йут- (йутай) 1. ковтати. 2. вигравати.

йута-страждати від голоду *О*.

йутат-*О*.

йутглу ненажера *О*.

йутолу сучий син *Б*, *К*; пор. йитолу.

йутгур-давати ковтнути; програвати, давати виграти.

йутул-бути проковтнутим, ковтатися, наковтатися; бути виграним; скисати, заквашуватися, бути заквашеним; йутулған с'ут кисле молоко, кисляк *СБФ*; с'ут даа йутулмаан молоко ще не скисло, не сіло *К*; хан йутулған кров згорнулася *К*; хан йутулған йер місце крововиливу, синець, садно *К*.

йутум ковток *СБ*, *О*, *БТ*, *К*.

йутун-робити ковтальні рухи, ковтати слину, сковтувати *О*, *К*.

йутуш виграш *О*, *К*.

йутхуз-давати ковтати, програвати, давати виграти *Г*, *СЛ*, *К*.

йутхузду-давати програсти *О*, *К*. йутхун глотка *БТ*.

йутхун-ковтати слину *О*, *К*.

йутхундур-спон. *О*, *К*.

йуфажых дрібненький *К*.

йуфажых-дүфежик дрібнесенький *Б*; йуфажых-түфежик даш дрібненьке каміння *СК*; йуфажых-дүфежик дашчыхлардан бина йапылмаз із дрібнесеньких камінців будівель не будуть *К*.

йуфалан-молотися, дрібнитися *К*.

йуфат-молоти, подрібнювати *К*.

йуфах дрібний *СЛ*, *К*; йуфах ахче дрібні гроші *К*.

йуфахлых дрібнота *К*.

йуфах-түфек другорядні сільськогосподарські культури *К*.

йуфахча дрібнуватий *К*.

йуфачых-дүфечик даш дрібнесеньке каміння *Г*.

йуха тонкий, легкий *ВН, СБ, СМ, Б, К*; йуха иш тонка справа *СМ*;
 йуха сала тонке сало *СБ*; папирос т'иат т'иби йуха тонкий, як цигарковий папір *К*.
 йухажых тоненький *СЛ*.
 йухала- робити тоншим *О*.
 йухалан- тоншати *О, К*.
 йухалат- робити тоншим *О, К*.
 йухалы тонкуватий *О*.
 йухалых тонкість *О, К*.
 йухар- тоншати *О, СЛ, К*.
 йухарсы софа, піл *СГ*; *пор.* йохары, йуғары, йукары, йухары, йухуры.
 йухарт- робити тоншим *К*.
 йухары 1. вгорі, зверху, вгору *ВН, Б, Г-К, МГ*; йухары т'итийси підеш угору *МГ*; софаан йухар(ы)сы верх софи, полу *К*; суйун йухарысы верхня течія річки *СЛ*; йухарыда вище, раніше *[Г]*; йухарыйа доғру прямо вгору *[Г]*. 2. софа, піл *Г*; *пор.* йохары, йуғары, йукары, йухарсы, йухуры.
 йухарыл- тоншати *О, К*.
 йухарыла- підіймати *К*.
 йухарын- тоншати *О, К*.
 йухачых тоненький *СМ, У*; йухачых тилим тоненька скибка *СМ*; йухачых урбачых тоненьке платтячко *У*.
 йухачых-тифечик дрібненький, усіялка дрібнота *Б*.
 йухла- 1. спати; жаным йухлай мене хилить у сон *К*; йухлап хал- засинати *СМ*. 2. затікати, німіти; холум йухлап халды рука в мене заніміла *О*.
 йухлав спання *Г*; тапты буну йухлав йерине вона знайшла його, як він спав *Г*.
 йухлавух сонько, сонливий *О, К*.
 йухлат- присипляти, укладати спати *СБ, НМ, СЛ, К*; бала йухлатхан/йухлатан тўркў колискова пісня *НМ/К*.

йухлаттыр- спон. *СБ, К*.
 йухсра- дрімати *Б, СЛ-СГ*; *пор.* йухсур-, йухсура-.
 йухсрат- *К*.
 йухсун- хотіти спати *Г*; хафлет йухуйа йухсун- дуже сильно хотіти спати *Г*.
 йухсундур- хилити в сон *О*.
 йухсур- дрімати *О*; *див.* йухсра-, йухсура-.
 йухсура- дрімати *НБЄ, О, Б, К*; *пор.* йухсра-, йухсур-.
 йуху I сон (стан); йуху жой- втрачати сон *СЛ*; йухудан уйан- прокидатися зі сну *СЛ*; йухуйа батзасинати, поринати в сон *СЛ*; йухуйа тўш- впадати в сон *[Г]*; йухун т'есе якщо тобі захочеться спати *ВН*; пек йуху басай хилить у сон до знемоги *К*; чингенениң хазанына аш халса, көзўне йуху т'ельмей якщо в цигана залишиться їжа в казані, сон не йде йому в очі *СБА*.
 йуху II жовно — м'ясиста капсула в жирі, у пливках *НБЄ*.
 йухужу сонько *О, У, К*.
 йухулу сонний, заспаний *О, К*.
 йухуры угорі, вгору *[СГ]*; *пор.* йохары, йуғары, йукары, йухарсы, йухары.
 йуху-серсем заспаний *БТ*.
 йухусуз безсонний *СБ, О, К*.
 йухусузлух безсоння *О, К*; мени йухусузлух тапты, басты на мене напало безсоння *К*.
 йушка юшка, картопляний суп *НКД*.
 йўген вуздечка; йўген т'ечир-/хой- надівати вуздечку, загнуздувати *Б*.
 йўгенжи шорник *О*.
 йўгенле- загнуздувати *О*.
 йўгенлен- бути загнузданим, загнуздуватися *О*.
 йўгенлет- загнуздувати *О*.
 йўгенли з вуздечкою *О*.
 йўгенне- загнуздувати *К*.

йўгеннен- бути загнуданим, загнудуватися *К*.

йўгеннет- загнудувати *К*.

йўгенни з вуздечкою *К*.

йўгенсиз незагнуданий, без вуздечки *СБ, П, О, К, СГ*; йўгенсиз ат незагнуданий кинь *СБ, СГ*.

йўгенсизлик незагнуданість, розбещеність *О, К*.

йўже юга, коливання повітря над обрієм; *У*; доғду тан йылдызы айдан-[й]ўжедэн ранкова зірка народилася від місяця й юги [*СК*]; *пор. өже*.

йўжеле (=йўжели) високий, вищий [*Г*].

йўжеле- підносити [*Г*].

йўз I 1. обличчя; маф йўзўне д'ўльер тахар прикрашає своє миле обличчя квітами *Г*; йўз йўзге *СБФ*, йўз йўзд'е *О*, йўз йўзе *К* обличчям до обличчя; йўзме йўз вар- зустрітиса лицем до лица, безпосередньо, відкрито [*Г*]; йўзў ўсгўне тўштў упав долілиць [*Г*]; йўзў хойун йере тўш- падати обличчям на землю [*Г, Кб.*]; йўзлен сўрейим айағынын тозуна я низько схилиюся перед тобою, я уклінно прошу тебе про ласку [*СК*]; йўзў хойун сўрўклен- повзти обличчям по землі, низько кланятися *Г*; йўзўнўздэн гўнешлер хай сонце сяє з вашого лица — подяка за приємну звістку *СК*; йўзўм чифтэр тет-атет, сам-насам, наодинці; йўзў(м) чивтэр (чифтэр), хан Эвазым, ағлеме ми з тобою разом, наодинці, хане Эвазе, не плач *СК*; йўзўне дўндўгўм гўль йўзлў ожалер я схилиюся перед тобою, привітний пане *СК*; йўзўнў ачты ўч чичек три троянди розкрили свої бутони *К*. 2. поверхня; дўня йа йўзўне на світі *СБ*; дўняан

йўзўне на світі *П*; бу дўня йўз- не на цьому світі *СЛ*; женнет йўзў гўрмесин арамызы бозан- нар хай не побачать раю, хто нас розлучає *СК*; йерин йўзне на поверхні землі *Г*; кўк йўзўн- де на небі [*Г*]; кўк йўзўндэн учан хараушлар орли, що летять по небу *К*; кўк йўзўндэн ве йер йўзўне з небес на землю [*Кб.*]; суйун йўзў поверхня води *К*. 3. совість, сумління; йўз жой- втрачати совість *П*; йўзў йох у нього совісті немає *СМ, НКД*; сенин йўзўн вар ым? чи совість у тебе є? *СГС*. 4. лезо, гострий край ножа, коси тощо; *пор. йиз П, див. йўзйавлух*.

йўз II сто; йўз жан сто душ *ВН*; йўз — йа бийыл кўз, йа т'еле- жек кўз сто — або цього року восени, або наступної осені *СМ*.

йўз III слід *К*; *пор. из, йиз I*.

йўз- рвати, відривати, зривати, висмикувати, обривати, розривати *СМ-У*; эм гўль йўздўм, эм нане я нарвала і квітів, і м'яти *У*; *пор. ўз-*

йўзбаш(ы) сотник [*М, СК*].

йўзбез рушник [*Г*]; *пор. йўзйав- лух*.

йўздўр- дати рвати *О*.

йўзд'еле- розривати, роздирати *О*.

йўзель красуня, красунь [*СБ, СМ, У*]; *пор. гўзел, гўзель, д'ўзель, кўзель*.

йўзен стремено *О*.

йўзер по сто *О, К*.

йўзерле- брати, ділити по сто *О, К*; йўзерлеп сотнями *О, К*.

йўзжан дегирмен вітряк *СК*.

йўзйавлух (ғу) хустка, рушник для обличчя *Г, СЛ, СК*; *пор. йўз- без*.

йўзйылллы століття, сторіччя, вік *О, К*.

йўзле- дорікати, попрікати *ВН, НБЕ, О, БТ, Г, К*.

йўзлев докір *Б, У, О, Г, К*; йўзлев болуй башыма будуть мені до-рікати *Б*.

йўзлет- *спон. О, К.*

йўзлеш- *сп.-вз. О, К.*

йўзлештир- зводити обличчям до обличчя, влаштовувати очну ставку *К*.

йўзлү 1. з обличчям; ачых йўзлү йисан щира людина *СБЧ*; гүль йўзлү привітна, добра, щира, доброзичлива людина *Г*; хара йўзлү смаглявий *Б, К*; эт'и йўзлү йисан лукава, лицемірна людина *СБЧ*. 2. совісний, сумлінний, сором'язливий; йўзлү ол- ганьбитися, зазнавати сорому *ВН*: йўзлү олур башыңа буде тобі ганьба *ВН*.

йўзсүз безсоромний, непорядний *СЛ-СГ*; йўзсүз лаф безсоромні слова, лайка *К*.

йўзү розрив *О*.

йўзүк (-гү) I перстень, обручка, каблучка; хашлы йўзүк перстень із каменем, печаткою *СБ*.

йўзүк II обірваний *О*.

йўзүклү I із перснем, обручкою *О, К*.

йўзүклү II переривчастий *О*.

йўзүль- бути зірваним, обірваним, відірваним, зриватися, обриватися, відриватися, рватися, розв'язуватися, розпускатися, припинятися *СМ-У*.

йўзүльмезли нерозривний *О*.

йўзүм виноград, ізюм; йўзүм ас-масы виноградні гілки *СК*; сал-хым йўзүм гроно винограду *СБФ*.

йўзүмжү виноградар *О, К*.

йўзүмжүлүк виноградарство *О, К*.

йўзүмлүк виноградник *О, К*.

йўзүнжү сотий *НБС, О, К*.

йўк (йўгү) 1. вантаж, ноша, в'юк; тягар; йўк араба вантажний віз *О*; йўк айван в'ючна тварина *О*;

йўк ат кінь-вагозов *К*; бир йўк тобан оберемоқ соломи *У*. 2. постіль, складена горою на ліжку, дерев'яна лава, на котру скла-дали постіль; віно, посаг, при-дане; ахшам олса, ғанбур д'е-лир, йўге дайаныр настане ве-чір, прийде горбань, зіпреться об постіль [*СК*].

йўкле- (йўклий) вантажити, в'ю-чити.

йўклев вантаження, в'ючення *О*. йўклевли навантажений, нав'ю-чений *О*.

йўклен- вантажитися, нав'ючува-тися, бути навантаженим, на-в'юченим.

йўклендир- *спон. О, К*.

йўклет- *спон. О, К*.

йўкlesh- *сп.-вз. О, К*.

йўклий див. йўкле-.

йўклү навантажений, нав'юче-ний *СБ, О, СЛ, К, СК*; йўклү мал навантажений товаром *СК*.

йўксек високий, високо *СМ, У-СЛ, СГ, СК*; йўксеклердә эгленирсин ти обертаясь в високих колах *У*; йўксеклердән бах-дивитися зверхньо [*Г*]; *пор. өксек*.

йўль троянда, квітка [*СБ, СМ-У, К*]; йўль чырай рум'яне личко [*СБ, У*]; див. гүль I, д'үль I.

йўн шерсть, вовна, руно; волос-ся на тілі, крім голови, пахв і паху; йўн ат- вибивати, тіпати, валяти вовну *У*; йўн атыл- ви-биватися, тіпатися вовні *У*; йўн ишле- обробляти вовну *ВН*; йўн ишп вовняна пряжа *СБ*; йўн пашты вовняні шарпетки *Б*; йўн хырх- стригти вовну *ВН*; ат каталаный, йўнү халый кінь ка-чається, шерсть лишається *СЛ*; жанавар йўнүн тапшлай, адәтин ташламай вовна линяє, але на-тури не міняє *СБФ*; баарь йўнү весняна вовна *ВН*; йуха йўн тонка вовна *К*; күз йўнү осіння

вовна *Б*; халын йўн груба вовна *К*.

йўнах гріх *СБ*; *пор.* йунах.

йўнахк'ар [*М*], йўнахт'ер *Г*, *СЛ*, *СК* грішник; *пор.* йонахкер, йунахк'ар, йунахкер, йунахт'ер, йўнахк'ар.

йўнахт'ерлик (-ги) грішність *Г*.

йўнжўк пушок, дрібне волоссячко, дрібна шерсть *К*.

йўнлў вовняний, шерстяний, волохатий, укритий шерстю *СБ*, *О*, *Б*; йўн пашты вовняні шкарпетки *Б*.

йўнлў-барах кудлатий *О*.

йўннў укритий шерстю, волохатий *Г*, *К*; йўнлў-барах кошлатий *О*, *К*; йўннў бет волохате обличчя *Г*.

йўннўбаш з кошлатою, кудлатою головою *К*.

йўннўтабан *бот.* ведмеже вухо, дивина ведмежа, царська свічка, коров'як *Г*; *пор.* дэветабан.

йўнсўз без шерсті *О*, *К*.

йўнчўк пушок, шерстника *О*.

йўр- (йўрўр; йўўр *ВН*; йўрий *ВН*, *У*, *К*; йўрўй *СБ*, *СМ-Г*) ходити, йти, рухатися *СБ*; тэз йўрен адам скорохід *К*; йўрмеди ишим у мене діло не пішло [*СЛ*]; чобан йўр- ходити в чабанах, чабанувати *ВН*, *СБ*; кўй йўрйенлер айлянч йоллар биле вони обходили села кружними дорогами *П*; йўрген айахка чырмавух сарылый *СБЧ*, йўрен айаға/айахлара чўп илиший *Г* трава чіпляється до ніг, котрі ходять; йўрўй бу мал артна ходить за цією худобою *СБ*; йўўр эдлер вони ходили *ВН*; йўрўй оон иши діло в нього виходить *СК*; пересленип йўрўй гуляе, як повія *СМ*; оланнен, хызнен йўргуляти з парубком, дівчиною *К*; йўр т'итээк ходімо *К*; *пор.* йўрў-.

йўргўз скорохід *О*.

йўргўз- приводити в рух, рухати *О*.

йўргўзлў витривалий у ході *О*.

йўрдўр- дати ходити *О*.

йўред'им мое серце *У*; *див.* йўрек. йўрежигез серденько *СЛ*.

йўрежик серденько *К*; *див.* йўрек.

йўрек (-ги; -д'и [*ВН*]) серце; бетэр

ағыр йўрегиме мені дуже тяжко на серці *Г*; йўреги авурий душа болить *ВН*; йўреиц авруй у тебе болить серце *П*; йўрек авурусу хвороба серця, біль у серці *НМ*; ич дурмаз, ойнар йўрек серце хвилюється, не може заспокоїтися *СК*; йўрек дэрди сердечний біль *СК*; йўрек йағым эриди я зажурився *Б*; ана дэдигин йўрек йағыдыр твоя мати — це суцільне вболівання [*Г*]; анеси йўрек йағыны йиритир — эвланынын йолуна бахар мати тужить, виглядаючи сына *БК*; ана эпс чў да йўрек йиритий, йўреклер йирип битий мати за всіх журить, виснажується душею *К*; йўрегими йахма не допікай, не дошкулай мені *Б*; йўреим кўчтў я розгнівався, розсердився, розхвилювався *К*; йўрегиниз өсмеин не надійтеса *У*; йўреги патлай у нього розривається серце *П*; севдадан йўреги патлай серце в нього розривається від кохання *П*; йўреим санчай у мене шпигае серце *Г*; сине толду — йўрек солду виповнилися роки — людина померла, серце зів'яло *СБЧ*; йўреим сыхылый у мене серце стискається *К*; турду йўрек — т'ести баш, хайты йўрек — хана баш? розгнівався — відрубав голову, заспокоївся — а де ж голова? *СБФ*; т'итти йўрек — халды бўрек серце відболіло — лишилася по-

рожнеча *СЛ*; йўрегим хайтты а) мене занудило *ВН*, вирвало *СМ*; б) я заспокоївся *К*; йўредим халтрай сердце в мене теліпається [*ВН*]; йўрегим хар(ы)шлый мене вадить *Г, К*; йўрегин хыр-кривдиди *Б, СК*; йўрек хырылды туга впала на сердце *СК*; йўреги чых- сердитися *СК*; йўрек эрит- засмучувати, змушувати журитися *Б, У*; йўрек эт- переживати *Г*; йўрегне санчты мыхы вона вбила цвяшок (сумнів) у сердце *Г*; йўректэн кōтэр- діставати до глибини душі *Г*; йўректэн сев- кохати всім сердцем *Г, СК*; *пор. д'ўрек.*

йўрекавзу, йўрекавуз *анат.* підребер'я, ложечка *СБ, НМ*, грудна клітка *Б*.

йўрекағыз *анат.* підребер'я, грудна клітка, ложечка *Б, К*; йўрек ағзына т'ирсин пенжере шишелери а щоб йому шибки з вікон позаганяло під саме сердце *Б*; йўрекағзыл шишти у мене розпухло підребер'я *К*.

йўректен- надихатися, набиратися хоробрості *О*.

йўрекли з певним сердцем, характером, сердечний, щирий; дәмир йўрекли із залізним сердцем, твердим характером *К*; жанлы-йўрекли йисан душевна, сердечна людина *СБЧ*; таш йўрекли з камінним сердцем, байдужий [*Кб.*]; шен йўрекли з веселою вдачею *Г, К*.

йўрексыз безсердечний, бездушний *О, К*.

йўрен- навчатися *ВН*, йўренмеген неосвічений, невчений *ВН*; *пор. өгрэн-, өгрэн-*.

йўрет- навчати *ВН*; *пор. өгрет-*

йўрү- ходити, переміщуватися; гуляти *Г-СК*; чибин йўрүйлер мухи літають *К*; аякларымдан йукары шиш йўрүдү баштан,

йўзүм, тән дэ, бүтүн вўжутум шишти опухлість спочатку пішла від ніг угору, і в мене запухло обличчя, і тулуб, усе тіло [*М*]; дахы зиадэ бахтсызлык йўрүдү ўзериме на мене звалилося ще більше нещастя [*М*]; *пор. йўр-*.

йўрүв ходіння, хід, хода, поступ *О*.

йўрүк швидкий у ході, швидкохідний *О*.

йўрүль- бути приведеним у рух, зрушенням, зрушитися *О*.

йўрүм хід, поступ, рух *О*.

йўрүт- рухати, давати ходити, водити, вести, возити, носити, керувати; йўрүтүр әди артна водили за собою *СБ*; атлар минип йўрүт- ганяти коней, сівши верхи *Г*; иш йўрүт- доручати роботу *СК*; падшахлыы йўрүт- правити царством *Г*; т'елинд'е йўрүтүй керуе невісткою *У*; сахал йўрүт- носити бороду *БТ*; әлек йўрүт- пліткувати *СМ*.

йўрүттүр- *спон. О, К*.

йўрүш ходіння, рух, поступ, хода, манера ходити; похід *СЛ*; поведінка *Б*; хід (у грі) *К*; бек гүзель йўрүшү у нього дуже гарна хода *СБФ*; йўрүш бер- дати хід, порушити *СМ*.

йўрүш- ходити разом; поводитися *О*.

Йўрүшев *прізви.*

йўрүшлү швидкохідний *О*.

йыбрышым шовк *СБ, Г-К, СК*; йыбрышым хайтэндэн йалы у нього грива з шовкового галуна *СБ*; күмүш сырма тэль йыбрышым талаштыхчез чезильмез нитке з шовку зі сріблом не розв'язати, не помучившись *У*; *пор. ибришим.*

йываш тихий, лагідний, спокійний, сумирний *О*; *пор. йаваш, йуваш.*

йывашла- вгамовувати *О*.
 йывашлан- вгамовуватися *О*.
 йывашлат- вгамовувати *О*.
 йывашлых лагідність, покiрність *О*.
 йыґ- (йыґай) збирати *У-СГ, СК*;
пор. жий-, жый-.
 йыґла- плакати *СМ*; *пор. аґла-, аґле-, жыла-, йыла-*.
 йыґлый *див. йыґыл-*.
 йыґыл- I (йыґлый) збиратися до-
 купи, бути зібраним *СМ, Г, СЛ, М*; йыґлыңыз хоранда зберіть-
 ся сім'єю [*Г*]; *пор. жыйыл-*.
 йыґыл- II (йыґлый) падати, вали-
 тися, повалитися, звалюватися,
 обвалюватися, навалюватися,
 нападати *ВН, СБ, СМ*; мал
 йыґылыр эди худоба гинула
ВН; йердэ йыґыл- падати, зва-
 люватися на землю *СБФ*; *пор.*
д'йыґл-, йыґыл-.
 йыґылт- звалювати *О*.
 йыґынты учта, гуляння *СГ*.
 йыґыштыр- збирати, прибирати,
 наводити лад у хаті *Г, СГ*.
 йыґышыл- збиратися в дорогу
СГ, М.
 йыл рік; эт'и йыл два роки *ВН*;
 йыл да боса *П*, йыл сайы *К* що-
 року; йўз дохсан алты йыл ол-
 ду бизим эв йасаґанымыз з ча-
 су, як ми збудували нашу хату,
 минуло сто дев'яносто шість
 років *Б*; алтмыш бир йылґа дог-
 ду він народився шістдесят пер-
 шого року *ВН*; йыл йирим бир
 йылґа двадцять першого року
ВН; т'ележек йылґа на наступ-
 ний рік *Б*; отуз беш йылда за
 тридцять років *СМ*; не йылда
 кислелерни боздлар? якого ро-
 ку поламали церкви? *Б*; отуз се-
 т'из йылда... отуз сет'из йылґа
 мени йибердлер Москваґа, вы-
 ставкаґа тридцять восьмого ро-
 ку мене послали до Москви на
 виставку *Б*; ўч йылда за три ро-
 ки *Б*; йылда да щороку *СМ, У*;

мен энди бунда отуз ўч йылдан
 бери отруйум я мешкаю тут
 уже тридцять три роки *М*; йыл-
 ларнен роками *Б*; Йаны йылбен
ВН, Йаны йыInnen *К*, Йылына
 күнўне савлух илен *СБ* з Новим
 роком; о йылы того року *К*; он
 дохузун йылында в дев'ятна-
 дцятному році *СГ*; йылындан че-
 рез рік після того *СЛ*; хырх йе-
 динжи йылыче в сорок сьомо-
 му році *СМ*; йылын эт- поми-
 нати через рік, справляти роко-
 вини *НБЕ*.

йыла- плакати, ридати *ВН-Г*; йы-
 ламах йыла- ридма ридати *ВН*;
 йыла-йыла бахтым аны я чека-
 ла на нього, весь час плачучи
ВН; бала йылай — сўт т'ерек ди-
 тина плаче — треба молока *СМ*;
 йыламаґан балаґа эмчек бер-
 мейлер дитині, яка не плаче, ци-
 цьки не дають *СБЧ*; *пор. аґла-,*
аґле-, жыла-, йыґла-.

йылав плач, ридання *О, БТ*.

йылавжы плакальник, плакса *О*.
 йылавух плаксивий *СБ-Б*.

Йылавух *прізв.*

йылав(ух)хуш сова, пугач, сич
НБЕ, У.

йылайых ол- бути достойним [*Г*];
пор. илайых, лайыклы, лайых.

йылайыхсыз недостойний [*Г*].

йыламсыра- хникати, хотіти пла-
 кати *О*.

йылан змія, гадюка; йылан бала
 змієня, гадюченя *О, У, К*; хара
 йылан *див. харайылан*.

йыланбахласы *бот.* мишачий го-
 рошок *БК*.

йыланжых *К*, йыланчых *О* змій-
 ка, гадючка.

йылат- змушувати плакати, дово-
 дити до сліз *ВН-Г*.

йылатгыр- спон. *ВН-Г*.

йылаф *бот.* овес *Г, МГ*; *пор. жи-*
лап, жолап, жулап, жылап,
олаф.

йылаш- плакати разом, плакати-ся, скаржитися *О*.
Йылбаш Новий рік *СМ, Б, У, К, СГ*; **Йылбашыныз** хутлу осун з Новим роком *Б*.
йылбашлых на Новий рік *Б, СЛ*.
йылбра- бути кволим, слабким, немічним *К*; *пор.* **йылбыра-, йыпра-**.
йылбравух кволий, немічний *К*.
йылбрат- робити слабким, кволим, немічним *К*.
йылбыра- бути слабким, кволим, немічним *О*; *пор.* **йылбра-, йыпра-**.
йылбыравух зношений, старий, драний *О*.
йылбырат- робити слабким, кволим, немічним, зношувати *О*.
йылға калюжа *НБЕ*, джерело, струмок, русло *СБФ*.
йылдыз зірка *П, Б-СК*; **йылдыз хашха** ат кінь із зіркою на лобі *У, К*; **тан йылдызы** ранкова зірка, Венера *К-СК*; **хурйухлу йылдыз** комета *О*, падуца зірка, метеор *К*; *пор.* **йундуз**.
йылдызлы зоряний, зірчастий, зіркатий *О, К*.
йылдырым блискавка *СБ, О, ПГ, СГС*; гроза *СМ, К*.
йыллан- триматися роками, минати (про роки) *О, СГ*; **йылланған** донуз однорічна свиня *К*; **йылланған шарап** багаторічне, витримане вино *СГ*.
йыллы річний *СМ*; **Йаңы йыллы** селам новорічне привітання *НМ*; **беш йыллы** п'ятирічний *К*.
йыллык віком, тривалістю в рік *[М]*; **бу хадар йыллык** настільки багатолітній *[М]*.
йыллых на рік, протягом року, річниця *ВН, О, К*; платня за рік *М*; **йыллығы бир йолу** раз на рік *ВН*; **йеди йыллых** на сім років *СЛ*; **йеди йыллых зайыф** сліпий протягом семи років *Г*; **йирми**

йыллых протягом двадцяти років *СЛ*; **йўз йыллых шарап** сторічне вино *СК*; **ўч йыллых хоч хар** трилітній баран, козел *СГ*.
йылтра- блищати, сяяти, виблискувати, вилискувати; *пор.* **йалтра-, йылтыра-**.
йылтравух блискучий, сяючий.
йылтравухлу з блиском, сяйвом *О, К*.
йылтрат- полірувати, глянцеувати, надавати блиску *СБ, О, К*.
йылтыра- блищати, виблискувати *СМ*; *пор.* **йалтра-, йылтра-**.
йылтырав блиск, сяйво *О*.
йылтыравсыз без блиску, тьмянний *О*.
йылтыравух блискучий *О*.
йылтыравухлу з блиском *О*.
йылтырда- блищати, яскріти, блискотати, блискотіти, сяяти *О*.
йылтырдат- надавати блиску, поліску *О*.
йылхы табун; **бир тоғай йылхысы бар** у нього цілий табун копей *Б*; **йылхы хой** отара овець *БТ*.
Йылхы тарам назва балки *НБЕ*.
йылхыжы табунник.
Йылхыжы *прізв.*
йылхыжылых эт- працювати табунником, конярем.
йылхылы який має табун *О, К*.
йылым-йылым эт- виблискувати *СМ*.
йыман віра, релігія *К*; *пор.* **иман, йимансыз**.
йымансыз безвірний, невірний *Б*.
йымша- м'якшати, ставати ввічливим, чемним *СБ, О, К*.
йымшал- бути пом'якшуваним, м'якшати *О*.
йымшат- пом'якшувати *П-Б, К*; **йымшатмаа йер тап-** знаходити жінку, реалізувати хіть *К*.
йымшах м'який; **йымшах тōшей,** аман хаты йатмаға *СБЧ*, **йым-**

шах тӧшерсин — хаты йатырсын *СГ* м'яко стелить/стелиш, та твердо спати; *пор.* йумшах, йымышах.

Йымшахла- пом'якшувати *О, К.*
Йымшахлан- пом'якшуватися *О, К.*

Йымшахлат- пом'якшувати *О, К.*
Йымшахлых м'якість *О, К.*

Йымшахташ пісковик, піщаник, ракушняк *Г, К.*

Йымшачых м'якенький *СБ, У;*
див. йымшах.

Йымырда- виблискувати *НБЄ.*

Йымырта яйце; йымырта ағы/ахы *О/К* білок яйця; йымырта сарысы жовток яйця *О, К;* йымырта ойуну гра з крашанками *СМ;* йымырта хозла- нести яйця *У;* йымыртанен дӧгүш-/уруш- битися на крашанках *К/СГ;* бойланған/бойанған йымырта крашанка, писанка *К/СГ;* күнсүз йымырта а) жирове яйце (без шкаралупи) *Г, б)* яйце без зародка *К;* *пор.* йимирта.

Йымыртала- обмазувати яйцем *О, Б, К.*

Йымышах м'який *БТ;* *пор.* йымшах.

Йын коло, город — в іграх *Г.*

Йына- погоджуватися *О, СК.*

Йынам віра, довіра *СБ, Б;* йынамы йохтур йому немає віри *СБ;* йынам т'етир- повірити, увірувати *Г, СЛ;* *пор.* инам, йынам.

Йынамдар надійний, довірений *[Г];* йынамдар ефенди високий пане, якому ми цілком віримо *Г;* *пор.* намдар.

Йынамлы вірний, відданий *О.*

Йынамлых вірність, відданість, довіра, довірливість *О.*

Йынамсыз до кого/у кого немає довіри, невірний, ненадійний, непевний *СБ, О, СЛ;* йынамсызның ұйу йанған, аман халха йынанмаған у невіри згорі-

ла хата, але людям він не повірив *СБЧ.*

Йынамсызлых невіра, безбожництво, атеїзм *О.*

Йынан- вірити, довіряти, покладатися, вірувати; аллаға йынан- вірити в бога *К;* эт'и көзүн бирне йынанма не вір жодному з двох твоїх очей *СГ;* *пор.* инан- йынаңдыр- запевняти, переконувати *НБЄ, О, Б, Г, К.*

Йынанла- переконувати *О.*

Йынанч довірливий *О, К.*

Йынаныл- довірятися, покладатися *К;* йынанлан надійний *К.*
Йынанымлы надійний, певний, довірений *О.*

Йынанымлых довіра *О.*

Йынат незгідливий, недоброзичливий, норовистий, упертий *СГС;* *пор.* инатжылых, йинат, нийат.

Йынатлых упертість *СГС.*

Йыпра- зношувати, зносити, обтріпати, обдери *О, К;* *пор.* йылбра-, йылбыра-.

Йыспрал-зношуватися, обтріпуватися *О, К.*

Йыспран- бути зношеним, обтріпанним *О, К.*

Йыспрат- обтріпати (одяг) *О, К.*

Йыспых кліпливий, який швидко блимає, блимко *О.*

Йыспыхла- швидко блимати *О.*

Йыспыхлат- змушувати швидко кліпати *К.*

Йыр пісня *ВН, СБ, [СЛ];* йырның пийитлери слова, куплети пісні *СБ;* йыр йырла- співати пісні *ВН, СБ;* т'имниц арабасына миндиң, аның йырын йырла на чийого воза сів, того й пісню співай *СБА.*

Йыр- мурликаті *О.*

Йырах далекий, далеко *ВН, СБ-У;* бир биримиздән йырах турбути далеко один від одного *ВН;* көчтү башха йырах йердә

він переїхав в інше далеке місце *У*; йырахка далеко *О*; йырахларға в далеких краях *Б*; йырахтан здалеку *ВН, СМ, У*; йырахтан көрд'ен побачив здалеку *СМ*.

Йырахла- віддаляти *О*.

Йырахлан- віддалятися *О*.

Йырахландыр- спон. *О*.

Йырахлат- віддаляти *О*.

Йырахлаш- сп. віддалятися *О*.

Йырахлых віддаленість *О*.

Йырахтат и далекий *О*.

Йыржы співак, післяр *НБЕ, СЛ*.

Йырла- співати; бир пийит йырла- заспівати куплет, пісню *СБ*; ахрын/тынч йырла- співати негососно, тихо *СБ/К*; ачых/сесли йырла- співати гучно *СБ/К*; түркү йырла- співати пісню *Б*; йырламах-ойнамах — ашавға тоймамах співати-танцювати — не наїдатися *СБЧ*.

Йырлав спів *О, К*.

Йырлавжы співак *О*.

Йырлавух співучий *О, К*.

Йырлайыжы співак *К*.

Йырламах спів *ВН, СБ*; йырламах йырламадых співати ми не співали *ВН*.

Йырлан- співатися, бути заспіваним *СБ, О, Б, К*; дувар түбне отурсам, чох түркү йырланыи коли сиджу під хатою, багато пісень співається *Б*.

Йырлат- змушувати співати *ВН, О, К*; йырлаттылар мени мене примусили співати *ВН*.

Йырлаш- співати разом, один одному *О, Б, Г, К*.

Йырым двадцять *К*; пор. д'ирим, д'ирими, д'ирми, игирми, йигирим, йигирми, йирим, йирими, йирми, йырым.

Йырт- (йыртаи) рвати, розривати, роздирати; пор. жырт-.

Йыртмач розідране, розпороте місце, проріха, розріз в одязі, ширінка *О, К*; пор. жыртмач.

Йыртхала- роздирати *О, К*.

Йыртжы розривающий *К*; хижий, хижак *О, К*.

Йыргыл- (йыргый, йырглий) рватися, бути розірваним, подертим *СБ, СМ, Б, СЛ, К*; йамавлу урба тэз йырглий латана сукня рвется швидко *СБЧ*.

Йыргых рваний, розірваний, подертый, драгий, дірвий; йыргых чекмен рваний плащ *СМ*.

Йыргыхла- рвати, роздирати *О, К*.

Йыргых-мыргых обірваний *СМ*.

Йыргыш- рвати одяг один одному, дряпатися, вчіплятися один в одного *О, К*.

Йырызлы йисан совіслива людина *СБЧ*; пор. ғырызсыз, рыз, ырыз.

Йырым двадцять *СМ, К*; пор. д'ирим, д'ирими, д'ирми, игирми, йигирим, йигирми, йирим, йирими, йирми, йырым.

Йых (йыгы) затишок *СБ, О, У, К*.

Йых- (йыхай) звалювати, перекидати, бороти, нищити, трошити, ламати, руйнувати, знищувати, губити *СБ, О, Б-СК*; йыхтың сен мени ти мене згубив *СБФ*; урду да йыхты звалив ударом *Б*; жых- *П*.

Йыхлый див. йыхыл.

Йыхлых затишок *О, К*.

Йыхтыр- змушувати звалювати, розвалювати, валити, перекидати, руйнувати, призводить до занепаду *НБЕ, П, О, Б-К*; йыхтырмады він не дав себе звалити *Г*.

Йыхыл- (йыхлый) падати, звалюватися, занепадати *СМ-СК*; балта хахайсыз — дирек йыхлый ударите сокирою — дерево впаде *Б*; тизлер сне йыхыл- падати на коліна *Б*; пор. д'ыгыл-, йыгыл- *П*.

Йыхых звалений, повалений, розвалений, зруйнований *О, К*.

К

-ка *суфіксоїд шанобливості* пан, дядько *СБ*; *Мит'ака* <Мит'а ака дядько Дмитро, дядьку Дмитре, пане Дмитре *СБ*; *пор.* ака.
 к'аат лист [*М*]; *пор.* к'ағат, кеат, киат, т'аат, т'ағат, т'ағыт, т'иат, т'ийат.
 кабаат провинна [*М*]; *пор.* хабаат, хабайат, хабатла- II, хабеет.
 кабак гарбуз [*М*]; *пор.* хабах.
 кабица кабиця, кухонне вогнище *ВН, О, К*.
 каблет куплет *СК*; *пор.* таблет.
 каблушка каблучка у ярма *Г*.
 кабул эт- приймати, влаштувати прийом, давати згоду, згоджуватися [*М*]; *пор.* хабул.
 кавкра ключка висмикувати сіно з копиці, солону зі скирти *К*; *пор.* какур, какура.
 кавкралан- схуднути на ключку *К*.
 к'ағат папір [*Г*]; *пор.* к'аат, кеат, киат, т'аат, т'ағат, т'ағыт, т'иат, т'ийат.
 к'ада *ласк. зверг. до молодшого Б*; к'адам братіку *Б*; *пор.* гада, г'ада, кад'а.
 кадар *післяйм.* до певної міри, числа [*М*]; бу кадар хаста олдум я до такої міри захворів... [*М*]; *пор.* адар, ғадар, хадар.
 кадир ол- бути спроможним [*М*].
 кадифе оксамит [*Г*]; *пор.* хадифе, хадфе, хадыфе, хатве, хатфе.
 кадкыдах *насл. голосу курей* кудкуди *СЛ*; *пор.* какылда-, каткадак, кеткидах, куд-куд-куд, кыдкыдахла-, кыкылда-, кыткыдах, кыткылда-.
 кадыла кадило *ВН*.
 кад'а *ласк. зверг. до молодшого О*; кад'ам брате, братіку *О*; *пор.* гада, г'ада, к'ада.
 казак козак *СЛ*; *пор.* хазах.

казанок цеберка, відро *Г, СЛ*; казанокум чечирдим башыма, хутулдум бурчахтан наділа я собі на голову цеберку, врятувала-ся від граду *СЛ*.
 казе нещасний випадок, пригода [*Г*]; казе хатэсине вер- ввести у спокусу [*Г*].
 кайда де *СБ*; *пор.* хайда.
 кайиль ол- бути згодним [*М*]; *пор.* хаиль, хайил, хайиль, хайл, хайль, хайыл.
 кайнана теща, свекруха [*М*]; *пор.* хайна, хайнана, хайняна, хайын I.
 кайры інший [*М*]; *пор.* айры, айрый, айыр, айыры, ғайры, ғайыр, ғайыры, кайыр, кайыры, хайыр III, хайыры, хары II.
 к'айы інколи, часом [*У*]; к'айык'айы аған сувлар буланыр вряди-годи потік каламутиться [*У*].
 кайыр, кайыры інший [*М*]; *пор.* айры, айрый, айыр, айыры, ғайры, ғайыр, ғайыры, кайыр, кайыры, хайыр III, хайыры, хары II.
 Каками тарама *назва балки Г*.
 какачых гівенце *Г*.
 Каков *прізв.*
 какороз кукурудза *СЛ, СГС*; *пор.* кукруз, кукуруғуз, кукуруз.
 какур *СМ*, какура *Г* ключка, гак для висмикування соломи зі скирти *СМ*; *пор.* кавкра.
 какылда- кудкудикати, ғелготати, джеркотати, крякати, каркати *О, У, К*; квакати *О*; *пор.* кадкыдах, каткадак, кеткидах, кудкуд-куд, кыдкыдахла-, кыкылда-, кыткыдах, кыткылда-.
 какылды кудкудикання, крякання *О, К*.
 какырда- хрустіти, тріщати, клацати *О*.
 какырдавух хрусткий, ламкий, сухий *О*.

кал- лишатися [М]; пор. хал-
 калабалык веремія, колотнеча;
 калабалык олду зчинилася ве-
 ремія [М]; пор. халабалык, ха-
 лабалых.

калам перо — первісно з очере-
 тини О; пор. халем.

Каламбаш *прізв.* старший писар
 О.

каламос очерет, тростина [Г].

калата хрещений батько; кум К;
 öзү дэ калата, калатаан көпеги
 дэ калата сам хрещений бать-
 ко, і пес хрещеного батька — так
 само хрещений батько СМ; пор.
 калиата.

калафат незграбний, недоладний,
 який усе робить навпаки, нерет-
 ельний, халтурний СБФ, О, К;
 оманлива, зовнішня приваб-
 ливість О, К.

калафатла- наводить зовнішній
 лад, підновляти ззовні О, К.

калафатлы неохайний, недолад-
 ний, метушливий, неретельний,
 халтурний О, К.

калафатлылых недоладність, не-
 охайність, халтурність, окозами-
 лювання, метушливість О, К.

калафатчы халтурник, окозами-
 лювач К.

калача вид зачіски СБ.

кале фортеця [Г, СК]; калемин ка-
 пус(у)на даш бен олайым я бу-
 ду каменем біля брами моєї
 фортеці [СК].

Калепя ж.

кали добрий [К]: не кали миро-
 вар, не ора кали ні добрий день,
 ні щасливої дороги [К].

калиана хрещена мати О; пор. ка-
 лиана, кальна, кальня.

калиата хрещений батько О; пор.
 калата.

калідор У-СЛ; пор. кальдор.

калим прибуток К; о тамнай дэ-
 мекнен тамнамай — калими б'у-
 й'ук, т'елими вар "капае" до-

слівно не "капае" — у нього ве-
 ликий прибуток, є дохід К; пор.
 т'елим К.

калина хрещена мати [Г], СЛ;
 пор. калиана, кальна, кальня.

Калистратов *прізв.*

Калиф паша ч. [СЛ].

калк- уставати, підводиться [М];
 пор. халх-.

калогреа чорниця [М].

калпазан опецьок, карапуз, теле-
 сик — повна дитина ВН, К; пор.
 халпазан.

калцын панчоха, шкарпетка ВН;
 калцын өр- в'язати панчохи ВН;
 пор. кальчин, кальчын.

кальб серце [М]; пор. ғалиб, ғалип
 І, хальб.

кальдор коридор СЛ, веранда
 НКД; пор. калидор.

кальна ВН, П-Б, СЛ, К, кальня
 СМ, Б хрещена мати; пор. ка-
 лиана, калина.

кальчин панчоха П, БТ, К; товсті
 шкарпетки з вовни СБ; кальчин
 бав О, кальчин бағ К підв'язка
 до панчохів; й'ун кальчин вов-
 няні шкарпетки К; узун каль-
 чин панчохи К; хыса кальчин
 шкарпетки К; пор. калцын.

кальчинник призначений на пан-
 чохи, шкарпетки К.

кальчын панчоха НМ; пор. кал-
 цын, кальчин.

Камарали *прізв.*

камаралы мешканець Камари —
 Комара ВН, Б, У.

Камброл *прізв.*

каме все-таки ВН.

камзол безрукавка, тілогрійка,
 жилет НМ, Б, Г, К, СГС.

ками все-таки ВН.

к'амиль розсудливий, мудрий [Г,
 М]; пор. т'амиль.

камса камса СЛ; чох билий: ба-
 шы камса т'ибик — мийи йох
 багато знає: голова, як у кам-
 си, мозку немає СЛ.

камьш кес- косити очерет [М];
пор. хамиш, хамуш, хамўш, хамьш.
кана ану СМ; кана тұшўн ану подумай СМ; пор. кане, хана II, хана, хане II.
канав конопля ВН.
канава канва О.
канагон коногін ВН, У.
канаканакачкороз бот. ліцій, люція, повій, дереза Г.
канпель кушетка НКД.
кандилафти лампадничий [Г].
кандиль лампада, каганець, світильник, лампа; кадило О; кандиль йағы лампадна олія Г, К; пор. хандиль.
кандильле- кадити О, Б.
кандильлен- кадитися О.
кандильлет- змусити кадити О.
кане ану Г; кане, көтўр ону ану, проведи його Г; пор. кана, хана II, хане II, ханы.
канжа гак, кішка — потрійний гак витягати упущені відра з колодязя; багор СБ, О, К; канжа-канжа хожа-хары тәпелешийлер ичери чоловік із жінкою запекло сваряться в хаті Г; элиме йешиль канжа у мене в руці зелений гак СК.
канжала- чіпляти гаком, кішкою, багром О, К.
канжалы з гаком, кішкою, багром О, К.
канжа-панжа запекла сварка СМ.
канжа-пчак сварливі стосунки, на ножах СБ, Б; бир бағас — ошкош, бир бағас — канжа-пчак дивишся одного разу — милілюбі, дивишся другого разу — на ножах СБЧ.
канжык сука К; пор. ханжых, ханчых.
канжыкклан- сучитися, віятися, блудити — про жінку К.
канжыккландыр- спон. К.
канжыккларш- сл. К.

канона закон [М].
кantar пружинні ваги, терези О;
пор. хантар.
кantarжы вагар, майстер, що виготовляє ваги О.
кantarла- зважувати О.
кantorа ? К; миндим йўксек кantorайа биннер саймайа я піднявся, сів на високу ..? лічити тисячі СГ.
Кантэс прізви.
канфет цукерка СМ, СЛ, СГ.
капа килим-аплікація ВН.
капабаш непричесаний СБ.
капалах бот. віниччя Г; дереза Г.
капалахлан- кошлатитися БК.
капик копійка; он капик ашых йутхузду він програв у паці десять копіжок Г; капикни капикье хош- складати копію до копійки П.
капикли у копію — вид малюнка тканини СЛ.
капиклик на копію Г, СЛ, СК.
капитан паша пан капітан [Г].
Капитан прізви.
капу двері, ворота [Б, Г, М, СК]; див. хапу.
капужу воротар, охоронець, вартовий [М].
Капузув прізви. ганебний О.
капуста капуста; пор. капыста.
капусталых капустанице; капустаняк.
капыста капуста; капыста башы качан капусти У; пор. капуста.
кар насл. голосу журавлів кру Г; кар-кар — турналар хондулар бунун йанна кру-кру — журавлі сілі біля нього Г.
кара I 1. чорний [К]. 2. суходіл, узбережжя [У, Г]; пор. хара.
кара II образ, лик [Г].
караға порівняно [СБ]; маан караға проти мене, порівняно зі мною [СБ].
каравит рак К; каравит махасы клешні рака К; каравит хавйары ікра рака БК.

каравул варта, вартовий [М]; *пор.* харавлу, харавул.
 Каражели *прізви.*
 карай караім [СК]; карай-чуфут караіми й євреї [СК]; *пор.* карайим, карайин, карайын.
 Карайан *прізви.*
 карайель південь [Г].
 карайим ВН, карайин П, Г, карайын СБ, СК караім; *пор.* карай.
 каракубалы мешканець Каракуби [М]; *пор.* арғын-каракубалы.
 Карали *прізви.*
 Карамаз *прізви.*
 Караман *прізви.* герой, сміливець, хоробра людина СМ; чорний диявол О; *пор.* хараман.
 карана корона СБ.
 карандаш олівець [Г].
 Карани Карань, Гранітне Г-СК.
 каранили К, СК, каранни СК мешканець Карані — Гранітного.
 Карачик *прізви.*
 карға ворона П, СМ, Б, У; карға бала вороненя О; чубар карға сорока НМ; *пор.* ғарға, харға.
 Карға *прізви.*
 кардаш брат [М, СК]; *див.* хардаш.
 кари ме вари, не вари кари ВН *див.* кали.
 карйатлык завзяття [М]; *пор.* гарйат, гарйет, харйат, хырйат.
 Карку *прізви.*
 каркылда- каркати О, К.
 каркылдаш- каркати зграєю О, К.
 карман НКД, карманы К, СГ хусточка, хустинка.
 карма [СГ] *див.* хармах.
 карна- обламувати, обкраювати О; *пор.* харны-.
 Карол *прізви.*
 карт гральні карти; карт ойнаграти в карти СМ, У, К.
 карталхуш орел Г, СЛ; *пор.* харталхуш.
 картоз картуз Б, Г-СГС, СК.

картозлу в картузі СЛ.
 картоп (-бу) картопля; дөгӱльген /тохмах картоп П/К товчена картопля.
 картуз картуз К.
 карча *бот.* дикий часник, зірочки жовті О.
 карчка фотокартка СГС.
 каршы проти [Г, СЛ]; каршы дурпротистояти [Г]; *пор.* харшы.
 каршылык суперечність [М].
 касавет горе [М]; *пор.* хасевет.
 касапхана різниця [М]; *пор.* хасап.
 кастюм костюм СК.
 касынка косинка Б, Г, СК.
 каталан- качатися, валятися СЛ; ат каталаный, орада йӱнӱ халый кінь качається, там лишається шерсть СЛ; *пор.* хаталан-
 каталах гедзь Г, К; *пор.* хаталах.
 катарах ляда У.
 катиль убивство [Г]; *пор.* катл олун-
 катихумен, катихумена, катыхумена притвор [Г].
 каткадак *насл.* голосу курей кудкуди ВН; *пор.* кадкыдах, какылда-, кеткидах, куд-куд-куд, кыдкыдахла-, кыкылда-, кыткыдах, кыткылда-
 катл олун- бути вбитим [Г]; *пор.* катиль.
 катлет котлета НКД, СГС.
 катраллы з дьогтем СБ.
 катран дьоготь, мазут СБ, Б, Г, смола СБФ; катран кофасы Г, катран савут Б, катран челик Б мазниця; катран челик йӱрӱтӱйлер, хайда тәшик тапай — анда ичий тиняються без діла (тягають мазницю), де приткнуться, там і п'ють Б; *пор.* хатран.
 катранжы дигтяр Б, К.
 Катранжы *прізви.*
 катранла- мастити дьогтем, мазутом, смолити О.
 катранлы змащений дьогтем О.

катранна- мастити дьогтем *У, К*.
 катранны хамчи намащена дьогтем нагайка *У*.
 катранчи дігяр *Б*.
 катранчилик заняття дігяра *Б*;
 катрах ляда на горище *НБЄ*.
 катын жінка [*Г*]; *пор.* хатун, хатын.
 катыр-катыр *насл. тріску Г*; катыр-катыр хопар- відривати з тріском *Г*.
 Катых *прізв.*; *див.* хатых.
 катыхумена *див.* катихумена.
 кафа голова *Г, СЛ*, череп *К*; *пор.* гафа, хафа.
 кафалы з черепом певної форми *К*.
 кахпе повія, курва, гультай, гульвіса *СМ, БТ, К*; кахпе киши розпусна людина *НМ*.
 кахпеле- віятися, скурвитися, гуляти, вести розпусне життя *СМ*.
 кахпелен- скурвитися *Б, К*.
 кахпелендир- розбещувати *К*.
 кахпелет- розбещувати *К*.
 кахпелик повійництво, розпуса, блуд *О, К*; кахпелик эт- блудити, курвувати *СБ, К*.
 кач скільки [*Кб.*]; бир кач декілька [*Кб.*]; *пор.* хач *П*.
 кач- утікати [*М*]; *пор.* хач- кача/качай: кача олун-, качай олкататися *Б*; качайга чых- виходити кататися *СМ*; *пор.* каче, качей, качет-, качолун-.
 качайлан- кататися *Б*.
 качак утікач [*М*]; *пор.* хачах.
 качала качалка *О*.
 Качалов *прізв.*
 качалан- кататися *БТ*.
 качалат- катати *БТ*.
 качан качан *СК*.
 качанка сорт дині *ВН*.
 Качар *прізв.*
 качать эт- качати, катати *СМ*.
 качать качати *СМ*; бал качать эт- гнати мед *СМ*.
 каче/качей: каче олун- *СГС*, качей бол- *НБЄ* кататися; качей

ет- катати *НБЄ*; *пор.* кача, качай, качет-, качолун-.
 качет- катати, качати *СГ, СК*; *пор.* кача, качай, каче, качей, качолун-.
 качи прядиво з коноплі *У*, клоччя *О, К*.
 качиле- набивати клоччям, конопатити *О, К*.
 качилен- *пас. К*.
 качилендир- *спон. К*.
 качилет- *спон. К*.
 качлы хрестоподібний [*У*]; *див.* хачлы.
 качолун- кататися *СЛ, СГ*; чанален качолун- кататися на санях *У*; *пор.* кача, качай, каче, качей, качет-.
 каш брова [*У, К*]; *пор.* хаш.
 кашмер кашемір — вид шерстяної тканини *О, К, СГС*; кашмер пошу кашемірова хустка *К*.
 кашолка кошик *У*.
 католикос загальний, спільний для всіх, ортодоксальний [*М*].
 квари моток, клубок (ниток) *О, К*; *пор.* кувары, кувары, кувер.
 квариле- змотувати нитки в клубок *К*.
 кварилен- змотуватися *К*.
 кварилендир- *спон. К*.
 кварле- змотувати *К*.
 кварта кварта, кохоль *СБ*.
 кеат папір [*Г, К, М*]; *пор.* к'аат, к'ағат, киат, т'аат, т'ағат, т'ағыт, т'иат, т'ийат.
 кебаб печена, смажена [*Кб.*]; балых кебабы печена риба [*Кб.*]; *пор.* т'ебап.
 кевғир полоник [*Г*].
 кез- бродити, ходити, їздити, проходити, іти, перебути, пережити [*Г, М, Кб.*]; кезен жанавар наземна тварина [*Г*]; *пор.* гез-, д'ез-, йез- *П*, т'ез- *І*.
 кездир- прогулювати; берабер кездирир иди він брав із собою на прогулянку [*Г*].

кекерико, кекеріку кукаріку кукаріку *Г, СЛ*; *пор.* гингеріго-бингеріго, кикирикук, кикир-йакук, энгерігок-беңгерігок. кеклик куріпка *О*; *пор.* т'еклик. кела голова *[Г]*; *пор.* келе, келле. келамын слово *[У, Г, Кб.]*; келамын вар ти маеш щось сказати *[У]*. келе голова *[Г]*; *пор.* кела, келле. келебир здобич *[Г]*; дөндүлер Стэнийайа, кельдилер келебирлерини пай этмейе вони повернули на Стению, приїхали сюди ділити здобич *[Г]*. келер прибуток *[Г]*; *пор.* гелир, т'елир. келин наречена, невістка *[СБ]*; *пор.* д'елин, җелин, йелин II, т'елин. келиш прихід *[Г]*. келлар келар, економ *[Г]*. келле голова *[Г]*; *пор.* кела, келе. кель-приходити *[Г, М, Кб.]*; *пор.* гель-, д'е-, д'ель-, йель- II, т'е-, т'ель-, чель-. кельчин вовняна панчоха, шарпетка *СБ*; кельчин бав підв'язка до панчохів, шарпеток *СБ*; *пор.* калцын, кальчин, кальчын. Кеменеҗи *прізви.*; *див.* т'еменеҗи. Кеменеҗеҗи *прізви.*; *див.* т'еманче. кемер арка, склепіння *[Г]*; *ве* эклисенин экинҗи артикада бахырлы буйуҗ хапунун үстүндэ кемер вар, *ве* о кемерин ичиндэ халмыш Христос Эфендимиз дроноста отурур і в другому приділі церкви над великими мідними дверима є арка, і в тій арці лишилося (зображення) господа нашого Христа, що сидить на троні *[Г]*. кемер-гризти *СМ*. кемик кістка *[Г, Кб.]*; *див.* т'емик. кемлик (-ги) зло, лихо, лиходійство, погана справа, поганий

вчинок *[Г]*; *пор.* кемник, т'емник. кемликсиз незлий, приятний *[Г]*; кемликсиз эдилер бири бирине вони не мали зла один проти одного, були приятними одне до одного *[Г]*. кемник зло, шкода *[Г]*; *не* хадар кемник кельди бир аз земан оруд тутмадығы ичүн скільки зла прийшло через те, що він не попостував недовгий час *[Г]*; *не* хадар кемниктир чох йемеклик наскільки шкідливо багато їсти *[Г]*; *пор.* кемлик, т'емник. кенди сам *[У, М, Кб.]*; кендиси він сам *[Г]*. кендир конопля *[Г]*; *пор.* т'ендир. кене знову *[М, Кб.]*; үч күндэн сора кене тирильсе керек він повинен знову воскреснути на третій день *[Кб.]*; *пор.* гене, д'ене, йене, йени II, йине II, т'ене, т'ине, эне. кер-розтягати; элин-айағын кердилер розпнули його за руки й за ноги *[Г]*; *без* кер-розпинати повотно *[Г]*; ставроса кер-бути розінутим на хресті *[Кб.]*; *пор.* т'ер-. кераметли рабби милостивий бог *[Г]*; *пор.* керемет. керат скакун *[ВН, СБ, У, СЛ, СГ, СК]*; *пор.* герат, керат, кир III, кират, крат, т'ерат, т'ери II. кератлы вершник на сірому скакуні *СК*. керэ *[Г, М]*, керез *[К]* раз; бир кере одного разу *[Г, М]*; кач кере? скільки разів? *[М]*; чох керез багато разів *[К]*; *пор.* герет, керес, керет, т'ере, т'ерез, т'ерек, т'ерес, т'ерет. керек треба, певно *СБ, [М, Кб.]*; бени онда көресиниз керек ви обов'язково мене там побачите *[Кб.]*; варса керек мусить пі-

ти [М]; Вифлеемдэ доґса керек мав народитися в Вифлеємі [М]; *пор.* герек, д'ерек, т'ерек.

керем велич [Г], милість, мило-сердя, великодушність [М]; керем эт-помилувати [М]; *пор.* т'ерем, т'ерим.

керемет великодушність, щедрість, милість [Г]; *пор.* керамет-ли.

керемли великодушний, щедрый, милостивий [М].

керес, керет раз [Г]; чох керес багато разів [Г]; үч керет тричі [Г]; чох керет багато разів [Г]; *пор.* герет, кере, керез, т'ере, т'ерез, т'ерек, т'ерес, т'ерет.

кери назад ВН, [М, Кб.]; кери дөн- повертатися назад [Кб.]; кери т'ег- іти назад ВН; кери хайтар- повертати назад [М]; *пор.* гери, д'ери, йери, т'ери І.

кериль- розтягатися [Г]; керилип тур- стояти, розпроставшись [Г].

керинаґач конов'язь [СК]; кератымы баґладым керин аґача я прив'язав скакуна до конов'язі [СК].

кермек *бот.* кермек БК.

кермен фортеця О.

керменчик маленька фортеця О; *пор.* Т'ерменчик.

керпич саман, сира цегла К; *пор.* т'ерпич.

кертэ (<гердэ [К]) кімната молодого й молодой [Г]; *пор.* гердэ.

керчек (-ги) правда, істина, істинний, справжній, дійсний [Г, М]; аллах керчек істинний бог [Г]; керчегин руху дух істини [Г]; керчектэн справді [Г]; *пор.* д'ерчек, кбрчек, т'ерчек, черчек.

керчеклик (-ги) істина, істинність, правдивість [М].

кес кожний [Г]; әр кес кожен [Г]; *пор.* т'ес І.

кес-різати, рубати, косити, визна-чати, вирішувати [Г, М, Кб.]; бе-

ним ахлым кесер на мою дум-ку [Г]; *пор.* д'ес-, т'ес-.

кесек відрізане, шматок [М]; *пор.* т'есек.

кесим частка [Г]; *пор.* т'есим.

кескин гострий, сильний [Г, М]; кескин сес сильний голос [Г]; кескин атэшлере йансан якшо горітимеш у страшному вогні [М]; *пор.* т'ескин, т'ест'гин.

кескир (<пешкир) серветка [Г]; *див.* пешкир, пешт'ер.

кестане каштан [М]; *пор.* т'естане.

кестир- замовити різати, доручити косити [СБ, Б, М].

кетир- приносити [Г, М, Кб.]; *пор.* т'етир-.

кетирт- наказувати привести [Г].

кеткидах Г; *пор.* кадкыдах, какылда-, каткадак, куд-куд-куд, кыдыдахла-, кыкылда-, кыткыдах, кыткылда-.

кетэ печиво — проквашений хлібець із запеченою всередині кулькою з тіста з медом, утиканний гвоздикою, що його разом із яблуком, утиканним гвоздикою, кухарка підносить при за-прошенні на весілля ММ.

кефин саван [Кб.]; *пор.* т'ефин.

кеч-минати [Кб.]; *пор.* д'еч-, йеч-, т'еч-, чеч-.

Кечежи *прізв.*

кечик- запізнаватися [Г]; *пор.* т'ечик-.

кечин-жити [Г]; *пор.* д'ечин-, т'ечин-, чечин-.

кечир-пропускати [Кб.]; *пор.* д'ечир-, т'ечир-, чечир- І.

кешик (кешки) варта [Г].

кешиш ченець [Г]; *пор.* т'ешиш.

кешишчик ченчик [Г].

ки *підр. спол. енкл.* що [Г, М, Кб.]; сен ки әр йердә азирсинти, що всюди еси [Г]; сымарлады бунлара ки: "бени онда көре-сиңиз керек" він сповістив їм:

"ви мене побачите там" [Кб.]; пор. д'и, т'и І.

киат папір, документ, книга [Г]; пор. к'аат, к'ағат, кеат, т'аат, т'ағат, т'ағыт, т'иат, т'ийат.

киби як [М]; алдым киби итима-тлы мектубунузу, севиндим я зрадів, отримавши вашого щирого листа [М]; ве Христос эфендийи кордүклери киби сеждэ эттилер побачивши господа Христа, вони уклонилися [Кб.]; пор. гиби, д'иби, т'иби.

кибик як, ніби; ана кибик як мати [Г]; ишиттиги кибик як тільки почув [Г]; пор. гибик, д'ибик, жибик, йибик, т'ибик.

кизли йер таемне місце [М]; пор. гизли, д'изли, изли, йизли, т'изли.

Кийа *прізви.*

кийев зять *СБ*; пор. д'ийов, кийев, кийов, кийов, күйев, т'ийев, т'ийов, т'ийов.

кийик дикий, дика тварина, косуля, сарна [Г]; пор. т'ийик.

кийим одяг [Г]; пор. т'ийим.

кийин-бути одягненим [Кб.]; пор. һийин-, д'ийин-, йийин-, т'ийин-.

кийиндир-одягати [Г].

кий-кий *насл. обережної ходи*; кий-кий чығай (лис) тихенько виходить *СБ*.

кийов *СЛ*, [М] жених, зять; пор. д'ийов, кийев, күйев, т'ийев, т'ийов, т'ийов.

кикирикук *ВН*, *СГ*, кикирйакук *ВН* кукаріку; пор. гингеригобингериго, кекерико, кекеріку, энгеригок-беңгеригок.

кил кил, глина, вживана замість мила *О*.

кила кила, грижа *О*.

килер скарбница [Г].

килсе *ВН*, кильсе *Б* церква; пор. кисле І, клисе, т'ильсе, т'исе, экилесе, экклисе, эклисе.

ким 1. *пит. займ.* хто [М]; кими амелийлан, кими дилийлан хто працею, хто словом [М]; анча эр бир шей файдасыздыр, лакин инсан нафле чалышып кимин ичүн топлადығыны бильмез тільки все марно, бо людина старається все, не відаючи, для кого накопичує [Г]. 2. *у складі. спол.:* ким ки *відн. спол.* котрий [Кб.]; ве ким ки ихтият этэр исе эр минлетлердэн, онлары ваптит этэсиниз і якшо хтось з усіх народів побажає, хрестить їх [Кб.]; ким ки оңа ихтият этэрсе, тўкенмез өмўр этинсе керек хто в нього увірує, матиме життя вічне [Кб.]; кимин ки чий [Кб.]; даа чох ахча аржанмыш, не дэ ким халан йапыдан (на це) було витрачено ще більше грошей, ніж на решту будови [Г]; пор. д'им, т'им.

киминки чий [Кб.]; *див.* ким ки.

кимки котрий [М]; *див.* ким ки.

кимсе хтось [Кб., Г]; котрий [М]; кимсей таньмаз иди нікого не впізнавав [Г]; ол, кимсе чобанлых этсе герек Исраил халхыма той, котрий буде пастирем мого народу, Израїля [М]; пор. д'имсе, т'имсе, т'имсей.

кинония, кинония [Г], кинония [М] причастя; пор. коино, т'инония.

Киор *прізви.*; *див.* көр.

Киперов *прізви.*

кир І бруд; кир пас этме жанына не погань душі своєї [Г].

кир II отець, священник [М].

кир III сирій [СК]; кир ат сирій кинь [СК]; пор. герат, керат, кират, крат, т'ерат, т'ери II.

кир-заходити, увіходити [Г, М, Кб.]; пор. гир-, д'ир-, т'ир-.

кират карий, каурий кинь [СБ, Г, СЛ, СГ, СК]; пор. герат, керат, кир III, крат, т'ерат, т'ери II.

кириаки күнү неділя [Г, К].
 Кирийазы *прізв.*
 Кирйатов *прізв.*
 Кирйазьев *прізв.*
 кирйу господь [Г]; анд'елос кирйу ангел господній [Г].
 кирлет- забруднювати, поганити, паскудити [Г].
 кир-пас усілякий бруд [Г]; кир-пас этме жанына не погань душі своєї [Г].
 киселек цуцень *ВН*; *пор.* кусала, күселек.
 кисле I церква *П, СМ, Б, У*; *пор.* килсе, кильсе, клисе, т'ильсе, т'исе, экклисе, эклисе.
 кисле II кисіль Г; *пор.* ксель.
 кыспет *див.* кыспет.
 кит- іти, піти [У, Г, М, Кб.]; *пор.* гит-, д'ет-, д'ит-, йид-, т'ет-, т'ит-, Һит-.
 китап (-бы) [У, Г, Кб., М] книга, книжка; Җбрт китап Чотирикнижжя, Євангеліє [У]; *пор.* т'итап.
 кичене маленький *СБ*; кичене тиль маленький язичок *СБ*.
 кичи малий *ВН*; кичи хардаш менший (молодший) брат *ВН*.
 кичи-шкребти, обдирати, драти, чесати *СЛ*; траш этийсин тэри-йи, ондан сора кичийсин олары; валенка кичийлер абеле голиш шкуру, потім шкребеш; так само шкребуть валянки *СЛ*.
 кичижик маленький *Б, Г, СЛ, К*.
 кичижума середа *НБЄ*; *див.* жума.
 кичик (-ги) малий; кичик улан малий син *П*; кичик тиль маленький язичок *К*; кичик эв мала кімната, спальня *НКД*; сув (су *СГ*) кичигин, сөз бүйүгүн вода — малому, слово — великому *СМ*.
 Кичик *прізв.*
 кичикальйанны мешканець Кичи-Кальяна [М].

кичикле- зменшувати *О, К*.
 кичиклен- меншати *О, К*.
 кичиклеш- *вз.* *О, К*.
 кичиклештир- *спон.* *О, К*.
 кичиклик малість, малий розмір, малі літа, малоліття *СМ, [Г], К*; кичикликтэн бери змалечку [Г]; кичикликтэн беңни відомо змалечку *СМ*.
 кичине маленький *СБ, НМ, Б, У*; хардашы энди эт'и йаш кичине болса якщо його менший брат був молодшим на два роки *СБ*.
 кичинечик малесенький *СМ, Б, СГ*; кичинечик бала малесенька дитина *СМ*; кичинечиктэн змалечку *Б*.
 кичирек менший, молодший *О*.
 кичирт- зменшувати *О, К*.
 кичичик маленький *О*.
 кичкене малий *ВН, Б, СЛ, СГ*.
 кичкине маленький *П*; кичкине бала маленька дитина *П*.
 кичне маленький *СБ*; кичне тэ-речик малесеньке деревце *СБ*.
 кичнер- зменшувати *СБФ*.
 кичнечик малесенький *СБ*.
 кишен путо, окови, кайдани, залізне путо на три ноги *О, К*.
 кишенле- одягати путо тощо *О*.
 кишенли спутаний *О*.
 кишенне- триножити, путати *К*.
 киши людина, чоловік *ВН-У, К*; киши эр чоловік *ВН*; харт киши стара людина *П*; кишиниң көтү билен осуруй бздить чужим задом *СБА*; кишиниң ожағына хазан асай вішає хазан на чуже вогнище *СБА*; кишин араба сне чох йүрмес на чужому возі далеко не заїдеш *СМ*.
 кишиңт'и людський, який знаходиться у людей *П*.
 кишилик людяність *СБ*.
 кишичасна по-людськи, за чужим звичаєм *СМ*.

кишка віхоть мастити колеса *О*.
 кишмиш кишмиш, ізюм *О*.
 кишне- іржати *СБ, О, К*.
 кишнеш- ржати разом *О, К*.
 кйаґйа калга, регент, правитель
 [М].
 Клафол *прізв.*
 клебек кирка *СЛ*.
 клирос хори (в церкві) *Г*.
 клисе церква [М]; *пор.* килсе, килсье, кисле *І*, т'ильсе, т'исе, экилисе, экклисе, еклисе.
 Клокша *прізв.* квочка *ВН*; *див.* клукша.
 клукла- заквоктати *НБЄ, БТ*.
 клукша квочка *СБ, БТ*; *пор.* Клокша, клукша, кулук, кулукша.
 клукшазафран ящірка *НБЄ, БТ*; *пор.* кулукшафра, кулукшафран.
 княгина княгиня *Г, СЛ*.
 кнур кнур *ВН*; *пор.* конур, кунур.
 ко- класти, ставити; епархисынын үзерине коду поставив на епархию [М]; *пор.* кой-, хо-, хой-.
 кобайт- збільшувати, примножувати *ВН, СБФ*; *пор.* коп, көп.
 кобузлан- пишатися, вихвалятися, задаватися *О*; *пор.* хобуз.
 ковадла ковадло *К*; *пор.* кувадла.
 коґа *бот.* куга *К*; *пор.* хоґа, хуґа.
 коґалых зарості куги *К*.
 Коґаспиров *прізв.*
 коз око, козир, шибка *СБ*; *пор.* гөз, көз.
 коино причастя; айа коино ал-приймати святе причастя [М]; *пор.* киноиа, кинонийя, киноноиа, т'инюня.
 кой- 1. класти [М]. 2. вважати, припускати; секиртэрек китти койа ки бир хазне алажах дэй побіг бігцем, гадаючи, що дістане велику винагороду, *букв.* скарб [Г]; *пор.* ко-, хо-, хой-.
 койвер- відпускати, пускати [М]; *пор.* хой *ІІ*.

койул- бути покладеним [М].
 койун вівця [М]; *пор.* хойун *ІІ*.
 кокманґа шипшина *К*; кокманґа дрек куц шипшини *К*; *пор.* кукуманґа, куркунґа.
 коко *дит.* коко, яєчко *О*.
 кокош півень *О*; *пор.* гогошот.
 кокошлан- кокошитися, задира-тися, пиндючитися *О*.
 колай легкий [М]; *пор.* холай.
 колбас ковбаса *СК*.
 колва кутя, коливо *СБ, СМ, К, СК*; *пор.* колыва.
 колина коліно, покоління *СЛ, К, СК*; колина ґойул- обірватися родові *СБ*.
 колода *карт.* колода *К*; колода-ан тўбў хьльч моно, абу көз під колодою жировий туз, це — козир *К*.
 коломотра шматок хліба або м'яса *О*.
 коломыстра веретено *К*.
 Колос *прізв.*
 колостра веретено *К*.
 колыва кутя, коливо [Г, М]; *пор.* колва.
 комбай комбайн *ІІ*.
 ком-гөк темно-синій, синющий, зовсім синій *СБ*.
 конах (-ғы) резиденція (митрополита) [М]; хызмет эттим конаґында я служив у його резиденції [М].
 кондика хроніка [Г].
 консистория консисторія [М].
 Константинов *прізв.*
 консул консул *СК*.
 конур кнур *К*; *пор.* кнур, кунур.
 конушна конюшня *Б, У, К, СГ, СК*; *пор.* хонушна.
 коншу сусід [М]; *пор.* хомушу, хомшу, хонуш *І*, хонушу, хоншу, хумушу.
 коп багато *ВН-ІІ, НМ*; коп вахт *ВН*, коп заман *ІІ* багато часу; коп йаша довгих вам літ *СБ*; кобусу багато з них *ВН*; уланын

копусу більшість парубків *П*;
мендэн коп ашуғу болған киши
йох эди не було людини, в котрої було б більше бабок, ніж у мене *СБ*; аллах коп эсин будьте багаті *СБ*; копха чап- погна- тия за багато чим *СБ*; коп вахт т'ечмеди не минуло багато часу *ВН*; *пор.* кобайт-, көп.
копшух велика кількість, множи- на, безліч *СБ*.
кора огорожа, паркан, бар'ер, пе- репона *О*, *[М]*; кора топ гра в м'яча на поділеному навпіл май- данчику *СМ*; *пор.* хора.
коромысла коромисло *К*.
корота корито (дерев'яне) *Г*, *К*;
пор. корта.
корк- боятися *[М]*; *пор.* хорх-
корку страх *[М]*; *пор.* хорху.
коркулу страшний, жахливий
[М]; *пор.* хорхулу.
корта корито *СМ*, *СЛ*, *СК*; *пор.*
корота.
Корючев *прізви.*; *див.* көрүк, кө-
рүкчи.
Коста Костянтин *Г*, *К*.
Костаманов *прізви.*
кось-кось вигук для підкликання
коней *О*.
Котя Костянтин *Г*, *К*.
кофа цеберка *Г*; катран кофасы
мазниця *Г*.
кофи кава *СГС*.
кофйа кава *СМ*, *НКД*.
кочан качан (капусти) *СБФ*.
кочер вісь *НМ*; *див.* көчер *І*.
кошул- приєднуватися *[М]*; *пор.*
хошул-.
көб- пінітися *О*.
көбек (-ғи) пупок *[Г]*; *пор.* гөбек.
көбетэ листковий пиріг із на-
чинкою з гарбуза або м'яса *СБ*,
СМ, *Г-СГС*; *пор.* күбетэ.
көбетэлик продукти, необхідні
для пирога *О*.
көбүк піна *ВН*, *СБ*, *О*; *пор.* гөбүк,
көпүк.

көбүкле- пінити *О*.
көбүклен- пінітися *О*.
көбүклендир- пінити *К*.
көбүклү пінистий *О*.
көбүр- пінитися, скипати, набуха-
ти *ВН*, *СБ*, *О*, *Б*, *СЛ*; көбрүй пі-
ниться *ВН*, *Б*; *пор.* көпүр-.
көбүрт- пінити *ВН*, *О*; *пор.* кө-
пүрт-.
көвдэ тіло *[Г]*; *пор.* т'евдэ.
көгеллик терник, тернина, за-
рості терну *НБЕ*, *СМ*, *К*; т'ир-
дим көгеллик чине, жыйдым
көгенчулма я зайшла до терни-
ку, зібрала терну *НБЕ*.
көген колючка, колючий чагар-
ник *СБ*, *СМ*; терен *НМ*; бур'ян
СБФ; *див.* көгенчулма.
көгенли колючий *О*.
көгенни колючий *СМ*, *К*.
көгенсирт'е *бот.* дереза *СМ*.
көгенчулма *бот.* терен *СБ*.
көгер- синіти *СБ*.
көгүс (көгсү) груди *[Г]*; *пор.* көкүс.
көз 1. око, очі *ВН-К*; көз ағы/ахы
білок ока *НМ*, *Б/Г*, *К*; көз бе-
бейи/бесеси зіниця ока *СМ*,
К/О; көз йарых/йарығы криш-
талик ока *СБ*, *О*; көрмеге көз
йарых очі б мої тебе не бачи-
ли *НБЕ*; көз йашы слюзи *[Г]*;
көзүн йашы сель-сель олдү во-
на лле слюзи ручаями *[Г]*; *пор.*
көзйаш; көз мата(сы) зіниця
СБ, *Г*, *К*; көз тиш ікло *СБ-У*, *К*;
көз хапах *СБ*, *У*, *К*, көз(үн) ха-
пағы *Г*, *К* повіка, віко; көз ай-
дын радуйся *СЛ*, *К*; көз алма-
йып бах-дивитися, не відрива-
ючи очей *Г*, *К*; эт'и көзүң би-
рин алып обманює тебе — за-
бирає одне з твоїх очей *СБ*; көз
байля-зав'язувати очі, гіпноти-
зувати *К*; көз бузлады сени
көрмед'е я вже стомився на те-
бе чекати *Б*; көзлерим бузлады
да гөрмей мої очі укрилися лу-
дою й не бачать *СК*; көзлерим

бузу чизильди у мене зійшла луда з очей *[СК]*; көз долаштыр-оглядати *Г*; көзлерим йола/йолда халды *К*, көзлерим йолға халды *СБА* я заждався, змучився, чекаючи; көз йумчух мить — змигування очей *СБФ, О*; көзүм йуху т'ельмей я не могу заснути *СБ*; көзүм йухуға т'етт'ен я дуже хочу спати *У*; көз көре відкрито, на очах *О*; бизни көрмеэ көзү йох эди вона нас ненавиділа *ВН*; абу йисаны/исаны көзүм көрмий цю людину я ненавижду *Г/К*; ағлей-ағлей көзнүн нуру төкүльмиш від ридань вона перестала бачити, букв. висипалося проміння з очей *СК*; эт'и көзү патлайжах щоб йому очі полопалися *Г*; көз сахла- жмуритися (у піжмурках) *К*; көз сүзүль- витекти окові *Б*; көз сых- примружувати очі *Б, У*; көз тикле- задивлятися *БТ*; көзүне т'ир- входить в довіру *СБЧ*; баштан ғарип, көздэн т'өр сам бідний, на очі сліпий — нерозсудливий, необачний *СБЧ*; көз үчү про людське око *СМ*; көз хамаш- сліпити очі *К*; көз харар- темніти в очах *О*; көз хах- кліпати, моргати, підморгувати, змигувати *О*; көз хахтыр- дати привід кліпати, моргати *О*; көз хой- покласти око, зазіхати, заздрити; зурочити *СБ, О, К*; көз-хулах бол- доглядати, наглядати, спостерігати *СБ*; меним йуртума да көз-хулах бол стеж за моїм подвір'ям *СБЧ*; көз хыш- блимати, моргати, підморгувати *Г*; көздэн тахым т'ерек чечирмед'е треба все переглянути *НМ*; абу йисан/исан көзүмдэн чыхты я зненавидів цю людину *Г/К*; халх көзүндэн чых- ганьбитися в очах людей, втрачати

довіру *СБ, Б*, набридати *БТ*; көздэн чыхарттлар падшаға вони зганьбили його перед царем, викликали в царя ненависть до нього *Г*; эм жаным, эм көзүм ти моя душа, ти моє очевидно *СК*; буну алғанда көзле-риң төбеге эди ни йохсам? коли ти це купував, твої очі були на потилиці чи де? *СБЧ. 2.* отвір; отвір у валі ткацького верстата, куди вставляється жердка *Г*; йине көзү вушко голки *ВН-К. 3.* відділення, засік *ВН-К*; амбар көзү засік *ВН. 4.* вічко джерела *К. 5.* козир, світка *СМ, Г, К. 6.* віконна шибя *БТ, К*; пор. гөз, коз, див. көзхапах. көзайдын немовля *СЛ*; див. айдын, көз.

көзальш вигляд *СЛ.*

көзачых пильний, кмітливий, до-тепний, винахідливий, меткий, сквапний, моторний, спритний, розторопний *О*; пор. ачыхккөз. көзачыхлых пильність, кміт-ливість *О.*

көзбавжу шукаар, фокусник *О.* көзбайлайижи фокусник *К.* көзбойажы шахрай *О, К.*

көзе- довбати *П, К.*

көзев долото, стамеска *П, Б, Г, К.*

көземе пічка — мітка на вусі вівці *У, К*; див. шан.

көземек 1. пробійник. 2. кулька — мітка на вусі вівці *Зп.*; див. шан.

көзет- пильно дивитися, догляда-ти, роздивлятися, пильнувати, спостерігати, наглядати, сторо-жити *СБ-К*; аналарын көзет-мейлер вони матерів не догля-дають *П*; бу да көзетий пенже-редэн а вона в цей час спостері-гає з вікна *Б.*

көзетижи спостерігач *К.*

көзетиль- доглядатися *П, К.*

көзжүк вічко *К*.
 көзйаш сльоза, сльози *ВН-К, М*;
 көзйашпен зі сльозами *ВН*; *пор.*
 көз йашы.
 көзле- пильно дивитися, вдивля-
 тися, пильнувати, стежити, сто-
 рожити, цілитися *О, К*.
 көзлев очікування *О*.
 көзлен- бути зауваженим *О, К*.
 көзлет- дати змогу спостерігати
О, К; зурочити *О*.
 көзлеш- пильно дивитися один на
 одного, стежити один за одним
О, К.
 көзлү який має очі, з великими
 очима *СБ, СМ*; бир көзлү одно-
 окий *СБФ, К*; хара көзлү чор-
 ноокий *К*; чох көзлү херувим-
 нер багатооки херувими *[Г]*.
 көзлүк окуляри *ВН-К*; шори *СБ,*
СМ, БТ, Г, К; көзлүк шапара
 скельце окулярів *СБ*.
 көзлүкле- одягати шори *О*.
 көзлүклү в окулярах *О, К*.
 көзсахлавжы той, хто жмурить-
 ся у піжмурках *К*.
 көзсахлама піжмурки *К*.
 көзсүз безокий *СМ, К*.
 көзсүзлүк відсутність очей *ВН-К*;
 сліпота, нерозсудливість *О, К*.
 көзтүп *діеприскл.* поглядаючи *СБ*;
див. көзет-
 көзхайыш ремінь у ярма *Г*.
 көзхапах повіка *СБ, НМ, У, Г, К*.
 көзхапахлы необізнаний, нетя-
 ма, невіглас *О*.
 көзчүк вічко, оченятко *ВН-К*.
 көй село *ВН-Б, К, СГ-СК, [Кб.]*;
пор. күй.
 көйдэ тіло *СЛ, К*; *пор.* көвдэ.
 көйдэш односецель, земляк *СБ*.
 көйжас, көйжасна по-сільськи *К*.
 көйкөчүрен *бот.* осот *СЛ*.
 көйлек сорочка *ВН, СБ*; *пор.* кө-
 лек, көльмек.
 көйли сільський, із села, селя-
 нин *ВН*; бизим көйли исан лю-
 дина з нашого села *ВН*.

көйлү сільський, із села, селянин
СБ, О, [Г], К, СК; бизим көйлү
 эди він був із нашого села *Б*.
 көйлүк сільська місцевість *СГ*.
 көйчасына по-сільському *О*.
 көк 1. небо, небеса; көк арасы
 учай т'ятий летить під небеса-
 ми *СЛ*; көк гүдүрдэ- гриміти
 громові *СМ, Г, К*; көк гүдүрдэй
 грім гримить *СЛ, СГС*; көк йүзү
 поверхня неба, небеса *О, К*;
 көк йүзү падышахлыгы царство
 небесне *[Г]*; көк сне на небі *СМ*;
 көкке көргенин йердэ йазай
 пише на землі побачене на не-
 бесах *СБА*; көклер небеса *СБ*;
 көк түсү синій, небесний колір
У. 2. синій *СБ, У, К*; сірий *ВН,*
Б, Г-СГ, СК; көк ат сірий кінь
СК; көк атлы вершник на сіро-
 му коні *СК*; көк гөгержин *СГ*,
 көк гөгүржен *Б* синьо-сірий го-
 луб; көк көз синьоокий *К*; көк
 түсү сірий колір *СЛ*.
 көкгүдүрдү грім *СМ, Г, К*.
 көкйара синець, садно *К*.
 көкле-наживляти, стьобати, про-
 стьобувати *СБ, НМ, НКД, СГС*,
 шити вручну *НБС*.
 көклү наживлений, простьобан-
 ний *О*.
 көкрек (-ги) грудна клітка, груди
ВН, СБ, СМ, СЛ, К; жіночі гру-
 ди *СБФ*; көкрек сүйеги грудна
 кістка, місце з'єднання ребер на
 грудях *СБ*; йыламаған балага
 көкрек бермейлер дитині, яка
 не плаче, груди не дають *СБФ*;
 көкрегиме хан толду у мене в
 душі закипіла кров — я дуже
 обурився *СМ*.
 көкрекли широкогрудий *О*; гру-
 даста жінка *СБФ*.
 көкташ мідний купорос *О, К*;
 граніт синьо-сірого кольору; бі-
 рюза *Г*.
 көктэги небесний *[Г]*; көктэги
 падышах цар небесний *[Г]*.

көктэт'и небесний *СЛ*.
 көкүс (көксү) 1. груди; көкүс сүйөк грудна кістка *К*; көкүс т'е-чир- *Г*, көкүс чечир- *СЛ* глибоко зітхати; көкүс хапах грудна клітка *К*; көкүслери нағышлы груди в неї вишивані *Б*. 2. жіноча грудь *О, Б, У, К*; көкүс ашаған бала грудна дитина *У*; көкүс вер- давати грудь *НКД*; көкүс баш сосок *Б, К*; көкүс толған груди налилися молоком *К*; балайы көкүстэн т'естир- відлучити дитину від грудей *К*; *пор. көгүс*.
 көкүслүк передник *Б*; өггүк көкүслүкнен запаска із передником *Б*.
 көкүслүклү із нагрудником *СЛ*.
 көкча сіруватий *О*.
 көкчүл синюватий *О*.
 көле раб [*ВН, Г, СГ, СК*]; уста, көлен бен олайым — чалт йап сазымы майстре, швидко полагодь мого саза — за це я буду тобі дуже вдячним, *букв. буду твоім рабом [СГ]*; *пор. гөле*.
 көлек (-ги) сорочка (спідня, нічна) *ВН-У*; көлек-(ы)штан чоловіча білизна — сорочка й кальсони *Б, У*; *пор. көйлек, көльмек*.
 көлеклен-роздыгатыся до спідньої білизни *О*.
 көлекли у спідній сорочці *О*.
 көлеклик тканина на сорочку *О*.
 көлетке тинь *НБС*; *пор. гөлет'е, гөльд'е, гөльже, көльге*.
 көль калюжа *ВН-П*; озеро *СБ, Г*; тама-тама көль болий краплина по краплині — набирається озеро *СБЧ*; *пор. гөль*.
 көльге тинь, силует, затінок [*Г*]; *пор. гөлет'е, гөльд'е, гөльже, көлетке*.
 көльмек (-ги) сорочка (спідня) *ВН, СМ, У-СК*; көльмек-дон чоловіча спідня білизна *К*; *пор. көйлек, көлек*.

көльчүк калюжка *ВН*.
 көлүда вид податку: ве онда олан көлүда дөрт пайындан бирини вермиш і з податку, зібраного там, віддав одну чверть [*Г*].
 көм- (көмер, көмий; / көмүй *Г*) закопувати, загортати, ховати; атэш көмер эдик вогонь ми ховали *СЛ*; алды лест'ери да көмдү о чухуру узаяв лопату й загорнув ту яму *Г*; күн айленмеген өлүнү көммейлер поки сонце не поверне на захід, мертвого не ховають *СБФ*; *пор. гөм*.
 көмдүр- спон. *СБ, О, К*.
 көмелек метелик *НМ*; *пор. гомалака, гөбелек, гөмелек, гөбелек, күбелек*.
 көмеч недале тісто, погано випечений хліб *СЛ, К*; *пор. көмүч*.
 көмүк закопаний, заритий, похований *О, К*.
 көмүлү закопаний, заритий, похований *О*.
 көмүль- пас. *СБ, О, Г*, *К*.
 көмүр вугілля; көмүр көз чорні, як вугілля, очі *СЛ, СГ*.
 көмүржү вугляр *О, К*.
 көмүржүлүк вуглярство *О, К*.
 көмүрлен- обвуглитися *О, К*.
 көмүч недале тісто, погано випечений хліб *СМ*; *пор. көмеч*.
 көн I свіжа, необроблена шкура *НБС*; шкіра-сириця, юхта *О*; көн чарух постолы з сириці *О*.
 көн II широкий, просторий *О*; *пор. йеңди II, көн II, т'ен, т'ец, чен*.
 көндүр- *Б, көндэр- [СЛ, Г]*, *М* посылати, відправляти; *пор. гөндүр-, гөндэр-*.
 көнжү чинбар, кожум'яка *О*.
 көнлү шкірянний, сиром'ятний *О*.
 көнүль (көнлү) серце, душа, настрій *СМ, Г*; көнүль халмағай она (ондан) щоб ти від нього не залежав *СМ*; көнүль паклығы чистота душі [*Г*]; көнлүндэн т'е-

чирди замислив у серці своїм *[Г]*; *пор.* гӧйӧн, гӧнӧль, гӧнӧль, кӧнӧль, кӧнӧль.
 кӧнӧльле- погоджуватися *Г*.
 кӧнӧль (кӧнӧль) серце, душа, прив'язаність, прихильність *М*; халды мы кӧнӧль керата? невже тільки кінь заповонив твое серце? *СБ*; *пор.* гӧйӧн, гӧнӧль, гӧнӧль, кӧнӧль, кӧнӧль.
 кӧп багато *П, СМ*; кӧп йашаған кӧп бильмей, кӧп йӧрген кӧп билий хто багато прожив, багато не знає, багато знає той, хто багато ходив *СБА*; *пор.* кобайт-, коп.
 кӧпе сережка, сережки, ковтки *СМ*; *пор.* гӧбе, кӧпе.
 кӧпеи *див.* кӧпек.
 кӧпек (-ги; // кӧпеи *Г*) 1. пес, собака; кӧпек бала цуценя *О*; кӧпек тиш дикий, кривий зуб — росте над іншими *Б, У*; кӧпек уйа(сы) собача будка *НМ*. 2. пустун, бешкетник *П*; ◇ кӧпек баласы *СМ, СГ, СЛ, СГ*, кӧпек оғлу *Г, СЛ, СГ*, кӧпек оғлу кӧпек *СК*, кӧпек оғлун баласы *СЛ, СГ* сучий син; кӧпек оғлу кӧпеклер сучі діти *СЛ*; кӧпек хулу, кӧпектин хул сучий слуга *У*; кӧпекте да оғлан сучий син *У*; йа кӧпек ашасын а щоб тебе собаки з'їли *СЛ*; кӧпек кӧпегин тӧриси йыртмаз собака собаці шкуру не роздере *СГ*.
 кӧпекалма *бот.* вовча ягода *БК*.
 кӧпекайен *бот.* суховершки; шавлія лучна *Г*; *пор.* айен.
 кӧпекжас по-собачому *К*.
 кӧпекйӧзӧм *бот.* пасльон *Б, К*.
 кӧпекле- принижувати *О*.
 кӧпеклен- принижуватися, собачитися, сучитися, бути розпусним, низьким, підлим, злим *СМ, О, К*.
 кӧпеклик підлота, ницість, мерзота *О*.

кӧпекмандалағач *бот.* бузина трав'яниста *БК*.
 кӧпекмемеси суче вим'я, налив під пахвою *О, К*.
 кӧпекосурма(ғ)ы *бот.* гриб-дошовик *Г, К*.
 кӧпексӧйельд'ен(и) *СЛ, СГ*, кӧпексӧт'ельд'ен(и) *БК* *бот.* молочай; *пор.* зифтлед'ен, сӧйельд'ен, сӧтлед'ен, сӧт'ӧльд'ен.
 кӧпект'ерйези *бот.* заячий холодок, спаржа *Г*.
 кӧпекча по-собачому *О*.
 кӧпекчи псар, собачатник *О*.
 Кӧпекчи *прізв.*
 кӧпечик песик, собачка *У*.
 кӧплӧк велика кількість *О*.
 кӧпрӧм міст *П*.
 кӧптӧр- пінити полоником *К*.
 кӧптӧрме оладки з кислого тіста *О*, пончики *Г, СГ*.
 кӧптӧрт- дати пінитися *О, К*.
 кӧптӧн давно, здавна *СБ, П*.
 кӧпӧк піна *К, СГ*; *пор.* гӧбӧк, кӧбӧк.
 кӧпӧкле- пінити *К*.
 кӧпӧклен- пінитися *К*.
 кӧпӧклендир- пінити *К*.
 кӧпӧклет- пінити *К*.
 кӧпӧклӧ пінистий *К*.
 кӧпӧр (кӧпрӧ) 1. міст; кӧпӧр башна до мосту *Г*; кӧпӧр дибне під мостом *СК*; дал кӧпӧр кладка *У*. 2. сідальце у вулику *Г*.
 кӧпӧр- (кӧпрӧй) пінитися, здійматися, кипіти *К, СГС*; ӧзен су кӧпрӧп титий вода в річці буриниться [*НКД*]; *пор.* кӧбӧр-
 кӧпӧржӧ мостовик, мостобудівник *О, К*.
 кӧпӧржӧк місточок *К*.
 кӧпӧрт- пінити *К*; *пор.* кӧбӧрт-
 кӧпчежик коліща, коліщатко *К*.
 кӧпчек (-ги) колесо; кӧпчек баш(ы) маточина *ВН, СБ, НМ, Г, К*; оң кӧпчек праве колесо *СМ*; ӧк/ӧг кӧпчек передне колесо *Б, Г, СЛ, М/Г*; сол кӧпчек ліве

колесо; арт кӧпчек задне колесо; кӧпчек сынмадан араба хапахланмаған поки колесо не зламалоса, виз не перекинувся *НМ*.

кӧпчеклен- набувати форми колеса [*СК*]; шефтали чичекленди, чичеги кӧпчекленди персик розцвѣв, квѣтки його розкрилися колѣщатами [*СК*].

кӧпчеккли з колесами, колѣсний *О*.

кӧпчекчи колѣсник *О, Г, К*.

кӧпчекчик колѣщатко *О*.

кӧпчекчик колѣщатко *Г*.

кӧр слѣпий [*Г*], *К*; кӧр ол- слѣпнути [*Г*]; *див. т'ӧр*.

кӧр- (кӧрӱй; кӧрей *СМ*; кӧрий *П, Б*) бачити, куштувати *ВН-К, [КБ.]*; мен алай да кӧзлерне кӧрмейим я й так очима не бачу *Б*; эсап кӧр- розраховуватися *Б*; бу адамдан кӧрий пѣдозра падае на цю людину *П*; о кӧрӱй, хайа ах, хайа хара вин бачить, де біле, де чорне *СБФ*; кӧрмекче ӧрнекче за чужим зразком, на чужий копил *СБЧ*; *пор. гӧр-*

кӧргӱз- показувати *О*.

кӧргӱздӱр- дати показати *О*.

кӧре згѣдно, подѣбно, порѣвняно *ВН-К, М*; йалчи аз ишлей зенгинге кӧре проти багатого бѣдний працѣе мало *СБ*; ишке кӧре ах винагорода по роботѣ *СБЧ*; иште кӧре айтыл- оцѣнюватися по роботѣ *СМ*; маңа/маа кӧре порѣвняно зі мною, по-моюму *СБ/ К*; худуретине кӧре по своїх силах *СБ*; хуватма кӧре по моѣх силах *П*; айағына кӧре т'ес- обрѣзати (устѣлку) по носѣ *СМ*; анасна кӧре пай бичийлер хызын про дочку судять по її матерѣ *СМ*; ӧзӱңе кӧре пай бичме не суди по собѣ *НМ*; лафыңа кӧре по твоѣх словах *У*; мен она кӧре эм о маңа кӧре я порѣвня-

но з ним і він порѣвняно зі мною *У*; буларын йаланна кӧре згѣдно їхнього наклепу *Г*; китаплара кӧре згѣдно книг [*Г*]; бӧле хытлых йыл кӧре энди дӧ гӱзель берет'ет олду проти такого неврожайного року тепер урожай видався гарний *Г*; она кӧре дӧ сазжыларымыз олсун згѣдно цӧго хай буде в нас стѣльки ж музик *СЛ*; бу иш саа кӧре дӧӱль ця работа не по тобѣ *К*; о бӱйӱк маа кӧре проти мене він старший *К*; ӧзне кӧресин табай знаходить подѣбного до себе *СМ*; *пор. гӧре*.

кӧрель індичка *СГ*.

кӧрме вигляд, зовнѣшність *СМ, БТ*; кӧрмеси гӱзель на вигляд він гарний *СМ*.

кӧрмед'енли невихований *О*.

кӧрмекли приемний на вигляд *О*.

кӧрмемиш заздрѣсний, зажерливий, жадѣбний *П, СМ, БТ, У, К*.

кӧрмемишлен- бути, ставати зажерливим *СМ*.

кӧрмемишлик зажерливість, жадѣбність, жадоба *СМ*.

кӧрнӱй *див. кӧрӱн-*

кӧрсет- показувати *ВН, СМ, Б, СЛ, К, М*; навчати *О, К*; ӧзӱн кӧрсетий показуе себе *П*; мен саңа кӧрсетир эдим я б тобѣ показав *НМ*; *пор. кӧрсӱт-*

кӧрсетиль- бути показаним *О, К*.

кӧрсетин- показуватися *О, К*.

кӧрстӱй *див. кӧрсӱт-*

кӧрстӱр- показувати, навчати *СМ*.

кӧрстӱрӱль- бути показуваним *О*.

кӧрсӱт- (-стӱ) показувати *ВН, О, Г, СЛ*; кӧрсӱттӱ він показав *СЛ*; *пор. кӧрсет-*

кӧрсӱтӱль- бути показаним *О*.

кӧрӱвсе- бажати бачити *О*.

кӧрӱжӱ який бачить, спостережливий, пильний *О, К*.

кӧрӱк I (-гӱ) 1. ковальський мѣх *СМ, СЛ, К*. 2. кобеняк — сукон-

ний плащ без рукавів із відлогою *О, Б; пор. курк, кӱрк, кӱрӱк.*
кӱрӱк II краса, гарний *О.*
Кӱрӱк *прізв.*
кӱрӱкле- роздувати міхом *О.*
кӱрӱклӱ I з міхами *О.*
кӱрӱклӱ II видний, гарний *О, солідний БТ.*
кӱрӱксӱз негарний *О.*
кӱрӱксӱзлӱ потворний *О.*
кӱрӱксӱзлӱк потворність, ненависть *О.*
кӱрӱкчи 1. помічник коваля, що роздуває горно міхом *О.* 2. хутовик, кушнір, кожухар *Б.*
кӱрӱль- показатися, бути побаченим, поміченим *О, Г, СЛ; кӱрӱльмеэн ший кӱстӱр- показувати небачені речі *Г.*
кӱрӱм вигляд, вид, видіння *О, К.*
кӱрӱмлӱ видний, гарний, привабливий, доладний, ставний, солідний *СБ, О, К.*
кӱрӱмсӱз непривабливий *О, К.*
кӱрӱн- (**кӱрнӱй**) показуватися, являтися, виднітися, уявлятися, здаватися, виглядати, бути видним, *ВН-К; гӱзель кӱрӱн-* подобатися *Г; тӱшӱндӱ кӱрӱн-* являтися уві сні [*Г*]; *тӱкараччых кӱрӱнӱй* трохи видніється *У; маңа алай кӱрӱнӱй* мені так здається *У; сениң кӱзиңе чибин дӱ дӱе кӱрӱний* у твоїх очах навіть муха виглядає, здається верблюдом *СБА.*
кӱрӱндӱр- дати показатися, зробити видним *О, К.*
кӱрӱнӱш вигляд, зовнішність *О.*
кӱрӱнӱш- показуватися *О.*
кӱрӱнмез невидимий [*Г*].
кӱрӱш зустріч *О, К.*
кӱрӱш- бачитися, зустрічатися *ВН-К, М.*
кӱрӱштик зустріч *БТ.*
кӱрӱшӱв побачення, зустріч *О, К.*
кӱрӱшӱль- бути поміченим, зустрінутим *О, К.**

кӱрӱшӱн- зустрічатися *О, К;* обговорюватися *О, К.*
кӱрчек правда; **кӱрчектӱн** справді [*Кб.*]; *пор. д'ерчек, керчек, т'ерчек, черчек.*
кӱсе безбородий *О.*
Кӱсе *прізв.*
кӱселик безбородість, відсутність рослинності на обличчі *О.*
кӱстилер вони пильно подивилися *СБ; див. кӱзет.*
кӱстӱм пильно дивлюся *СБ; див. кӱзет.*
кӱстий I пильно дивиться *СБ; див. кӱзет.*
кӱстий II показує *Г; див. кӱрсет.*
кӱстӱк *бот.* козелець, скорзоне-ра *БК.*
кӱстӱр *ет'ен* він роздвільявся *СБ; див. кӱзет.*
кӱстӱр- показувати *СЛ.*
кӱстӱк кінське путо з вірówki *К; хыл кӱстӱк* путо на передні ноги коня, сплетене з кінського волосся *К.*
кӱстӱр- показувати *СБ, Б-СЛ, М, [Кб.]; навчати О, К.*
кӱт зад, задниця; **кӱтӱ баш** *ет-* перекидатися через голову *ВН; кӱтӱ тӱбӱне/тӱбӱндӱн ашаған йисан* людина, що пожирає з-під себе — про непорядного *СБА; хырсызның кӱтӱ хууш* у злодія зад дірявий — усього боїться *СБА; уланың эвдӱ ми?* — **кӱтӱ йох** твій син удома? — його задниці немає *У; кӱтӱн сланман* балых тутулмай не замочивши сідала, риби не спіймати *К; пор. гӱт, див. кӱтчанах.*
кӱтлӱ із задом *ВН; хымыр кӱтлӱ* папийим мої каченята з кучерявими задками *ВН; кӱтлӱ-баш* *ет-* перекидатися *К.*
кӱтлӱ-башлы хойдулар поставили догори дриком *Б.*
кӱтлӱк наритник *СБ, Б, Г, К; підставка СГС.*

көтрий несе *Г*; *див.* көтүр-
көтрүй приносить *СМ, Г, СК*;
див. көтүр-
көтрүй *дिएприсл.* несучи *СМ*; *див.*
көтүр-
көтүр- (көтрүй; көтрий *Г*) нести,
носити, відносити, везти, вести,
відвозити; көтрүй віднісиши *ВН*;
сува көтрүй сувсуз т'етрий по-
вівши по воду, приводить без
води *СГ*.
көтчанах(ы) сідниця *Б*.
Көтэ *прізви.* кошеня *О*.
көтэк кий, ціпок, дрючок; бійка;
көтэк аша- бути побитим *СБ,*
СМ, Г; көтэк ур- побити кийком
СМ; сана көтэк т'ерек эшек су-
дан т'елинжез тебе треба лупи-
ти, поки осел повернется з во-
допою *СЛ*.
көтэкле- бити, лупцювати, кара-
ти.
көтэклеш- битися; башлай пады-
шанен көтэклешмед'е починае
битися з царем *Б*.
көтэклештир- *спон. СМ*.
көтэкчи задирака, забіяка *БТ*.
көтэн пряма кишка з анусом,
кутниця *СБ, К*.
көтэнсиз слабкий, слабосилий,
немічний, кволій *О*.
көтэр- піднімати, підіймати, під-
носити, здійсмати, підтримувати,
тримати на собі; путахлар
көтэрмей фишне гілки не ви-
тримують ваги вишень *У*; кө-
тэр(ип) ат викинй *Б, К, СГ*; кө-
тэринже ыылдыз піднявши зі-
рочку — випивши *СБ*; арпа алд-
лар — эндир көтэрмей набрали
ячменю — не поміщається на то-
ку *СБ*; йугары көтэр- підніма-
ти вгору *П*; өзүн көтэр- підно-
сити себе *П*; бостанны энди
көтэрмед'е т'ерек уже треба
збирати баштан *СМ*; буз хал-
хын көтэрий крига витримуе
людей *Б*; о хадар чошхун чалай

эриф — йүректэн көтэрий до то-
го завзято грае чоловік — до са-
мого серця діймае *Г*.
көтэргич підйомник, підйомач *О*.
көтэрекле- підкидати, піднімати *К*.
көтэриль- (-рлий) підніматися, пі-
дійматися, підноситися, підво-
дитися, бути піднятим; задира-
тися; көтэрий підводиться *СМ*.
көтэрильт- *спон. О, К*.
көтэрин- підніматися, підводити-
ся, вставати *СЛ*.
көтэриш підняття, піднесення *О*.
көтэрий підводиться *СМ*; *див.*
көтэриль-
көтэрсиз важкий на підйом, не-
зворушний *О*.
көтэрт- хвицати *К*.
Көтэс *прізви.* темне місце, темни-
ця, тюрма *О*.
көч кочівник, кочовий, кочівни-
цький *СЛ*.
көч- (көчий; көчей *Б, көчүй СЛ*)
кочувати, переїздити, пересе-
лятися, переходити, рушати з
місця; көчий т'етий бахша йер-
йе переселяється в інше місце
П; көчтүм т'еттим я поїхав *Б*;
көчүп т'ит- піти геть *Г, СК*; ан-
дан көчейлер — гаса хачмаа
зриваються звідти — і навтіка-
ча *СМ*; йүрегим көчтү йериндэн
я розгнівався, розхвилювався
СЛ; мен былай көчмез эм сен-
дэн я б просто так не кинув те-
бе *У*; *пор.* гөж-, гөч-, көш-
көчер I вісь *СБ, П, Б, Г-СГ*; көчер
сынды — араба авды *СБЧ*, көчер
хырылды — араба хапахланды
СГ вісь зламалася — віз переки-
нувся; *пор.* кочер.
көчер II кочовий, кочівницький,
бродячий *О, К*.
көчербаш чока на кінці вісі, яка
утримує колесо *К*.
көчерле- вставляти вісь *О, К*.
көчрүй *див.* көчүр-

кочўв переселення, переїзд, кочівля, кочування *О, К*.
 кочўвжў кочівний, кочівник, переселенець *К*.
 кочўжў кочівний, перелітний *О*.
 кочўр- (кочрўй) відправляти, переселяти; перевозити, переганяти, пересувати, переставляти; поганяти, зрушувати з місця; кочўрдлер оларны їх перевели в інше місце *ВН*; йериндэн кочўр- зрушити з місця *Г*; төбедә кочўр- підвищувати, піднімати *СМ*.
 кочўрўль- бути переселеним, перегнаним, перевезеним, зрушенням з місця, переселятися, переганятися, перевозитися *О, К*.
 кочўрўш- *сп.-вз. О, К*.
 кош куринь, амбар, закром *О*; коридор *СБ, БТ*.
 кош- переселятися *ВН, СМ*; *пор. гөж-, гөч-, көч-*.
 көше 1. кут, ріг; көше баш(ы) ріг, перехрестя вулиць *СМ, Б, К*; көшеэн башы эви туруй його хата стоить на розі *К*; көше баша *НКД*, көше башха *Б* на розі; көше таш наріжний камінь *О*. 2. куток, квартал, вулиця. 3. наріжний, кутовий; көше таш наріжний камінь *О, К*; көше эв будинок, що стоить на розі *СК*; ◇ дўнїаның бир көшеси дә бош халмасын дәп, аллах буну да йаратхан щоб жоден куток світу не виявився порожнім, бог створив і його — про хворого, нікому *СБА*; дөрт көше чотири сторони світу; *див. дөрткөше*.
 көшеви розпорядник весілля *ММ*.
 көшели з кутом, кутами, кутастий *О, К*; үч көшели трикутний *ГГ*.
 көшк павільйон, балкон, поміст, палуба, місток, рубка *ГГ, СЛ, МГ*; таньрынын мисафири дўштўм

көшкўнўзе бөгўн як незваний гість (гість від бога) я потрапив сьогодні до вашої вітальні *СЛ*; минер исе шу йеминин көшкўне якщо зійде на палубу цього корабля *ГГ*; *пор. көшкў, кўшк*.
 көшкў: көнлўмўн көшкўсў притулук мого серця *Г*; *пор. көшк, кўшк*.
 крават ліжка *У, Г*; крават ўсне на ліжку *У*; *пор. кревант, крвет, крват, криват, курват, кырват*.
 крав-крав *насл. крику курей О*.
 крам: крам ал- брати на плечі *О*.
 Красозов *прізв*.
 крат скакун *[М]*; *пор. герат, керат, кир III, кират, т'ерат, т'ери II*.
 кревант, крвет ложе *ГГ*; *пор. крават, крват, криват, курват, кырват*.
 крикөз завзятий, спритний *У*.
 крват *У, К*; *пор. крават, кревант, крвет, криват, курват, кырват*.
 кроковяк краков'як *К*.
 круғ коло *СЛ*.
 круғом кругом, навколо; круғом бостанны айляный обходить баштан *СМ*; башлада круғом айлялма — тапмай йерин хызы тутмаа почав він крутитися кругом — не знайде місця ухопити дочку *СГ*; курғомда навколо *СЛ*; круғомна *Г, К*, круғомуна *СБФ, П, СМ* навколо чого; килсе/кисле круғомуна довкола церкви *ВН/П*; жўйыштыр мени круғомун йанна прибери мене кругом *СМ*; таваан круғомуну, сўтўнў т'есийси охловнен зверху по краю сковороди образеш качалкою *К*; круғомнан довкола *СМ*; *пор. курғом*.
 кружова мереживо *ВН*; кружова өр- мережати *ВН*; *пор. грожва, гуржова, ғоржува, куржова*.

кружовник агрус НКД.
 Крукчи *прізви.*; *див.* куркчу, Күркчи.
 кручок гак *СМ*; *пор.* курчок, курчук.
 крывает ліжка *СЛ, СГ*; *пор.* крават, кравант, крвет, кроват, курват, кырват.
 крыч: крыч сафалны крихкий, ламкий *Б*.
 ксель кисіль *СМ, Г*; *пор.* кисле II.
 ксулуйс [=ксомолоґис] бол-сповідуватися *ВН*.
 ктигорас титар *[Г]*; *пор.* ктигорас, титор, тютөр.
 ктигорики владичиця *[Г]*; Панаіанын ктигорики иконасы ікона пресвятої Богородиці-Владичиці *[Г]*.
 ктр-ктр-ктр *насл. хрсту Б*.
 кубан довга подушка з овни або вати *ВН, НБЄ, БТ*.
 кувадла молот, кувалда *П*; *пор.* ковадла.
 кувал коваль *СЛ, СК*.
 кувален *П*, кувалян *П, СМ* соняшник; кувален кукуч соняшникове насіння *П*; кувалян башы кошик соняшника *СМ*; *пор.* гвалян, гувалян, гүлейлен, гүлен, гүлялян, гүнайлен, кувален, кўльвайлян, кўнайлан, кўнайлен, кўнайлян, кўнальйан.
 кувари *ВН*, кувари *БТ*, кувер *НБЄ* моток, клубок; бир кувари йип моток ниток *ВН*; *пор.* квари.
 куверле-намотувати на клубок *НБЄ*.
 кувет сила *[М]*; *пор.* хват, хуват, хувет.
 куд-куд-куд *насл. голосу курей У*; *пор.* кадкыдах, какылда-, каткадак, кеткидах, кыдкыдахла-, кыкылда-, кыткыдах, кыткылда-.
 кудрет сила, міць, могутність, потуга, потужність *[Г]*; *эр кез куд-*

ретинже кожен у міру своїх сил *[Г]*; *пор.* худрет, худурет.
 кудретли могутній *[Г]*; *эр шей кудретли всемогутній [Г]*.
 кудретсиз безсилий *[Г]*; кудретсиз хетайе скромний дарунок *[Г]*.
 кудуз скажений; кутуз (=кудуз) аждэр лютий дракон *[Г]*.
 кузняжи *СМ*, кузняжы *СБ, К, СГС* коваль.
 Кузняжы *прізви.*
 куйкуй ряджений, вертепник *О*; куйкуй йўр-ходити вертепом *О*.
 куруз кукурудза *НКД, К*; *пор.* какороз, кукурғуз, кукуруз.
 куку *дит.* гостинець *СМ, Г*.
 кукуманжа шипшина *БК*; *пор.* кокманжа, куркунжа.
 кукуна *ірон.* панна, панянка *О*.
 кукурғуз кукурудза *ВН*; *пор.* какороз, кукурз, кукуруз.
 кукурт сірка *О, К*.
 кукуртла-обробляти сіркою *О, К*.
 кукуруз кукурудза *СБ, СМ, У, НКД, СК*; *пор.* какороз, кукурз, кукурғуз.
 кукуч насіння соняшника, кісточка з вишні *ВН, СБ, О, К*; *пор.* күкүч.
 кул раб *[Г]*; бен ексикли эдна кулунуз я, ваш низький і нікчемний слуга *[М]*.
 куле вежа *[Г]*.
 кулук квочка; тавух йатты кулук квочка сіла на яйця *СГ*; кулук отурт-посадити квочку *СГ*; *пор.* клукша, кулукша.
 кулукла-заквоктати — про курку, яка готується стати квочкою *СМ, К*.
 кулуклан-стати квочкою *О, К*.
 кулукшафра *СЛ*, кулукшафран *К* ящірка; *пор.* клукшазафран.
 кулукша квочка *СБ*; *пор.* клукша, кулук.
 кулўпе курінь, землянка; кешиплерине бирер кулўпе йапты він зробив ченцям по землянці *[Г]*.

кунур кнур *К*; *пор.* кнур, конур.
 купа *СМ, Г, К*, купе *О карт.* чирва; *пор.* көпе.
 курват ліжко *ВН, БТ*; *пор.* крават, кревант, кревет, кроват, криват, кырват.
 курватын ткацький верстат *ВН*.
 курғом кругом *СГС*; *пор.* круғом.
 куржова мереживо *К*; *пор.* грожва, гуржова, ғоржува, кружова.
 куріе элеи сон господь помилюе тебе *[Г]*.
 куриос пан, господь *[Г]*.
 курк кожух, шба *ВН, СМ, СЛ, К*;
 курк чевир-вивертати кожух *СЛ*;
 хапалы курк *К*, хапама курк *СЛ* кожух, критий сукном;
 чувама курк дублена шуба, кожух *СК*; *пор.* көрүк *І, Күрк, күрүк*.
 куркунжа *бот.* шипшина *СБ*; *пор.* кокманжа, кукуманжа.
 куркчу хутровик, кушнір, кожухар *К*.
 курон вінок на голову *[К]*.
 курпе крупа *СБФ, БК*; *пор.* күрпе.
 курсант нападник *[Г]*.
 курсызлык эт-красти *[М]*.
 курта зоб (у птаха) *Г, К*.
 кургар-рятувати *[М]*; *пор.* хургар-куртарыжы спаситель *[М]*.
 куртул-рятуватися *[М]*.
 курулда-курликати *О*.
 курчок гачок *СБ, БТ, К, СГС*; *пор.* кручок, курчук.
 курчук баранець, гачок, собачка *Б*; *пор.* кручок, курчок.
 куршун свинець *[Г]*.
 кус-ригати, блювати *[М]*; *пор.* хус-
 кусала цуценя *К*; *пор.* киселек, күселек.
 куту скринька *[М]*; *пор.* хуту, хуты.
 кутуз *див.* кудуз.
 куфайка куфайка *К*.
 куфня *НМ, У*, кухня *СБ, К, СГС*
 кухня.

кучу-кучу вигук для підкликання собак *О*.
 кушкулан-лякаться, тривожитися, турбуватися *О*.
 кушкуду недовірливий, підозрілий *О*.
 кушул пацюк *НБЄ*.
 күбелек метелик *СБ*; *пор.* гома-лака, гөбелек, гөмелек, көмелек, күмелек.
 күбетә листковий пиріг з начинкою із гарбуза або м'яса *ВН, СБ, П*; *пор.* көбетә.
 күз осінь; күз т'ельди настала осінь *СБ*; т'ележек күз наступної осені *СМ*; күздә восени *ВН, П, СМ, У-К*; *пор.* гүз.
 күзгү осінній *СБ*.
 күздәт и осінній *О, К*.
 күзель гарний *[НМ]*; *пор.* гүзел, гүзель, д'үзель, йүзель.
 күзен тхір *НБЄ, СМ*; *пор.* гөжен, сасыккүзен.
 күзлү осінній *О, К*.
 күзлүк на осінь, під осінь, восени *СМ, К*.
 күзүн восени *П*.
 күй село *ВН, СМ, У-СК*; *пор.* көй.
 күй-горіти, зазнавати лиха *Г-СГ*;
 сүт күйд'ен молоко пригоріло *Б*;
 күйдүм элиндән сычан мене замучило це мишаче плем'я *СК*;
 өдү күйсүн *див.* өт.
 күйдүр-палити, смалити, дати підгоріти *О, К*.
 күйдеш односелець *К*.
 күйе сажа, кіптява, нагар *СБ, О*; *пор.* күйү.
 күйев жених, зять (для старших) *Г-К*;
 күйев бег пан жених *[СЛ]*; *пор.* д'ийов, кийев, кийов, кийов, т'ийев, т'ийов, т'ийов.
 күйеле-замазати сажею *О*.
 күйелен-зв. *СБ, О*.
 күйенхорай *бот.* буркун *СЛ*.
 күйли *ВН*, күйлү *К* селянин.
 күйлүк село, селище *НБЄ*.

күйү сажа *НМ*; хара күйү тибик чорний, як сажа *НМ*; *пор.* күйе. күйүк горілий, пригорілий, підгорілий *О, У, К*; хвороба рослин — зона, сажка, засвіт *СЛ*. күкүч насіння *СБ, П, НМ, Б*; күкүч йағ соняшникова олія *П*; гүлейлен күкүчү соняшникове насіння *СБ*; *пор.* кукуч. күлев сміх, висміювання *О*. күлемсир- усміхатися, осміхнутися, підсміюватися *О*. күленч усміх *[Г]*; күленч йүзлү назлы йарем моя усміхнена й маніжна кохана *[Г]*. күллер *мн.* дні *СБ*; *див.* күн. күллүйет цілість, суцільність, повнота, безліч; күллүйет меск'анетин метинлиги зміцнення від численних немочей *[Г]*; күллүйет йылдызлар усі зірки *[Г]*. күллүк *див.* күльлүк *П*. күлүклү смішний, сміхотворний *О*. күлүкчү сміхотун, сміхун, сміхунець, веселун, жартівник, кумедник, дотепник *О, К*. күлүм сміх *ВН-К*; сычанға өлүм, мышыкка күлүм миші смерть, котові забавка *СБА*. күлүмжү сміхотун, жартівник *К*. күлүмлү смішний *О*. күлүмс(и)ре- посміхатися, усміхатися *К*. күлүн- бути висміяним *О*. күлүнч смішний *К*. күлүш сміх, посмішки *СБ, О, СЛ, К*. күлүш- сміятися разом, посміхатися один до одного *СБ, П, О, Б, Г, К*; мен дә күльдүм, олар да күлүштүлер і я посміявся, і вони посміялися *Б*. күлүштүр- викликати загальний сміх *О, К*. күль (күлү) зола, попіл; күль оба/уба купа золи *ВН-СК/Г*; күль оба бол щоб ти згорів *СБ*; күль

йүзлү з блідим, сірим обличчям *СЛ, К*; күль бол-/ол- згоріти, загинути *О/Б, У, Г, К, СК*; күль осун/олсун хай спопеліє, щоб він згорів *ВН/У*; йандым да күль олдум я зовсім змучився *[СК]*; күль савур-*К*, күль төк-*СЛ* віяти золу; бетин күль эт-обсипати обличчя золою — справляти жалобу *Б*; саба турганда күль үстүне басхан уставши вранці, він вступив у попіл — не з тії ноги встав *СБЧ*; *пор.* гүл, гүл *П*. күль- (күлей *Б, У*; күлий *ВН, П, СМ, У, СЛ*, күлүй *СМ*) сміятися, насміхатися *ВН-К*; биз күлеймиз ми сміємося *СМ*; бени күлен күль олсун хто з мене сміється, нехай спопеліє *[ВН]*; күльд'ендирлер сени вони, певно, обсміяли тебе *Б*; эшек күлежек, ғарип тә сүйүнежек осел засміється, а бідняк радітиме *НМ*; *пор.* гүль- күльбача замазуха, задрипанка, попелюха *СЛ*; *пор.* күльлү мачы, мачы, маша. күльвайлян соняшник *ВН*; *пор.* гваян, гуваян, гүлейлен, гүлеэн, гүляян, гүнайлен, кувален, куваян, күнайлан, күнайлен, күнайлян, күнальян. күль-веран ол- руйнувати, знищувати *Г*; йуртум күль-веран олду мою садибу було знищено до центру *Г*. күльдүр- викликати сміх, дати сміятися, смішити *ВН-К*; насміхатися *П*; *пор.* гүльдүр- күлькү сміх *Г*. күльле- I покривати, посипати золою, попелом *О, К*. күльле- II ревнувати, заздрити *СБ*; *пор.* күнле-, күнне-. күльлен- укриватися золою, перетворюватися на попіл *О, К*. күльлендир- *спон.* *О, К*.

кўльент- розоряти, грабувати, знищувати *О*.

кўльет- спон. *К*.

кўльлў вироблений у попіл, зольний, який містить золу, попіл *О, К*; кўльлў мачы замазуха, задрипанка *У*; пор. кўльбача.

Кўльлўбет *прізв.*

кўльлўк I купа золи, місце для золи, попелу *О, К*.

кўльлўк II / кўллўк ладан, живиця, канифоль *СБ*; кадило *НБЕ*; кўллўк эткен савут кадило *СБ*; пор. кўнлўк II, кўннўк II.

кўльлў-мўльлў замазаний попелом та іншим брудом *К*.

кўльме сміх *Г*.

кўльмек сміх *СМ*.

кўльтэ сніп; вінець, вінок, стрічка, тасьма *О*; кўльтэ байла- в'язати у снопи *К*; кўльтэ-кўльтэ хой- складати снопами *ВН*; кўльтэ-кўльтэ хамушум мій очерет у снопах *[СК]*.

кўльтэле- в'язати у снопи *О*.

кўльхан піч *[Г]*.

кўмелек метелик, міль *СМ*; пор. гомалака, гібелек, гомелек, комелек.

кўмес курник, курятник, пташник, сарай, клітка для птахів *СБ*; кўмес тибик ўйўң босун хай у тебе буде хага з курятник, але своя *СМ*.

кўмўш срібло, срібний, гривня, карбованець; кўмўш көпўр срібний міст *Г*; йирми кўмўш двадцять гривень *Б, Г*.

кўмўшле- сріблити *О, К*; посріблити ручку, дати хабаря *К*.

кўмўшлен- сріблитися *О, К*.

кўмўшлў оздоблений сріблом, срібний *О, Г, К*; бир кўмўшлў за один карбованець, за одну гривню *К*.

кўмўшлўк на карбованець, на гривню *К*; беш кўмўшлўк на п'ять карбованців, гривень *К*.

кўн I (кўллер *СБ*) 1. сонце *ВН-К, [СГ-СК]*; кўн ал- засмагати на сонці *НБЕ*; кўн ачылажах вахты на світанку *К*; эвин кўн бети сонячний бік хаги *К*; кўн доғ- /тув- сходити сонцеві *СЛ/СБ*; кўн доғмадан до сходу сонця *СЛ*; кўн тамамундан від повноти світла (сонця, дня) *[М]*; кўн тувушха на світанку *НБЕ*; кўн хон- заходити сонцеві *О*; кўнге харшы проти сонця *ВН*; кўн хыздырый сонце пече *СМ*; кўннер хайда хонажах? де заїде сонце? *У*; кўн хонарға на заході сонця *НБЕ*. 2. день *ВН-К, [СГ-СК]*; кўн ара через день *О*; кўнўң берекетли болсун щасливого вам дня *О*; хайсы кўнге т'єтирий ахча якомо дня принесе гроші *ВН*; кўндэ (дэ) шодня *ВН-К*; кўндэ дэ барйам шодня свято *СБ*; кўндэ дэ барыс хоншуңа шодня йдеш до сусідів *П*; кўндэ дэ сени аңайым я шодня згадую тебе *У*; бир кўндэ певного дня *ВН*; бир кўндэ болуй той да, бир кўндэ болуй олў дэ в той самий день буває й весілля, і покійник *СМ*; ўч кўндэн бери бунда уже три дні він тут *[СК]*; кўнлердэн/кўннердэн бир кўн *П / У, Г* одного дня; кўнме кўндэн шо не день, з кожним днем *ВН*; бир кўнў одного дня *СМ, Г*; кўнў бүгүн на сьогодні *СБЧ*; кўн кўнне *К*, кўннўн кўнўне *СМ* кожного дня; кўн ўле полудень, обідній час *К*; кўн эт- переживати дні *У*; кўн этамам не переживу й дня *Б*; бүтүн кўн цілий день *Г*; доған кўн день народження *НКД*; о кўн на днях, днями *О*; обўр кўн післязавтра *Г*; отокўн, отэкўн позавчора *Г*; пор. гўн, див. кўнбаты, кўндоғу, кўндоғуш(у), кўн-йеже, кўнтовуш, кўнхонуш.

кўн II ревноці *НМ*.

кўнайлан *О*, кўнайлен *СБ*, кўнайлян *Г*, *СЛ*, кўнальйан *Г* соняшник; кўнайлен баш кошик соняшника *СБ*; кўнайлян йағы соняшникова олія *Г*; кўнайлян сапу стебло, стовбур соняшника *СЛ*; *пор.* гвалян, гувалян, гўлейлен, гўлеэн, гўлялян, гўнайлен, кувален, куваялян, кўльвайлян.

кўнбаты захід *ВН*, *СБ*, *Г*, *СЛ*; *пор.* гўнбаты, кўнбатыш.

кўнбатыш захід *О*; *пор.* гўнбаты, кўнбаты.

кўндоғу схід *Г*, кўндоғуш(у) схід *ВН*, *СБ*, *У-К*; *пор.* гўндоғуш, кўнтовуч, кўнтовуш, кўнтувуш.

кўндўз денна пора, день, удень *ВН-К*, [*СК*]; *эт* и йеже бир кўндўз анем ағлады мати моя плакала дві ночі й цілий день *ВН*; не кўнўм кўндўздўр не йежем харе ні день для мене не ясный, ні ніч не темна *Г*, *СЛ*; *див.* кўп(п)е-кўндўз.

кўндўзгў денний *НБЕ*.

кўндўздэт'и денний *О*, *К*.

кўндўзўн удень *К*.

кўндэлик щоденний, повсякденний, щоденник *О*, *Г*, *К*; кўндэлик őkмек насущний хліб [*Г*]; кўндэлик урба щоденний одяг *Г*; кўндэлик ишле- працювати поденно *К*.

кўндэликли поденний, поденник *О*, *К*.

кўндэликчи поденник, наймит, який працює поденно *О*, *СЛ*, *К*.

кўндэт'и щоденний *О*, *К*.

кўнеш сонце *О*, *Б*, *Г*, *К*; сонячне місце *СБФ*, *К*; сонячне світло *О*, *К*, сонячний бік [*СК*]; ава пек кўнеш погода є дуже сонячною *Г*; кўнеш доғ- сходити сонцеві [*Кб.*]; кўнеш йан схід сонця [*СЛ*, *СК*]; ай доғар эниш йандан, кўн доғар кўнеш йандан мі-

сяць сходить з місячного боку, сонце сходить із сонячного боку [*СЛ*, *СК*].

кўнешапа *ент.* сонечко, божа корівка *Б*.

кўнешле- сушити, вигривати на сонці *О*, *К*.

кўнешлен- сушитися, грітися на сонці *О*, *К*.

кўнешлет- сушити, вигривати на сонці *О*, *К*.

кўнешли сонячний *О*, *Г*, *К*.

кўнешлик місце, освітлене сонцем *О*, *К*.

кўнжў ревнивий *НБЕ*, *НМ*; кўнжў киши ревнива людина *НМ*.

кўн-йеже день і ніч, доба *К*.

кўнкөрмезлик місце, куди не дістають промені сонця *О*.

кўнле полудень *СМ*; кўнле болду надійшла обідня пора *СМ*; кўнле хайыр болсун доброго дня *СМ*.

кўнле-ревнувати *НМ*, *БТ*, заздрити *О*; *пор.* кўльле- II, кўнне-

кўнлеш- *вз.* *О*.

кўнлў денний *О*; бир кўнлў одноденний *О*.

кўнлўк I на день, протягом дня *ВН-К*; ўч кўнлўк őkрўмўз варжити нам три дні [*ВН*, *СБ*]; он кўнлўк декада, десятиденний, на десять днів *О*, *К*.

кўнлўк II ладан *М*, кадило *ВН*; кўнлўк эт- кадити *ВН*; *пор.* кўльлўк II, кўннўк II.

кўнме кўндэн з кожним днем *Б*. кўнне-ревнувати *Г*, *К*; карати *К*; *пор.* кўльле- II, кўнле-

кўннў що має кілька днів *К*; о Миток хырх кўннў бала эди той Миток був тоді сорокаденною дитиною *К*.

кўннўк I протягом дня, назначений на день *Б*, *У*; бир кўннўк йолум халды лишився один день дороги *СК*; ўч кўннўк őkрўмўз вар нам лишилося жи-

ти три дні *Б, У*; ўч кўннўк чипчелер триденні курчата *У*.
 кўннўк II ладан, живиця, канифоль *Б, Г, БК, К*; *пор.* кўльлўк II, кўндлўк II.
 кўннўкле- кадити *Г, К*.
 кўннўклўк кадило *Г, К*.
 кўнсўз: кўнсўз йымырта яйце без зародка *Г, К*.
 кўнтовуч [*ВН*], кўнтовуш *СБ*, кўнтувуш *О* схід; кўнтовучнуң харшысына на схід, обличчям до сходу [*ВН*]; *пор.* гўндоғуш, кўндоғу, кўндоғуш.
 кўнўль серце, душа *СЛ*; кўнўль кўтэр- піднімати настрій; *пор.* гўйўн, гўнўль, гўнўль, кўнўль, кўнўль.
 кўнхонуш захід сонця *К*.
 кўпе сережка, сережки, ковтки *НМ, У-СГ, СК*; *пор.* гўбе, кўпе.
 кўпе-кўндўз серед дня *ВН-К*.
 кўпели з сережками *О*.
 кўпечик сережка *О*.
 кўплеш- скупчуватися *О*.
 кўппе-кўндўз серед білого дня *СБФ*.
 кўпчек колесо *СБ*; алд кўпчекниң йизине арт кўпчек дэ басай по слідові переднього колеса їде й задне колесо *СБЧ*; *пор.* кўпчек.
 кўпўк піна; кўпўк ал- поглинати піну *К*.
 кўр сильний, урожайний, багатий, міцний, щедрий *О*; йўре- чигим кўр дўгўль/дўдўль серце в мене не міцне [*Б/ВН*].
 кўре- гребти; кўрекнен кўре- гребти лопатою, веслом *К*.
 кўрежик лопаточка, весельце *К*.
 кўрек (-ги) дерев'яна лопата, весло, лопатка, совок; *анат.* лопатка; грабарка *НМ*; кўрек сапу держак лопати *Г*; кўрек чек- гребти веслами *СК*.
 кўреккле- гребти лопатою, веслом, лопатити, веслувати *О, К*.
 кўрен аґач *бот.* граб *СГ*.

кўречик лопаточка *ВН, О*.
 кўреш боротьба; кўреш эт- боротися *О, К*.
 кўреш- боротися, змагатися; хушахан кўреш- боротися, тримаючи один одного за пас *К*.
 кўрешчи борець.
 кўрк хутро, шуба, кожух *У, К-СК*; Шульґова кўркў *див.* Шульґова; *пор.* кўрўк I, курк, кўрўк.
 кўр-кўр кру-кру *СЛ*.
 кўркчў хутровик, кушнір, кожухар *М-СК*.
 Кўркчи *прізв.*
 кўрлўк достаток, багатство *О*.
 кўрме бав морський вузол *СМ*.
 кўрмек зашморґ *О*.
 кўрмекле- накидати зашморґ, зашморґувати *О*.
 кўрпе крупа; *пор.* курпе.
 Кўрпе *прізв.*
 кўрпечўльмек базіка, балакун, торохтій, лепетун *СМ*.
 кўрсў трибуна, кафедра; азизлердэн даа азиз кўрсў мелеклери ангели пресвятого — святого серед святих престола [*Г*].
 кўрт сніжний замет *К*.
 кўртўк сніжний замет *О*.
 кўртўклен- бути укритим заментами *О*.
 кўрўк кожух *О*; *пор.* кўрўк I, курк, кўрк.
 кўрўкчи кушнір, кожухар *О*.
 кўс- (кўсий) ображатися, дутися, сердитися, насупитися *СГ, М*.
 кўселек пуценя *СБ, СГС*; кўселек баласы пуценятко *СГС*; *пор.* киселек, кусала.
 кўселечик пуценятко *СБФ*; кичкене кўселечик аман у да йалахланный пуценятко маленьке, а й воно ластитися *СБФ*.
 кўскўн блювота, пльовок *СБ, К*.
 кўслў *СМ, СК, кўсўлў [Г], СК* ображений, сердитий, надутий.
 кўт- (кўтий) 1. пасти *СБ, Б, Г*. 2. берегти, зберігати, оберігати,

- дотримуватися, очікувати, виконувати, справляти *СБФ, О, Б, К*; \diamond **барйамны даан күтийлер** великдень іще справляють *Б*; **баш күт-** морочити голову *К*; **харға йхусна көргенин күтий** ворона очікує того, що бачила уві сні *СБФ*; **ни көри, аны күти** що бачить, за тим і ходить *СБ*; **саңа өке/хarez күтийлер** вони тримають на тебе зло *П*.
- күтен-** пастися, випасатися, очікуватися *СГ*; **хырарламайан мал күтәнмей** неподаровану худобу не пасуть *СГ*.
- күтсөз** покинутий, нещасний *О*; *пор.* хгуз, хутсуз, хутуз.
- күттүр-** змусити дбати, турбуватися *О, К*.
- күтүжи** пастух *ВН*.
- күтүжү** 1. пам'ятливий, потайливий, скритний, затятий *К*. 2. пастир *[М]*.
- күтүк** пень, колода *СБ, О, БТ, СЛ*; **ағач парлаған күтүк** дривітня, пень, на якому рубають дрова *П*.
- күтүрдү** гуркіт *О*.
- күтүрдә-** гуркотіти *О*.
- күтүр-күтүр** *насл.* гуркоту *О*.
- күтүш-** дбати, піклуваися, турбуватися один про одного *О, К*.
- күф** пліснява *О, Г, К*.
- күфле-** пліснявіти *НКД*.
- күфлен-** пліснявіти *СМ, Г, К*.
- күфлү** пліснявий, запліснявілий *О, К, СГС*.
- күфтәле-** сікти (корм) *Б*.
- күфүрпаз** богохульник, лайливець *[Г]*.
- күч** 1. сила, міць, снага *ВН-К, М, [СГ, СК]*. 2. важкий, тяжкий, скрутний, важко, тяжко *ВН-К, М, [СГ, СК]*; **күч иш** важка робота *К*; **маа күч** мені важко *П*; **маңа әди бек күч** мені було дуже тяжко *ВН*; **наз да күч боса** як би важко не було *СМ*; **күч йере хал-** опинитися в тяжкому становищі *К*. 3. труднощі, неприємність, прикрість, горе *ВН-К, М, [СГ, СК]*; **бек балабан күч** дуже велике горе *СБФ*; **күчлен** з трудом, насилу *М*; **пек күчүне кельди йому** дуже не сподобалося *[Г]*. 4. дуже; **күч сувух** дуже холодно *У*; *пор.* гүч.
- күчбедәнир** вибагливий, вимогливий, вередливий, прискіпливий, кому важко догодити *О, К*.
- күчей-** розпалюватися, ставати гарячим, розжарюватися, розпикатися *СБФ*.
- күчен-** силкуватися, напружуватися, тужитися, мучитися *О, Г, К*.
- күчендир-** *спон.* *О, К*.
- күчент-** утрудняти *О, К*.
- күчле-** змушувати, примушувати, силувати *О, К*.
- күчлен-** зазнавати труднощів, скрути, бідності *О*.
- күчлендир-** завдавати труднощів, ускладнювати *О, К*.
- күчлү** сильний, потужний, гарячий, розпалений *ВН-К, М*; **сильно** *СБ-СМ, К*; **атәшим күчлү йанай** вогонь у мене горить дуже сильно *СМ*; **үтү бек күчлү** праска дуже гаряча *СБФ*; **әм сучлу, әм күчлү** і винний, і сильний *СБЧ*.
- күчлүк** труднощі, скрута *О, К*.
- күчсүн-** зазнавати труднощів, скрути *О, К*.
- күчсүндүр-** *спон.* *О, К*.
- күчүжүк** малесенький, крихітний *Г-СГ, СК*.
- күчүк** I малий *СМ, Г-СК*.
- күчүк** II собака, пес *СБ*, цуценя *П*, собаченя *О*; **йири күчүк** великий пес *СБФ*; **пахыл күчүк** задрісний пес *СБЧ*.
- Күчүк өзен річка й балка** Столова Балка *Г*.
- күшк** балкон *[СК]*; **күшкүнүн үс-түндән йахшы бах** уважно по-

дивися з балкона [СК]; пор. көшк, көшкү.
 кыбле північ [Г]; пор. хыбла.
 кыбырчых кучерявий СБФ; пор. хывырчых, хымыр.
 кыдыкыдахла- кудкудикати О, К; пор. кадкыдах, какылда-, каткадак, кеткидах, куд-куд-куд, кыкылда-, кыткыдах, кыткылда-.
 кыжырдат- скреготати; тишлерини кыжырдатыр эди він скреготів зубами [Г].
 кыз дочка, дівчина [ВН, К, М, Г]; див. хыз.
 кызкардаш сестра [М]; див. хыз-хардаш.
 кызмет эт- служити [М]; див. хызмет.
 кыйафет зовнішність, вигляд, форма [Г]; пор. хыйафет.
 кыйметли достойний [М]; пор. кыйметсиз, хыйбет, хыймет.
 кыйметсиз безцінний [К]; пор. кыйметли, хыйбет, хыймет.
 кыкылда- 1. гикати О, К. 2. кудкудикати К; пор. кадкыдах, какылда-, каткадак, кеткидах, куд-куд-куд, кыдыкыдахла-, кыткыдах, кыткылда-.
 кыкырдах кадик НМ; хрящ О; вишкварки О; пор. гарганжах, кыртлавуч, кыртлах, кыртлач.
 кыл-робити [СЛ]; намаз кыл-справляти службу, виконувати молитву [СЛ]; пор. хыл-.
 кылпын хитрий О.
 кылпынлан- хитрувати, шахраювати О.
 кылт-кылт насл. гикавки НБЕ.
 кылтык/кылтых О, БТ, СЛ, К / НБЕ гикавка; кылтык тутса, кальнасын майасын чалган якщо на когось нападе гикавка, значити украс закуску у своєї хрещеної матері СЛ; кылтых бол- гикати НБЕ.
 кылых (-ғы) зовнішність; кылых хыйафет зовнішній вигляд [Г].

кылыч шабля [М]; кылыч чек- [М]; кылыч чыкар- витягати шаблю [М]; пор. хылыч.
 кыналы нафарбований хною [К]; пор. хына.
 кыпыштыр- примружуватися О.
 кыр- знищувати [Г]; пор. хыр-кырал кыз(ы) королівна, принцеса [П, Б]; пор. хырал хыз.
 кыrvat ліжко СБ, СГС; пор. крават, кревант, кретет, кроват, крывает, курват.
 кыrvatын ткацький верстат НБЕ, О, СЛ.
 кырғый яструб, шуліка СМ, БК, К; пор. кырлы, хырғый.
 кырк эт- укорочувати, підрізати, підстригати О; пор. хырх-.
 кыр-кыр насл. голосу цесарки СМ.
 кырлы шуліка, яструб ВН, НБЕ; пор. кырғый, хырғый.
 кырп- відрізати, відтинати О.
 кырпа хустка О.
 кырса пацюк К; су кырса водяний пацюк, нутрія К.
 кырт насл. хрумтіння овець О, мишей К, різання Г; кыртажах т'ес- відгризати з хрумкотом Г.
 кыртлавуч НМ, кыртлах СБ дихальне горло; пор. гарганжах, кыкырдах, кыртлач.
 кыртлач кадик БТ, К; пор. гарганжах, кыкырдах, кыртлавуч, кыртлах.
 кыртылда- хрумтіти, хрустіти, хрускати О, К.
 кыртых короткий О.
 кыру-кыру насл. скрипу О.
 кырх сорок [Г]; див. хырх.
 кырч I хвороба ніг у коней О.
 кырч II криця, сталь О.
 Кырчынка село Федорівка К.
 кыс-кыс насл. тихого сміху О.
 кыспет доля [Г]; азиз кыспет свята доля [Г]; пор. хысмет.
 кысым родич [М].
 кыткыдах насл. голосу курей Г, СГ; пор. кадкыдах, какылда-, кат-

кадак, кеткидах, куд-куд-куд, кыд-кыдахла-, кыкылда-, кыткылда- кыткылда- кудкудикати *О*; *пор.* кадкыдах, какылда-, каткадак, кеткидах, куд-куд-куд, кыдыдахла-, кыкылда-, кыткыдах. кытмар скупий, скнара, жадібний *О*; *пор.* хытмыр. кытмарлан- скупитися *О*. кытмарлых скупість, скнарість, жадібність *О*. кытык лоскіт, лоскотання, кізікання *О, БТ*; *пор.* кытых, хытых. кытыкла- лоскотати *О, БТ*. кытыклы який боїться лоскоту *О*. кытырда- хрумкати, тріскати, хрустіти *О, К*. кытырды хрумкіт, тріск, хрустіння *О, К*.

кытыр-кытыр хрум-хрум, трісь-трісь, хрусь-хрусь *О, К*; сычан кытыр-кытыр хырай миша гризе з хрускотом *К*. кытых лоскіт, лоскотання, кізікання *К*; *пор.* кытык, хытых. кытыхла- лоскотати *НБЕ*. кычырда- скрипіти, скреготати, хрускотіти, хрумкотіти *О, К*. кычырдат- гризти, хрумкотіти *О, СЛ, К*. кычыр-кычыр *насл. скреготу зубів О, К*; кычыр-кычыр *эт-скреготати О, К*. кычырма хрящ *НМ, О, БТ, К*. кышкышла- кишкати, відганяти птахів *О, К*. кышкыр- відганяти овець *О*, птахів *К*. кяйы *див. к'айы*.

Л

лаап (лаабы) прізвище *СМ, К*; *пор.* лаб, лабо, лаґап, лап. лаб прізвище, прізвисько *О, К*; лаб ал- брати, діставати прізвище, прізвисько *О, К*; лаб вердавати прізвище, прізвисько *К*. лабла- давати ім'я, прізвище, прізвисько, називати *О, К*. лабо прізвище *К*; *пор.* лаап, лаб, лаґап, лап. лавла (=мевла) господь *[Г]*. лаґап (лаґабы) прізвище, прізвисько *СБ, СЛ*; лаґабы його прізвище *ВН*; сохах лаґабы вуличне прізвисько *СБ*; халґан саңа да ад-лаґап *ірон.* ще й ти чогось вартий *СБЧ*; *пор.* лаап, лаб, лабо, лап. лаґым підземний хід, тунель *О*. лаґын проклятий *[Г]*. лаж ліки *СБФ*; *пор.* илаж, илач, иляж, иляч, ляж, ляч. лажды лікувальний *НБЕ*. лазым потрібний, необхідний, потрібно, треба, слід *СМ, Б, Г-*

СК; лазым бана да хайтмайа мені теж слід повертатися *Г*; бие лазым йох чичек нам квітка не потрібна *М*; сөлемөз дә лазым йох она нічого йому й казати *СГ*; лазым бол- бути потрібним *Б*; лазым йап- справляти нужду *Г*; лазым *эт-* бути потрібним *СЛ*; чох та лазым *этмей* хоча багато й не потрібно *СЛ*. лазымлы потрібний, необхідний, у якому є потреба *О*. лазымлылых необхідність, потрібність, потреба *О*. лазымсыз непотрібний *О*. лайыклы гідний *[М]*; *пор.* илайых, йылайых, лайых. лайым ласкавий, привітний, приязний, люб'язний *О*. лайымлы ласкавий, привітний, приязний, люб'язний *О*. лайымлылых ласкавість, привітність, приязність, люб'язність *О*. лайых гідний, достойний *Г, СЛ, М, СК, [Кб.]*; лайых ол- личи-

ти *Г, СЛ, М, СК*; *пор. илайых, йылайых, лайыклы.*
лаким [*М, Кб.*], **лакин** але, однак, проте [*Г*]; *пор. ве, велаки́м, велакин, лат'ин.*
лак-лак *насл. хлебтання О.*
лакылда- хлебтати, хлистати *О.*
лакырды эт- розмовляти [*М*]; *пор. лахырды.*
ламбада лампада [*Г*].
ланба лампа [*Г*].
лап (лабы) *прізвище К*; *пор. лап, лаб, лабо, лаґап.*
лапачи чоюн великий *казан ВН.*
лап-лап *насл. хлюпання О, К.*
лапота *бот. щавель НБЕ*; *пор. алабота.*
лаптиз хрещення, хрестини; **лаптиз эт-** хрестити *СМ*; *пор. баптизма, вабз, ваптиз, ваптизма, ваптис, федиз, фетиз, фитиз, Фота, фотис, фтиз.*
лапылда- хлюпати *О.*
Ласпи Староласпа.
ласпили мешканець Староласпи *СЛ, М*; *ласпили бир адам людина зі Староласпи СЛ.*
лат'ин однак [*Г*]; *пор. ве, велаки́м, велакин, лаким, лакин.*
лаф слово, вираз, розмова; **не лафын вар?** що ти хочеш сказати? *СЛ*; **лаф айт-** висловитися *О, СЛ, К*; **лаф ачтыр-** давати привід для пліток *Б*; **лаф вердавати** слово *СК*; **лаф йүрүт-** пліткувати *П, СМ, К*; **лаф лафла-** балакати *Б*; **эр бир лаф олунду** побалакати про все *Г, СЛ*; **лаф сат-** базикати, теревенити *СБ*; **лаф сырасы(на)** під час розмови, між іншим *Г, К*; **лаф т'ес-** вирішувати остаточно *СЛ*; **лафна тур-** дотримувати свого слова *Г*; **лаф харыштыр-** пліткувати *СК*; **лаф хачыр-** бовкнути, сказати зайве, проговоритися *Г*; **лаф эт-** розмовляти, бесідувати *О, Г, К, СГС*; **лафа т'ель-** при-

йти на розмову *Г*; **авара лаф** погані, мерзенні слова *СЛ*; **йаман лаф** погані, злі слова *НМ, К*; **нафле лаф** пустопорожні слова *СГ*; **незетли лаф** соковите слово *СБ*; **пүсүр лаф** погане, лайливе, брутальне слово *НМ, К*; **тылсым лаф** загадкове слово, складне для розуміння *СБ*; **хужур лаф** недобрі слова *У*; **чирчин лаф** огидні слова *СЛ*; **мендэн чыхкан лаф дүгүль** ці слова пішли не від мене *СБЧ*; **не лафын вар?** що ти маєш сказати? *СЛ, К.*
лафаґан балакун, базіка *Г.*
лафет- розмовляти; **лафетийлер** вони розмовляють *ВН*; **мен тэльмирим бизимча лафетмед'е** я охочий розмовляти по-нашому *СМ*; **д'изли лафет-** розмовляти по секрету *СГ.*
лафетиль- бути сказаним *СМ.*
лафетгир- розговорити *СГ.*
лафла- балакати *СБ, Б, У.*
лафлан- балакати між собою, домовлятися *Б*; **розбалакатися** *О, К*; **үч хыз бала лафланыйляр** три дівчини розмовляють між собою *Б*; **лафланыйляр:** чыхарайых атларымызны домовляються: випустімо наших коней *Б.*
лафлаш- *сп.* розмовляти *У.*
лафсыз без слів, безслівний *О, К.*
лафсыз-сөзсүз безумовно, без відмовок *Г, К.*
лафчи Б, лафчу СМ, лафчы О, БТ, К балакучий, балакун, базіка.
лафчылых балакучість *О, К.*
лафыґаз своєю мовою *СЛ.*
лахан таз, ночви, вагани, корито для прання, купання *О.*
лаханка залізни ночви, вагани *К.*
лахвет лафет *Б.*
лахырда- балакати *О.*
лахырды розмова, бесіда, говоріння, мовлення, балачка *СБ, Б, О,*

Г-К, М, слово СБ; лахырды бигирмедэн айланып т'ирди кнафина іще не закінчив він говорити, як зайшла княгиня СЛ; лахырды уйдур-вправлятися в бесіди, плиткувати Б, К; лахырды эт-розмовляти СБ, М; иштільд'ен лахырды поширені чутки СБЧ; пор. лақырды эт-лач див. лаж.

ле афіксоід способу дії СК; хавиле дурду виступив з усією своєю потугою СК.

лебле смажений горох [У]; шекерленмиш леблелерин твій горох приправлено цукром [У]; пор. меблебе, нелебе.

леблебийе див. лемлебийе.

левент холостяк [М].

леворвер револьвер СЛ.

леген СБ, лед'ен ВН, СМ, БТ, Г, К, СГ таз, ночви, вагани, корито для прання, купання; пор. илеген, леген, лейен.

лезгинка лезгинка Б.

лейен таз, ночви, вагани, корито для прання, купання П; пор. илеген, леген, лед'ен.

леке пляма; ер түрлү лекелердэн тэмизле-очищати від усілякої скверни [Г]; пор. лет'е.

лелек лелека, черногуз, бусол О.

лемле-паяти СБ.

лемлебийе: лемлебийе / леблебийе (=халем билен) чекильмиш-тир хашлери пером підведені її брови [СБ]; див. халем.

лемлевүч паяльник СБ.

лемпе каганець О.

лентэ стрічка Б, СГС, СК.

Ленуш ч.

лест'ер лопата для копання, заступ П-СГ, СК; грабарка СБФ; лест'ер кўрек плоска лопата СБФ; пор. т'ест'ер.

лест'ержи копач СГ.

лет'е пляма К, СГС; пор. леке.

Лэфтер ч.

леш мертве тіло, труп.

лиман затока, лиман, порт [Г]; фу-харе лиманы притулок для бідних [Г]; пор. илиман.

лимон СМ, К; пор. ильмон.

липильдэ-лепетати, говорити нерозбірливо О, К; блимати О, К.

липсанос (-зу) тіло небіжчика, труп, тлінні рештки [Г].

литийа моління, служба божа [Г]; див. литанийа.

литра міра ваги фунт, 1/3 ока [Г]; 12 литра алтын ве 15 дэ кўмүш дванадцять фунтів золота і п'ятнадцять срібла [Г].

литурґиа, литурґийа служба божа [Г, М]; литурґи(й)а эт-відправляти, правити літурґію [Г, М]; литурґиа еттир-замовляти службу божу [М].

лиш- (лиший; лишей Б) чіплятися, зачіплятися, попадатися, потрапляти, влучати, вставляти, вмикати; маңа лишмесин до мене хай не причепиться П; т'имд'е не лишежек що кому дістанеться СМ.

лиштир- чіпляти, захоплювати, потрапляти ВН, СМ, Б, К.

лиштириль-пас. О, К.

лиштирин-пас.-зв. О, К.

Лозьянов прізв.

Лоизов прізв.

лой сало, лій О.

Ломбоз ч.

Ломиз прізв.

лохма окраєць, огризок, недоїдок хліба К; лохма әкмек шматок хліба [Г]; пор. лохум, лухма, лухум, улхма.

лохса вагітна жінка, роділля, породілля СЛ; пор. лухса, улухса.

лохсалан-завагітніти К.

лохум окраєць Б; булочка К; пор. лохма, лухма, лухум, улхма.

лутуф (лутфу) ласкавість; кереметлигин лутфу ичүн заради твоєї милосердної ласки [Г].

лухма окраєць *ВН*; *пор.* лохма, лохум, лухум, улхма.

лухса вагітна, роділля, породілля — до 40 днів після народження дитини *СБФ*; лухса айах блен хайа басай, анда от да болмай куди породілля ступне ногою, там і трава не росте *СБФ*; *пор.* лохса, улухса.

лухум здобна булка *О*; *пор.* лохма, лохум, лухма, улхма.

Лўби *прізв.*

лўзйар вітер *П*; *пор.* рўзг'ар, ўзг'ар, ўрўзд'ар.

лўспа луска, лушпиння *О*.

лык-лык эт- булькати *О*.

лыкылда- булькати *О*.

лып-лып эт- мерехтіти, блимати (про лампу) *О, К*.

люшна люшня *СБ, П, НМ, К*; *пор.* улюшня.

ляж ліки *О*; *пор.* илаж, илач, иляж, иляч, лаж, ляч.

ляжла- давати ліки *О*.

ляжлан- приймати ліки *О*.

ляличичек *бот.* тюльпан *О*.

ляч ліки *БТ*; *пор.* илаж, илач, иляж, иляч, лаж, ляж.

М

ма 1. на, візьми *СБ, О, У-СГ, СК*; ма бир гўмўшнў візьми один карбованець, одну гривню *СБ*; ма мем ханатым саа візьми собі мое перо *Г*. 2. ти ба, ти диви *СБ*; *пор.* на.

маа *дав. в. займ.* мен мені *СБ-СМ, Г-СК*.

маабет дружний, приязний *П, СГ*; *пор.* мабет, маґбет, махабетли, мембет, муабет, муґабетли, мухаабет, мухабет.

маабетлик (-и) дружба, приязнь, любов [*Г*].

маадэ після, крім; бу кўндэн маадэ від сьгодні [*Г*]; йаратандан маадэ крім творця [*Г*]; *пор.* мадэ.

маале куток, квартал *ВН, СЛ, К, М, СК*; *пор.* майле, мале.

маалим відомий [*Г*]; *пор.* малим, мельэм ол.

маана недолік *Г*; келин дэ сенин киби гўзельдир, асла маанасы булунмаз наречена така сама гарна, як і ти, жодних недоліків [*Г*]; маана йох заперечень немає, байдуже *Г*; *пор.* маґана, ма-на *І, маґна*.

маарыч могорич; заклад, винагорода в суперечці *К*; маарыч хой-

ставити могорич *К*; *пор.* маґарыч, махарыч.

маарычлаш- розраховуватися могоричем *К*.

маарычлых призначений на могорич *К*.

мабет дружний, злагідний, приязний, мирний, спокійний *П, СМ, Б, К*; отруйляр бек мабет вони живуть дуже дружно *П*; пек мабет отруй бу хоранда ця родина живе дуже злагідно *НКД*; *пор.* маабет, маґбет, махабетли, мембет, муабет, муґабетли, мухаабет, мухабет.

мабетле- мирити, здружувати, спонукати до злагоди *О, К*.

мабетлен- здружуватися *О, К*.

мабетли дружний, дружній, приязний, злагідний *СМ, К*.

мабетлик дружба, приязнь, злагода, лад, прихильність, симпатія, любов *СМ, К, СГ, СК*; мабетлик чыхмаз ґандан приязнь не покине серця *СК*.

мабетсиз недружний, недружній, неприязний, незлагідний *К*.

мави синій *СЛ, К*; мави кўз сині очі, синьоокій *К*; мави таш мідний купорос *К*; *пор.* маву.

мавилен- синіти *К*.

мавилендир- посинити, підсинити *К*.

мавилет- синити, забарвлювати, фарбувати в синій колір *К*.

мавилик синява *К*.

мавля- нявчати *НБЄ, БТ*.

Мавроди *прізви*.

маврұллан- збитися з праведного шляху [*Г*].

маврұллух (-ғу) збочення, непослух, зрада [*Г*]; **ве ачан ки о ахлыны әйи фикирине кетирмеди, йане мавруллуғу, ве онуң ичүн сүрүльдү коли ж він належно не послухався тіеі його поради, а виявив непослух, то через те і був вигнаний** [*Г*]; **э бу аллар кельди башларына мавруллухларындан Адам атанын ве Эванын і ці нещастя стали переслїдувати їх через непослух прадїда Адама та Єви** [*Г*].

маву синій, блакитний *ВН, СБ, СМ, Б, Г, СЛ, СГ*; **маву көз світлі, вицвілі очі** *ВН*; **маву таш мїдний купорос** *Б*; *пор. мави*.

мавула- синити, підсинювати *О*.

мавулан- синїти *О*.

мавулух синява *О*.

мағана вада, недолік *СМ, Б, У*; **мағана тап- знаходити недоліки, прискїпуватися, заважати** *СМ, Б, У*; **мағана маа тапай присїкується до мене** *У*; *пор. мана, мана I, маһна*.

мағанажы киши доскїплива, вимоглива людина *СМ*.

мағар однак, проте *СЛ*.

мағара великий *О*.

мағарыч могорич *Г*; *пор. маарыч, махарыч*.

мағбет дружний *Б, У*; **мағбет олжити дружно** *Б*; *пор. маабет, мабет, махабетли, мембет, муабет, муғабетли, мухаабет, мухабет*.

мағбетлик дружба, приязнь, злагода, лад, мир *Б*.

Мағдале ж.

Мағдане ж.

мағданоз *бот. петрушка СЛ*.

мағлук витвір, створіння, істота [*Г*]; **шефафлы мағлут (=мағлук) світило** [*Г*]; *пор. махлук, махлукат, махуват*.

мағмур млосний; **гөзлери мағмур очі в нього розімлілі** *У, СЛ, К*; *пор. мамур, махмур*.

мағрим позбавлений [*Г*].

мад(д)э апетит *НМ, БТ, НКД, М*; **мадэ буландыр- псувати апетит, викликати нудоту** *М*.

мадэ крім, окрім; ондан мадэ крім того [*Г, М*]; *пор. маадэ*.

Мажан *прізви*.

мажар мажара, гарба (прямокутна, широка внизу, з драбинами) *СМ, У, СГ*; **дэве мажары велика гарба** *СМ, У*.

мазе погріб, льох *О*.

маззалы сильний, міцний, потужний, великий, солідний *О*.

Мазин *прізви*.

мазлимник (-ғи) стриманість [*Г*]; **мазлимникнен сус ол- стримано змовчувати** [*Г*].

мазлым сумирний, слухняний, покїрний [*Г*]; *пор. мезлум, мезлун*.

маиль ол- закохуватися, пристрасно захоплюватися, любити [*СК*]; **бен бир ата маиль олдум, бир дэ ид'итэ, бир дэ саза маиль олдум, бир дэ сөрпетэ мені дуже сподобався і кїнь, і парубок, я захопилася і музикою, і бесїдою** [*СК*]; *пор. майил ол-, мейиль, мииль*.

май масло, жир, олія *ВН-У, [К]*; **май топ шматок, кавалок масла, жиру** *О*; **май атлаған савут маслоробка** *БТ*; **май савут маслянка, посуд для масла** *НБЄ, БТ*; **домуз/доңуз май** *НМ/СБ* свинячий жир, смалець; **ичек май нутряний жир, здрі** *СБ*; **са-**

ры май топлене масло *ВН, СМ*; скўлў май льяна олія *СМ*; сьўыр май вершкове масло *СМ, У*; тон май овечий жир *СБ*; тувар май(ы) воловий, гов'яжий жир *СБ*; тэзе май свіже вершкове масло *СБ*; т'емик майы кістковий жир *НМ*; т'ендир май олія (початково конопляна) *СБ, СМ, У*; хой май овечий жир *НМ*; ◇ даан анасын майы т'емиги чиндэн битмед'ен у нього в кістках іще не закінчывся материнський жир — він легко прожив життя *НМ*; *див. йермай.*

майа 1. закваска для хатиху — сичуг новонародженого теляти, опара, дрїжджі *ВН-СК*; **майа бах-** готувати опару *НКД*. **2.** розсада рослин [*СК*]; йахайурлар ағачларын майасы спалюють розсаду дерев [*СК*]. **3.** сперма *О*. **4.** піднігтя, нігтеложе *СМ, К*, міжкопиття *СБ, К*; тырнағын майасы піднігтя *НМ*. **5.** бабки, складені в ряд для гри, банк, застава *Г, СГ*; **майаныз** олмаса, неже битэрсиз? якщо в вас немає застави, чим розрахуетесь? *Г*.

майала- заквашувати *ВН, СЛ, К*. **майалат-** заквашувати *О, К*.

майалы із закваскою, на дрїжджах *ВН, Б, СЛ, К*; **майалы пенир** бринза *О, К*; **майалы хамур** дрїжджове тісто *Б*.

майасыз без закваски, без дрїжджів *О*.

майғуш кислий *К*; **майғуш сўт** кисле молоко, кисляк *К*.

майил ол- закохатися [*У*]; **кичигине майил** олдум я закохався в наймолодшу [*У*]; *пор. майль ол-, мейиль, мийль.*

майис травень *Г*.

майиш- гнутися, прогинатися, вгинатися, вигинатися *НМ*; чи-

чейе майишт'ен увігнутий *НМ*; ч(ы)хара майишт'ен вигнутий, випуклий *НМ*.

майишик гнутий, зігнутий, погнутий, вигнутий *НМ*, еластичний, гнучкий *О*.

майиштир- гнути, згинати *О*.

майко вигук ти ба, ич, овва *О*.

майла- мастити маслом, олією *СБФ, О, БТ*.

майлан- маститися, змащуватися, замаститися *О, БТ*.

майле куток, квартал, вулиця *ВН-К*; сусіди *К*; *пор. маале, мале.*

майле- мастити маслом, олією *ВН*.

майлежас по-вуличному *К*.

майлежи вуличний урядник *ВН-К*; бродяга, волоцюга *О, К*.

майлели з певної вулиці *О, К*; **бизим майлели** з нашої вулиці *К*. **майлечасына** по-вуличному *О*.

майли з жиром, з маслом, жирний, масний *ВН, БТ, У*.

майлих багатство *П*; *пор. байлих, байлых П*.

майлы з жиром, з маслом, жирний, масний *О*.

майля- змащувати *ВН, У*.

майму *О*, **маймуд** *СБФ* мавпа; *пор. маймун, маймул.*

маймулан- пустувати *О*.

маймуллан- пустувати, надуватися, обважніти, втрачати здатність щось робити *СБФ*.

маймун мавпа *СЛ-СГС, СК*; дзиґа *К*; *пор. майму, маймул.*

маймуннан- мавпувати, викаблучуватися, крутитися *К*.

маймуннух мавпування, кривляння, викаблучування *К*.

майса нечиста сила *О*.

майсалых спілкування з нечистою силою *О*.

майсыз без масла, жиру, олії *ВН*. **майхапар** масниця *СГ*; *пор. ағыз-йапар.*

Майхапар *прізв.*

майыл ол- захоуватися, захоплюватися, полюбити [У, СК]; бир ата майыл олдум, бир дэ дэвлетэ, бир саза майыл олдум, бир дэ сөбетэ я захопився конем і багатством, мене полонили музика і бесіда [У].

майым: чомача абеле майым-майым майышхан заноза погнулася бозна як Г.

майыс травень К, СГ, М; майыс айын онуна десятого травня СГ; пор. мейис.

майыш- гнутися, згинатися, прогинатися, вигинатися ВН, СБ, СЛ, К, скручуватися СБФ, К; ичери майыш- прогинатися до середини, вгинатися К; чхары майыш- вигинатися назовні К; айағым майышый т'итий моя нога підвернулася У.

Майышмаз *прізв.*

майыштыр- гнути, згинати ВН, СБ, СМ, БТ, К.

майышых зігнутий, кривий СБ, К; ичери майышых увігнутий К; чхары майышых випуклий, опуклий К.

макарна локшина — бантики з тіста, приправлені хатихом і смаженою цибулею О, Г-СГ.

макитра макітра СЛ.

максим дитина, немовля [Г]; пор. махсым.

мал художоба; товар, крам; майно, статки, багатство; мал бах- доглядати художобу НКД; мал ол- бути наживою СК; падушанын парасы бана мал олмаз — кирата т'естирсем, бир тэк нал олмаз цареві гроші для мене багатства не становлять — якщо дам підкувати мого скакуна, то не вистачить і на одну підкову СК; мал тут- тримати художобу Б; дуйна малы ВН, дўня, дўня малы СК усі скарби світу; номай мал багато художоби СЛ;

йуртна толу мал у дворі повно художоби СБ.

малай пиріг із просяного або кукурудзяного борошна О, К.

малахай малахай, бич, великий батіг, батурса, пуга, нагайка ВН, СМ, Б, К; пор. молохай.

мале вулиця, квартал, куток ВН, Б, У, К, СГС, СК; мале ожасы кварталний урядник М; пор. маале, майле.

малжы тваринник, скотар О, К. малжылых тваринництво, скотарство О, К.

малим відомий [Г]; малим эт- повідомляти [М]; пор. маалим, мельэм ол.

маллай лоб СБ; пор. малнай, маннай, маңлай, маңнай.

маллан- заводити художобу, товар, багатіти О, К.

маллы багатий, який має багато художоби, майна О, К.

мал-мелал СБ, [М], мал-мелан СБФ усе майно, багатство; малым-мелалым усе, що я маю [М]; пор. мал-эвал.

малнай лоб НМ; пор. маллай, маннай, маңлай, маңнай.

мал-сал різна художоба, різний товар, різноманітне майно О.

малсыз без художоби, майна, незможний, нетяга СБ, О, К.

Малтапар *прізв.*

Малтапар тарама назва балки біля Карані — Гранітного Г.

Малхазан оба гора Малхазан Г. мал-эвал усе, що є СК; пор. мал-мелал, мал-мелан.

мамбет приятний, дружний, злагідний ВН, СБ; мамбет замалларымыз часи нашої приятні СБ; сиз мамбет — күчүк биле мышых тарзы ви дружні — як собака з кішкою СБЧ.

мамуз шпори півня Г, К; шипи в підковах, шинах К; пор. намыз.

мамур з похмілля, хмільний, мло-
сний *Б, К*; *пор. мағмур.*
мамух vulva *Б*; мамуун тили клі-
тор *К.*
мамүрлүк добрий урожай *СМ.*
мана I недолік, вада *О, К, СГ*; пе-
репона, завада *О, К*; мана тап-
прискіпуватися, доскіпуватися,
чіплятися, забагато вимагати
СБ, СМ; вередувати *К*; мана
хыдыр- шукати недоліки *СМ*;
мана эт- прискіпуватися *К*; *пор.*
маана, мағана, маһна.
мана II мама, мати *ВН, СБ, СК.*
мана III принада для риби *О.*
мана IV мені *Г, К, СК*; *див. мен.*
манажы прискіплива людина,
критикан *О, К.*
манал свічник *[Г].*
маналы з вадою, недоліком, де-
фектний *О, К*; прискіпливий
К; вередливий *К.*
монастир монастир *[Г].*
манасыз без недоліків *СБ, К*; не-
доскіпливо *ВН*; йахшы да ма-
насыз болмай хороший також
не буває без недоліків *СБФ.*
манат золота монета, карбова-
нець, гривня *П, Г, СЛ*; *пор. ма-*
нет, намет.
манаф жінконенависник *О.*
мангельташ *див. мандэльдаш.*
мангра- мукати *К*; *пор. манра-,*
маңра-, меңре-
манграш- мукати разом *К.*
Мангушев *прізви.*
мангушлу мешканець Мангуша
— Першотравневого *СБ, М.*
Мангушлу *прізви.*
мангыч щітка, пензель *СБ*; аның
мангычы тэк хара бойа биле бо-
йалай його щітка маже тільки
чорною фарбою *СБЧ.*
Манғуш Мангуш — Першотрав-
неве *П.*
манғушлу мешканець Мангуша
— Першотравневого *К, М.*
мандал засув *Г.*

мандалач *бот.* бузина трав'яниста
У; петрушка *О*; *пор. мағда-*
ноз.
мандалағач *бот.* бузина *СЛ, К.*
мандиль *ВН* мандэль *К* хустка;
мандиль дашлы хустка з наві-
шеними монетами *ВН*; бийаз
кۆльмек, мангель даш / ман-
дэль даш(лы) біла сорочка, ху-
стка з навішеними монетами *К.*
Мандрахыран *прізви.*
мане I 1. мане — вид частушки
К, СК. 2. голосіння *[Г].*
мане II значення, зміст, поняття,
сенса *[Г].*
манела свічник, канделябр *[Г].*
манет (-ди) гроші, золота моне-
та, дирхем, карбованець, грив-
ня *Б, Г, СЛ*; элли манет п'ятде-
сят карбованців, гривень *Г*; ал-
ха манет вермейе дати людям
гроші *СЛ*; *пор. манат, намет.*
манжа їжа *[Г, Кб.].*
маница матінка *ВН.*
Манко *прізви.*
маннай лоб *У-СГ*; *пор. маллай,*
малнай, маңдай, маңнай.
Манол *прізви.*
Маноль *прізви.*
манра- ревити, ревіти *СГ*; *пор. маң-*
гра-, маңра-, меңре-
мансүп належний, відповідний
[М]; мансүбүнүзүн буйүклүгине
көре сиз билирсиз ви знаєте
відповідно до вашого високого
становища *[М].*
Манта дағ *назва лісу СГ.*
мантар гриб; мантар харпуз в'я-
лий кавун *Г.*
мантарлы з грибами, грибний *К*;
мантарлы аш грибно юшка *К.*
мантарлых грибне місце *К.*
мантэр гриб *ВН, СМ.*
мантэрли грибний *О.*
Мануилов *прізви.*
манха сап — хвороба коней, са-
патий, гундосий *СБ, Б, У, К-М*;
лайл. шмаркач К; *пор. маңха.*

Манха *прізьв.*
манхала- гундосити *К*.
манхалан- загундосити *К*.
манхалых захворювання сапом,
гундосість *К*.
маңа мені *ВН-У*; *див. мен.*
Маңгали *прізьв.*
маңлай *ВН-СМ, У*, маңнай *Б, У*,
Г лоб, чоло, притолока; ах маң-
лай ясне чоло *ВН*; маңнай тэ-
ринен чалышып ѓкмек йейе-
син їстимеш хліб свій о поті чо-
ла свого [*Г*]; *пор. маллай, мал-*
най, маннай.
маңра- мукати, ревти, бекати, ме-
кати *ВН, О, БТ*; *пор. мангра,*
манра-, меңре-.
маңраш- бекати разом — про яг-
нят *ВН, О*; хара хозум маңра-
шый мой чорні ягнята бекають
[*ВН*].
манха гундосий *ВН-СМ*; шмаркач
П, СМ; маңха маңханы тыйнах
башна табай гундосий гундосо-
го знайде біля ставка *П*; *пор.*
манха.
маңхала- гундосити *О*.
маңхалан- стати гундосим *О*.
маңхалы сопливий *НБЄ*.
маңхалых гундосість *О*.
маңыр-маңыр *насл. мукання О*.
мараз хвороба, зараза; мараз тап-
нападати пошесті, епідемії *СЛ*;
ич *маразы* понос, нутрянка, рі-
зачка *СК*.
маразлан- заражатися, захворю-
вати *СБ, Г, О, К*.
маразлат- заражати, викликати
хворобу *О, К*.
маразлы заразний, хворий; мараз-
лыға т'егирдлер шорба хворо-
му принесли бульйон *НБЄ*.
маразлых заразність, хвороба, не-
дуга.
маразсыз незаразний, здоровий.
мараман мрамур [*СК*]; йүксек
Хырым тэпеси — мараман су-
йа тўшей; не дэ оса, бизе олду,

гöйашым(ыз) дэряа долду ви-
сокі кримські вершини — мар-
мур падає в воду; щоб там не
було, але нас це спіткало, річки
наповнилися моїми/нашими
сльозами [*СК*]; *пор. бенмер, ме-*
рман, мермер.

марафет знання, культура, здіб-
ності, вміння, мистецтво *О, Г*;
кане, чек-эле ченгарби, шти-
йим, не сенин марафетин ану,
зіграй що-небудь, послухаю, що
ти вмієш *Г*; вар т'ит, фельсиз,
вар т'ит, т'ир марафетэ; низам-
сыз этэ гуз не т'ар этэр? іди, нік-
чемо, іди геть, навчися чо-
небудь; хіба дасть якусь користь
сіль, якщо м'ясо негоже? *Г*;
пор. марефет, мерефет.

марафетлен- здібншати *О, К*.

марафетлендир- *спон. К*.

марафетлет- *спон. К*.

марафетли здібний, вправний,
вигадливий *О, К*.

мард гідна людина *СБА*; т'изли
базар марди бузар таємні спра-
ви псують дружбу — порядну
людину *СБА*; *пор. мерд, мерт.*
марер *див. харер-марер.*

марефет мистецтво, вправність,
витонченість, делікатес *СЛ, СГ*;
эр т'еламдан марефет хапар-
сын ти сприймаеш мистецьку
сутність кожного слова [*Г*]; сто-
лумузда эр бир тўрлў марефет-
лер вар у нас на столі є різні
делікатеси *СГ*; *пор. марафет,*
мерефет.

Маржа *прізьв.*

мариуполили мешканець Маріу-
поля *М*.

Марйа Марія *СБ, Г, СГ, СК*.

Марйампол / Марйанпол Маріу-
поль *П, Г-СК*.

марйамполлу/марйанполлу меш-
канець Маріуполя *П, Г-СК*.

марйаташ камінна баба *Г*.

Марине *ж.*

Маркохай *прізва*.
 мармелевшин *бот*. фіалка *К*; *пор*. мелевше, меневше.
 март березень *К*.
 мартирос мученик *[Г]*.
 марышна машина *Г*.
 мас эт- *штучне слово* *К*; масал-масал мас этэр казку-казочку розказуе *К*.
 масал казка, розповідь, оповідання; анекдот; вигадка; масал айт-розповідати казки; масал башы зачин *К*; *пор*. матэль, месель, мисильли.
 масалжи *СБ, НМ*, масалжы *СБ, К, СГС* казкар, оповідач.
 масат I кресало *Г, К*.
 масат II *бот*. осот *П*.
 масатот *бот*. молочай *НБЄ*.
 маскал москаль, солдат російської царської армії *К*; *пор*. москал, москов, москол.
 мас-маву синій-пресиній *О*.
 масраф витрати, видатки; масраф көр- зазнати видатків *Г*; масраф эт- витратати, робити видатки *СБ, П, К*; підраховувати видатки *СБФ*; масраф эт- тир- завдавати збитків, змушувати робити витрати *О, К*.
 масрафлан- тратитися, робити витрати, мати збитки *О, К*.
 масрафлы витратний, дорогий, збитковий *О, К*.
 масрафлых марнотратство, розтринькування *О, К*.
 масул шпулька *Г*.
 масур *ВН, О* шпулька, змінна котушка в човнику.
 масхара ганьба, сором, посміховисько, ганебний, срамотний, соромний, стидкий; знуцання *О*; розвага, жарт *СБФ, К*; клоун, блазень, фокусник *О*; масхара бол-ол- зганьбитися, осоромитися *СМ/К*; масхара олунганьбитися *К*; масхара эт- ганьбити; масхара эттиц сен мени

ти мене зганьбив *СБ*; алем масхарасы ганьба на весь світ *П*; көйнүнц масхарасы ганьба на все село *СБ*.

масхаражы безсоромний *О, К*.
 масхарала- ганьбити, соромити, кепкувати, насміхатися *О, К*.
 масхаралан- ганьбитися *О, К*.
 масхаралых ганьба, ганебність, безсоромність *СМ, Б, К*, кепкування, посміховисько *СБФ*.
 мата I зерно, зернятко *НБЄ, П, НМ, Б, К*; көз мата зіниця ока *СБ, Г, К*; көзүннүн маталары чыгып патласын щоб у тебе зіниці полопалися *НБЄ*; фишне матасы кісточка, зернятко вишні *К*.

мата II тканина *[Г]*.

матациклет мотоцикл *У, М*; *пор*. мотоциклет.

матив мотив, мелодія *СБ*.

маты мати, матір *К*; матым моя мати *К*.

матэль приклад *Б*; *пор*. масал, месель, мисильли.

мат'ель (?) *Б*; мат'ельд'е нас дийлер?.. эвин немеси? що означає мат'ель?.. яка частина хати? *Б*.
 маф чистий, безрішний *П, СК*; маф йүзүне д'үльлер тахар вона прикрашає своє непорочне обличчя квітами *Г*.

мафир *[К]*, мафиф *[Г]* багато, великий, значний; мафир/мафиф аскер велике військо *[К/Г]*; мафир заман тривалий час *[Г]*.

махабетли коханий, любий *[Г]*; *пор*. маабет, мабет, маґбет, мембет, муабет, муґабетли, мухаабет, мухабет.

махам мелодія, музичний слух *О*.
 махамлы мелодійний, співучий, з добрим музичним слухом *О*.
 махамсыз без слуху, голосу, без дару до музики, співу *О*.

махарыч могорич, винагорода *СБФ*; *пор*. маарыч, маґарыч.

махас ножиці, крокви, клішня; махас айахлары відноги кроков *К*; хай махас ножиці стригти овець *БТ*.

махаслых 1. матеріал для кроков. 2. *ент.* щипавка *СМ*.

махбул ол-бути прийнятим [*М*]. махлук, махлукат витвір, створіння, істота [*Г*]; *пор.* мағлут, махуват.

Махмерем ж. [*СК*].

махмур напідпитку, з похмілля, посоловілий, млосний, сонний *ВН, Г, СЛ, СК*; йарем йухудан уйанмыш — гөзлери/көзлери махмур моя мила збудилася — очі в неї розімлілі [*Г, СЛ, СК / ВН*]; *пор.* мамур, мағмур.

Махмур *прізв.*

махра хустка [*Кб.*].

махрама плащаниця [*Г*].

махрым позбавлений *СБФ*; махрым т'ет щоб ти лишився ні з чим, щоб ти втратив усе *СБФ*. махсул продукт [*Г*]; *пор.* маһсул. махсым дитина, немовля [*К*]; *пор.* максим.

махта-хвалити, вихваляти; схвалювати *СБ, К*.

махтав похвальба, хвала, слава *СБ, О, К*.

махтавлу *ВН-СК*, махтавлы *ВН, О, К* хвалений, шанований; махтавлу т'елин төрне осуруй хвалена невістка бздить на покуті *СБА*.

махтавсыз непохвальний *О, К*.

махтал-бути хваленим, прославленим *СБ, О, К*; бути схвалюваним *СБ*.

махтан-хвалитися, вихвалитися; өзү махтаный сам себе вихвалєє *СГС*; махтанмах — утанмах хвалитися — ганьбитися *СБЧ*.

махтанжах хвалько *НБЕ, БТ*.

махтанжы хвалько, чванько *СБ, СМ, К*.

махтанчах хвалькуватий, хвалько, задавака *СБ, О, У, К, СГС*. махтанчахлых хвалькуватість, задавакуватість, чванство *О, К*. махтаньш-*сп.-вз.* *О, К*.

махтаньштыр-змушувати хвалити один одного *К*.

махтарлы гідний хвали *О, К*.

махтат-*спон.* *О, К*.

махташ-*сп.-вз.* *О, К*.

махуват створіння, істота [*Г*]; *пор.* мағлут, махлук, махлукат.

махфирет відпущення, прощення [*К*].

махфиретлик (-ғи) прощення, прощенність, простимість, змога дістати прощення [*Г*].

манна бул-прискіпуватися [*М*]; *пор.* маана, мағана, мана *І*.

маһсул набуток [*Г*]; *пор.* махсул. мачес *карт.* піка *СМ, Г, К*.

Мачес *прізв.*

мачу кіт *О*.

мачы кочерга, коцюба *У*; күльлү мачы зашморганя, замазана золюю коцюба *У*; *пор.* күльбача, маша.

маша кочерга, коцюба *Г, СГС*, щипці для вогнища *О*; собачка віжок, повода, ланцюга *НБЕ*; *пор.* күльбача, мачы.

машалла вигук подиву, докору боже мій, ну що ти, не дай бог, теж мені *ВН, СБ, О*; машалла жаныңа осун *Г*, машалла сең жанңа *СМ*, машалла жанна *К*, машалла сениң эткениңе *Г* бог з тобою, що ти таке зробив.

машалы із щипцями *О*.

маштах кастрований кінь *О, К*. маџема, маџима урок [*Г*].

мда тут, сюди *БТ, У*; т'е мда, не айтайым іди сюди, я щось скажу *БТ пор.* бунда, бында, мында, ымда.

меблебе смажений горох [*Г*]; меблебедән ахан балнен шет'ери мед із цукром, що стікає зі сма-

женого гороху [Г]; пор. лебле, нелебе.
мева садовина, плід, наїдки *СБ-Б, Г-СГ, СК*; пор. **мейва**.
мевалан- укриватися плодами, приносити плоди *О, К*.
мевалы з плодами *О, К*.
мевалых сад *СМ, У, СК*.
мевахурту плододжерка *СЛ*.
мевжут існуючий [Г]; мевжут ол-існувати, з'являтися [Г].
мевла бог, господь [*ВН-СК*]; **мевла** боже мій [*СЛ*]; **мевламдан** булсун хай його покарає мій господь [*У, Г, СГ, СК*].
Мевлан *прізви.* *О*.
мевлет хур- укладати угоду, домовлятися *Б*.
мевлут ол- бути народженим, народжуватися [Г]; **сендэн мевлут олан** Христос Христос, що народився від тебе [Г].
мевлутлух (ғу) народження [Г]; Христос мевлутлуғу Різдва Христове [Г].
Мевлутуаллах Богородиця; **Панайа** [М]евлутуаллах пресвята Богородиця [Г].
мевт шейлери особисті речі для похорону [Г].
меғалы великий [Г].
мед[h] эт- славити [*Кб.*]; пор. **мет[h]** эт-.
медаллых вигін *СБ*; пор. **медан, мейдан**.
медан вигін, майдан [М]; пор. **медаллых, мейдан**.
медэт милість, милосердя, прощення, помилування [Г, СЛ, М, СК]; **медэт олсун** [*СЛ*], **медэтим** [М] помилуйте; **медэт айле-** помилувати, простити, зглянутися [Г]; пор. **медэт, эмдат**.
мед'ер 1. якщо [*СК*]; **мед'ер бунун** аслы олса, пұқтұ белими якщо це правда, мені кінець — переламано поперек [*СК*]. 2. хіба [*СК*]; **мед'ер бу дұньяда** гүзель

сен мийдин? невже на цьому світі прекрасна тільки ти? [*СК*].
межилис збори [Г].
мезар могила; **мезар печатлат-** запечатувати могилу *СМ*; **мезар таш** намогильний камінь *О, БТ, К*; **кишиге мезар хазма** — өзүң түшүс не копай могилу іншому — упадеш сам *НБЕ, СБФ*.
мезаржы могильник *О, К*.
мезарлы могильний, кладовищний, цвинтарний *О, К*.
мезарлых (ғы) кладовище, цвинтар.
мезарсыз без могили *М*; **мезарсыз** өлү гибийим я — ніби мертва'як без могили *М*.
мезе легка закуска, вергун *СБ, Б, Г*; **мезе хур-** готувати закуску *СБ*.
мезлум тихий, лагідний [Г]; **мезлум живанымдан** ахлым шапърдым через лагідну красуню я втратив глузд [Г]; пор. **мазлым, мезлум**.
мезлун ол- піддаватися [М]; **бен бүгүн мезлун олмушум, сырым севдайа салмышым** сьогодні я піддався своїм почуттям і відкрив свою таємницю коханій [М]; пор. **мазлым, мезлум**.
мезлуш див. мезулуш.
мезулуш закуска [*СГ*]; **мезлушумдан мезулуш та хурмуш** — хозу т'ебабы зготовано закуску з закусок — кебаб з ягняти [*СГ*].
мейанжы посередник, маклер, спиртна людина [Г].
мейва садовий плід, садовина [Г], *НКД, СГ*; пор. **мева**.
мейдан майдан, площа, вигін, фронт; просторий, місткий *О, К*; **жаныны мейдана** кор покладе свою душу [М]; **мейдана гель-** виходити в люди [М]; **мейдана чых-** ставати відомим, розголошуватися *Г, СЛ*; **онун мейданында** сиз дә дурусуз ви ста-

нете замість них [Г, СЛ]; пор. медаллх, медан.
 мейдан-пейдан різні фронти К.
 мейданлхх вигін ВН.
 мейиль закоханий [СЛ]; мейиль-дир ана закоханий у неї [СЛ]; пор. майль ол-, майил ол-, миль.
 мейис травень СБ; пор. майыс.
 мейле квартал, вулиця, куток СБ; пор. маале, майле, мале.
 мейлем мазь [СК]; дилимнен мейлем урайым я своїм язиком втиратиму ліки (в його рани) [СК].
 мекерти/мекертэ закваска, опара СБ; ачи хамур болмаған йердэн мекерти алий він дістане опару в такому місці, де не буває дріжджового тіста СБ.
 мектуп/мектүп лист СБ, СМ-СК; мектүп йаз- писати листа М; пор. мөктүп.
 мелайик ангел, ангели [Г], К, [М, Кб.]; лагідний, тихий, ласкавий К; мелайиклер ангели СЛ; пор. мелек, милайик, мылайик.
 мелайиклен- прикидатися ангелом К.
 мелайиклик лагідність К.
 мелал майно СБ; див. мал-мелал.
 меле- [К] мекати К.
 мелевше фіалка СГ; пор. мармелевшин, меневше.
 мелек (-ги) ангел, херувим У, [Г], СГ; женнетгэн чыхмыш мелек йаврусу вийшло з раю ангельське дитя, херувим [СГ]; пор. мелайик, милайик, мылайик.
 мелексиз без янголів [СЛ]; мелексиз <мелексима янгелоликий?> ал пери красна пері, яку не супроводили ангели [СЛ].
 мелекүтлик (-ғи) царство [Г].
 мелхун див. мельхун.
 мель пора, час [К]; йары йеже мелине/вахтына/харерине в опівнічну пору [К]; пор. меэль.
 Мельников прізв.

мельтэ каганець СБ, СМ; лампада, гніт, гнотик О; скалка НКД.
 мельтэше завіс (для вікон, дверей, воріт) СБ, П, О, БТ, Г, СЛ; пор. ментэше.
 мельхун, мелхун [Г], мельхүн [М] клятий; мельхүн шейтан клятий сатана [М].
 мельэм ол- стати відомим СБ; пор. маалим, малим.
 мем род. в. займ. мен мене, мій; мем т'ибик як у мене, як мій, як я П; мем ачим йох у мене грошей немає Г.
 мембет дружний СБ; пор. маабет, мабет, мағбет, махабетли, муабет, муғабетли, мухаабет, мухабет.
 меме жіноча груди, цицька, сосок, ділка; меме баш сосок К; меме бер- П, меме вер- К давати груди; ушағы мемедэн кесвідлучати дитину від грудей [Г]; меме хаптыр- давати груди К.
 мемлекет країна У, [Г, М]; мемлекетэ боза чыхмыш у країні виникла смута [У].
 мемлет'ет держава, країна ВН, П, НМ, У, К.
 мемлет'етли з певної країни О, К.
 мемнекет країна [Г].
 мемнет'ет У-К.
 мемче по-моєму НБЄ.
 мен я; меним/меэм/мем; маңа ВН-У / мана Г, К, СК / маа СБ-СМ, Г-СК; мени; мендэ; мендэн; мен чыхтым мы? чи я вийшов? ВН; мен-а йа пайынма шлежегим? а я що, сама робитиму? СМ; мен йохтур мене немає У.
 мен эт- забороняти, переборювати [К].
 мендэ місц. в. займ. мен у мене, в мені СК.
 мендэн вих. в. займ. мен від мене СМ.
 мендэрек обгороджений двір, загорода, паркан СБ.

меневше фіалка *О*; *пор.* мармелевшин, мелевше.

менент подоба, сутність, ество, іпостась, лик [*Г*].

менентли що має подобу; **еки менентли** що має дві подоби, дві сутності, іпостасі [*Г*].

менжылайын як я, подібний до мене *СГ*.

мензиль послання [*Г*].

мензильжи посланець, порученець [*Г*].

мени *зн. в. займ.* мен мене.

меним *род. в. займ.* мен мій, мене; **меним бир хызым бар** у мене є одна дочка *ВН*; **меним хызым** моя дочка *СМ*.

менимжес по-моєму *Г*.

менимки мій, який знаходиться у мене *СБ*.

ментэше завіс (для вікон, дверей, воріт) *СМ*; *пор.* мельтэше.

меңре- 1. мукати *СБ*; **сийир меңрей** корова мукає *НБЕ*. 2. **бекати НБЕ**; *пор.* мангра, манра, маңра.

менут хвилина *СК*; *пор.* минут.

мерабе здрастуйте *У*.

мерд чоловік, мужчина *СК*; **мерд ол** бути мужнім, хоробрим *СК*; *пор.* мард, мерт.

мердине *див.* мерзине.

мердвен сходи, драбина *ВН, П-СК*; **хырх босамахлы мердвен** башта зі сходами на сорок щаблів *Б*; **дўня** — мердвен: **бири тўшей** — **бири миней** світ — драбина, сходи: один спускається — другий підіймається *СМ*; **эт, этме** — мердвенд **е чыхай** що не роби, він вийде сухим із води — вилізе на сходи *НМ*.

мердивен сходи, драбина *У, Г*.

меремет *эт-* ремонтувати, лагодити [*Г*].

мереск'ар спадкоємець; **бўтўн малына мереск'ар** *етип йаздырды* оғланы він записав хлопця спад-

коємцем усього свого майна [*Г*].

мерет'еп чорнило *Г, СК*, *пор.* мерикеп.

мерефет здібність, вправність, навичка *СБФ*; *пор.* марафет, марефет.

мержан корал, коралі *Б, У, К*; **пенжереси мержандан** вікно у неї з коралів [*У, К*].

мерзине: **йарем ойнар сантрачылен мерзине/мердине** мій милий грає в шахи й (...?) [*СК*].

мерида край, місце; **женнетин азиз** меридаларыны ағлар иди він оплакував святі райські місця [*Г*]; **бир даа кбрмем ол гўзель азиз** меридалары я більше не побачу тих святих місць [*Г*]; **севинир** идим аллағын азиз меридасындан я радів святим божественним місцям; **не хадар севинир** **эди жаңым шеристелерин азиз** меридасындан до чого раділа моя душа святим ангельським краям [*Г*].

мерикеп чорнило [*Г*]; **мерикеп хутысы** чорнильниця, каламар [*Г*]; *пор.* мерет'еп.

мерйек *див.* серйек.

Мерьемов *прізви.*

мерман таш *К*; *пор.* бенмер, мараман, мермер.

мермер мрамур; **мермер даш(ы)/таш(ы)** [*Г-К*], *СК / П, Б, Г* мрамур; **мермер диреклери** мрамурові колони [*Г*], *СК*; *пор.* бенмер, мараман, мерман.

мерт (мерди) мужній, благородний *СБ*; *пор.* мард, мерд.

мерхамет [*Г*], **мерхамет** [*М*] милість, милосердя, пощада; **мерхаметэ** кетир-милувати, прощати; **эсапсыз мерхамети** *ичўн* задля його незмірного милосердя [*Г*].

мершебе кухоль *СГ*; *пор.* мешепе, мешребе, мешреби.

месель переказ, приклад *Б*; *пор.* масал, матэль, мисильли.
 месимвриа південь, полудень [*Г*].
 меск'анет неміч [*Г*].
 мест'ели пристань [*Б*]; йүрүн, достлар, мест'елие (-д'е) вара-йых, бир миначиль хайых була-йых ходімо, друзі, на пристань, знайдімо добрий човен [*Б*].
 мета су з тобою [*Г*].
 металавис [*К*], металовис, металоґис [*Г*] причастя; метала-вис/металовис, металоґис ол-причащатися [*К/Г*].
 метаниа покаяння [*Г, М*]; метаниа эт- каятися [*Г, М*]; *пор.* митаниа.
 метий діжка *ВН*; *пор.* метэй.
 метин великий, багатий, значний, заможний [*Г, СЛ*]; метин дөвлетли значний вельможа [*Г*]; бу метин дөвлетли күндэ у цей великий і щасливий день [*Г*]; алымы, сатымы метин Тифли-зин у Тифлісі торгівля багата [*СЛ*]; *пор.* немет.
 метинлик (-ги) міць, стійкість, несхитність, могутність [*Г*].
 метинне- звеличувати [*Г*]; илайхлыгылан метиннейе на-найалар достойно звеличують і прославляють [*Г*].
 метох, метохи, метохис хутір [*Г*].
 метхийе хвалебна пісня [*К*].
 мет[һ] эт- хвалити [*М*]; *пор.* мед[һ] эт-.
 метэй діжка *ВН*; *пор.* метий.
 метэр начиння — деталь ткацько-го верстата *СБ, Г*; метэр урчух веретено для змотування подвійної нитки *СБ*; *пор.* митэр.
 мет'ан місцевість [*Г*].
 мефа ліки, зцілення [*Г*]; дэртгэн мефа бул- знайти ліки від болю [*Г*].
 меше дуб *М*.
 мешепе кухоль *СК*; *пор.* мершебе, мешребе, мешреби.

мешкүр заморочений *СМ*.
 мешребе *П, Г*, мешреби *Г* кухоль, кварта; *пор.* мершебе, мешепе.
 меэль пора, час [*Кб.*]; күнеш доґмах меэлиндэ на сході сонця [*Кб.*]; *пор.* мель.
 меэмжезне по-моему *СГ*.
 меэм мій *ВН, СБ, СМ-СК*; меэм ағам мій старший брат, дядько *СМ*; меэм архам моя спина, опора *СМ*; меэм масалым моя казка *СБ*; меэм хоґам мій чоловік *ВН*; меэм эвим моя хата *Б*.
 меэмжелайын подібний до мене *СЛ*.
 меэмт'и мій *СГ*.
 меэмчасна по-моему *СМ*.
 ми *пит.* частка чи; бердиң ми? чи ти дав? *СБ*; сых мы, сирйек ми? чи густо, чи рідко? *П*; башы бар эди ми, йох эди ми? була в нього голова чи не було? *СМ*; күн т'ечти ми — йахшы минов день — і добре *СМ*; бир даа айдамахлар т'ельди ми, тутту алды о айдамахлары як тільки трохи згодом прийхали розбійники, сразу тих розбійників схопили *СЛ*; сен Йерусалимдэн дэгийл мисин? хіба ти не з Єрусалима? [*Кб.*]; *пор.* им, ин, му, мў, мы, ни *П*, ну, нў, ны *П*, ум, ун, ўн, ым, ын *П*.
 миасер айле- зробити спадкоємцем [*Г*]; *пор.* мийасер.
 мивал згода, мировий запис [*М*]; *пор.* мўвал.
 мидья мідія, перламутр *К*; мидья дүгме перламутровий гудзик *К*.
 миз-миз *насл.* дзижчання *СБФ*; базікання *СБФ*; чибин миз-миз етий муха дзижчить *СБФ*.
 мииль закоханий [*Г*]; миильдир она він напевно закоханий у неї [*Г*]; *пор.* майль ол-, майил ол-, мейиль.

мий мозок *СБ, НМ, Б, [Г], К, СГС*; мийин йох мозку в тебе немає *НКД*; т'емик мийи кістковий мозок *К*.

мийане тут, на цьому боці [*К*]; йе не д'елир йазлар — ачылыр д'ўльер, мийане хурулмуш эда бўльбўльер, сыра-сыра тизилир урум д'ўзельер знову надійде літо — розквітнуть квіти, розсядуться тут чудесні соловейки, вийдуть рядами урумські красуні [*К*]; *пор. бийане*.

мийасер спадкоємець [*Г*]; ол азиз йере мийасер ол-бути гідним спадкоємцем того святого місця [*Г*]; мийасер эйле-робити спадкоємцем, допускати, впускати [*Г*]; *пор. миасер*.

мийли з мозком *СБ, О, К*; розумний *О, К*.

мийсиз безмізкий, дурний *О, К*. мийўз ріг *СМ, У*; *пор. бойунуз, мойнуз, мўйўз*.

микдар, миктар кількість, обсяг [*Г*]; Христос ефендимизин ставрозундан хайли микдар значна частка від хреста господа нашого Христа [*Г*].

милайик ангел *ВН*; *пор. мелайик, мелек, мылайик*.

милайим ласкавий, лагідний, милостивий [*Г*]; милайим эт-робити ласкавим, милостивим [*Г*]; аллахтааллейи милайим мерхаметли эттир мен хулуна попроси всевишнього бога милосердно змилуватися наді мною, його рабом [*Г*]; *пор. мылайим*.

милет І нація, рід, верства, клас, порода *СБ, Б, У*; алар коп бильген милет дўгўль эди вони не були з дуже освіченого роду *СБ*; о йаш адам ама, тўркўжў милет він молода людина, але зі співаків *У*; фит'ирсиз милет бездумний народ *У*; *пор. миллет, миля, минет II, минлет*.

милет II догода, вдоволення, задоволення *Б, У*; дуйса да, жаным милеттир хоч і взнае, я вдоволений *Б*; милет эт-годи-ти, догоджати *Б, У*; тимседе милет этмем я не догоджаю нікому *Б*; сасыхка милет этмем я не догоджати нікчемі *У*; милетине йох дўгўль не для його задоволення, не на догоду йому *Б, У*; *пор. минет I, миннет*. миллет нація, народ, люди, рід, верства, порода *У, [Г], К, [Кб.]*; фит'ирсиз миллет дурні люди *У*; шайтан миллети чортове плем'я *К*; *пор. милет, миля, минет II, минлет*.

миль миля [*Г, Кб.*].

мильйон мільйон *СК*.

мильлик певна кількість миль [*Г*]; ўч мильлик узах йердэн з місцевості, що знаходиться на відстані трьох миль [*Г*].

миля люди *СМ*; миляа чых-вйти в люди *СМ*; *пор. милет, миллет, минет II, минлет*.

мин- (миний; миней *СМ*) підніматися, залазити, сідати (на коня, в транспорт); підходити (про тісто); минмеге двар стўне залізи на стіну *ВН*; мердвеніе тўбеэ миний вилазить драбиною на дах *II*; миний онун стўне сідає на нього *СМ*; миний атын сідає на свого коня *СГ*; йеми-йе мин-сідати на корабель [*Г*]; заре башлай ۆзекйе минмейе злак (овес) починає виходити в стрілку *II*; минд'ен хамур дріжджове тісто *II*; миндиги / минежек ат верховий кінь [*СМ, К*] / *К*.

Мина Михайло *ВН*.

минаре мінарет *Г, СК*.

минасиль [*Б*], минасип [*Г, СК, М*] відповідний, гідний, достойний, належний; минасип кўр-вважати гідним [*М*].

минасипли достойний [М].
 минасұп көр- вважати гідний [М].
 миндир- змусити піднятися, садити, підсаджувати, садовити.
 миндэр I. лежанка, диван (софа)
 O. 2. ватна подушка НБЄ.
 минд'ер стремено НМ.
 минек тварина для верхової їзди
 O; минек дашы камінь, з якого сідають на коня [СГ].
 минет I милість [Г]; вдоволення [Б]; анем-бабем минеттир мої батьки милостиві до мене Б;
 пор. милет II, минет I, миннет.
 минет II народ, нація, рід [Г], СЛ, СК; пор. милет, миля, миллет, минлет.
 миниль- сідлатися O, К; викликати бажання сідати СГ; минильд'ен верховий (кінь) O.
 миниш- сідати верхи разом O, К.
 минлет нація, народ, рід М, СК, [Кб.]; пор. милет, миллет, миля, минет II.
 миннет вдоволення, утіха [К]; ей, беним миннет/хазеп чекен хулларым о, раби мої, що терпіли задля мене [К/Г]; энди миннет халды, арап, сизе тепер, арапе, утішатися лишилося вам СК; пор. милет II, минет I.
 минт'ан можливість, змога [СЛ]; минт'ан олса якщо можна [СЛ]; минт'аны олса якщо в нього є змога СЛ; пор. мит'ан, мўмкўн, мўнкўн, мўнт'ан.
 минут хвилина СМ, СГ, СК; эт'и минут дві хвилини СМ; пор. минут.
 миңли султаны вічний султан, цар вічності П.
 мир миро, запашна олія [Г]; мир ур- мастити миром [Г]; тикенектэн таж хойдулар, таж ўстўндэн мир урдулар наділи терновий вінок, а поверх вінка поливали миром [Г]; пор. миро I, мирон.

мирас спадок, спадщина [Г]; мирас илен биле бағышла- подарувати у спадок [Г]; мирас алдістати спадок [Г].

Мираседи *прізв.*

мирасчы спадкоємець [Г].

мирмильдэ- свербіти, зудіти Б, К.

миро I миро, запашна олія [Г, К];

пор. мир, мирон, смирна.

миро II *див.* кали.

мирон миро, запашна олія [Г]; ми-

рон/миро пўскўрдў(лер)... ве не

хадар аста о мирондан силин-

дилер исе, хелас/азат олдулар

розбрискували миро... і скільки

хворих натерлися тим миром,

звільнилися від хвороб [Г, К];

пор. мир, миро I, смирна.

мирофо[ро]с мироносиця [Г].

мисафир гість СБ, П, Б, У, Г-СК;

таныр(ы)нын Г, танырын СЛ

мисафири Г гість від бога, не-

сподіваний гість; мисафир йа-

зыы йохтур гість винним не бу-

ває СЛ; мисафирниң мисафир-

дэн разы йох, шорбажының

эт'исне дэ гість невдоволений

гостем, господар — обома СБФ;

пор. мисефир, мысафир.

мисафиржи гостинний O, К.

мисафирлен- бути гостем, гостю-

вати O, К.

мисафирлеш- гостювати один в

одного O, К.

мисафирлик гостювання ВН, O,

К.

мисефир гість СБ; мисефирниң

сайынчлыгы: зўфтэги кўн — ал-

тын, эт'инжисине — кўмўш,

ўчўнжисине — бахыр, дўрдин-

жисине — тахыр-тахыр пошана

гостеві: перший день — золото,

другий — срібло, третій — мідь,

четвертий — туп-туп СБЧ; пор.

мисафир, мысафир.

мисафирлик гостювання, гости-

на; мисафирликт'е отур- жити

в гостях БТ.

мисильли подібний [Г]; бу мисильли хекмет отаке чудо [Г]; пор. масал, матэль, месель.

мисир індичка, індики *ВН-К*; ата мисир індик *П*; мисир бала індиченя *О, К*; пор. мўсўр, мысыр.

Мисир Єгипет *Б*; мисир хылычы єгипетська шабля *Б*.

мисирбоғдай бот. кукурудза *К*.

мисирот бот. щирія *О*.

мисирчари, мисирчары бот. лобода *У*.

мисирчик індичка *СМ*.

Мискева *прізви*.

мисмилла, мисмилля в ім'я бога, слава богу *СЛ*; мисмилла, йа рабим, йенди ветанымдыр слава богу, о боже, це вже моя батьківщина *СЛ*; пор. писмилла.

мистане випівка [Г].

мисчи сват *О*.

мисчилик становище свата *О*.

митан эт-покаятися [Г].

митанія покаяння [Г]; митанія эт-покаятися [Г]; пор. метанія.

миткал батист *СБ, У, К*; миткал гольмек батистова сорочка *У*.

митрополит митрополит [М].

митэр начиння — деталь ткацького верстата *ВН*; митэр урчух веретено *О*; пор. метэр.

мит'ан можливість, змога, певно, можливо *Г, СЛ, СГ*; сөлейим, мит'аны олса скажу, якщо можна *СЛ*; энд'ер мит'ан олур ісе якщо можна *СЛ*; мит'аны йох цього не можна *Г*; мит'аны олса якби це було можливим *СГ*; пор. минт'ан, мўмкўн, мўнкўн, мўнт'ан.

Михайлов *прізви*.

михтажлых (-ғы) потреба [Г].

миһнет нещастя [К].

-миш суфіксоїд мин. часу *перепов. мод.* нібито був, начебто є [*ВН-СК*]; пор. имиш, -муш, -мўш, -мыш, эмиш *П*; *див.* э.

мнимонис ол-згадуватися [М].

мнимосино, мнимосинос пам'ять, день пам'яті, поминальна служба, панахида [Г]; мнимосинода булун-правити поминальну службу, служити панахиду [Г].

мойница ярмо *СМ*; пор. бойниса, бойница, больница, мойса.

мойнуз ріг, роги *Б*; пор. бойунуз, мийўз, мўйўз.

мойса ярмо *СБ, НМ, БТ*; пор. бойниса, бойница, больница, мойница.

мойун шия *ВН*; мойну сне на шії *ВН*.

молла мулла *ВН, О, У*; пор. мулла.

молохай батіг, нагайка *У*; эд'ерледим атымы, молохайым холума я осіддав коня, батіг у мене в руках *У*; пор. малахай.

молош бот. калачики *Б, У, СЛ-СГ*.

монастыр монастир [Г, К].

монахос ченець [М].

монжах намисто *ВН, СБ*; пор. бонжах, мончах.

моно карт. туз *СМ, Г, К*; хылыч моно жировий туз *К*.

мончах намисто *ВН, СБ*; пор. бонжах, монжах.

мор фіолетовий, бурій *СБ, Б, СЛ, К*; мор алма буре яблуко *Б, СЛ*; мор патылжан *СБ, СЛ*; мор патлыжан *СГС* бот. баклажан.

морар-ставати фіолетовим, синіти, буріти *СГС*; патлыжан морарған баклажани посиніли *СГС*.

Морйал *прізви*.

Моркалич *прізви*.

морква морква *П, К*.

морожна морозиво *СГС*.

морофлоту морський флот *У*.

москал *У, СК*, москов *СК*, москол *СЛ* москаль, солдат росій-

ської царської армії; *пор.* мас-кал.
мотоциклет мотоцикл *K*; *пор.* матациклет.
Мошу *прізви.*
мөктүп лист *СК*; бир мөктүп йа-зы йазды да брахты да титти вона написала листа, лишила й пішла *СК*; *пор.* мектүп, мектүп.
мөхүр печатка *[Г]*; *пор.* мүхүрле-му *пит.* частка чи; йох му? чи не-має? *Б, Г-М*; дуйдуруз му? чи ви здогадалися? *У*; йолжу му — йолга йарашты т'емнейе подорожній — значить годиться рушати в дорогу *П*; олур му? чи буває? *СЛ*; доғду му? чи він народився? *СГ*; *пор.* им, ин, ми, мў, мы, ни *П*, ну, нў, ны *П*, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын *П*.
муабет любов, приятнь, злагода *[Г]*; муабет оласыңыз бири бириңиз илен будьте приятні один до одного, живіть у згоді *[Кб.]*; *пор.* маабет, мабет, мағбет, махабетли, мембет, муғабетли, мухаабет, мухабет.
муабетли коханий *[Г]*; *пор.* махабетли.
мубарек благословенний, щасливий, блаженний *[М]*; *пор.* бумбарек, бунбарек, мумбарек.
мубарекли благословенний, щасливий, благодатний *[Г]*.
муғабетли коханий *[К]*; *пор.* маабет, мабет, мағбет, махабетли, мембет, муабет, мухаабет, мухабет.
мужузат чудо, знамення *[Г]*; мужузат көстәр- показувати чудо *[Г]*.
мужузетли чудесний *[Г]*; мужузетли хадыннардан хадын найчудесніша з жінок *[Г]*.
муздрах (-ғы) (=музрах) спис *[Кб.]*; *пор.* мызрахла-
мукабедэ *[Г]*, **мукабеле** *[К]* відплата, нагорода, винагорода.

мукаддэс святий *[Г]*; мукаддэс ол- святитися, бути святим *[Г]*.
мукайат ол- бути уважним, пильнувати *[М]*; *пор.* мухаат, мухайат, мухайет, мхат ол-, мыхаат ол-, мыхайат, мыхайт, мыхат.
мукеррем святий, поважний *[Г]*.
мукуф [=вукуф] ол- пізнавати, слухати, сприймати *[Г]*.
мулла мулла *СК*; *пор.* молла.
мум свічка; он пармағын мум этсен, д'ене дэ д'ечмезсин хоч з усіх своїх десяти пальців зроби свічки, все одно не догодиш *СГ*.
мумбарек благословенний, щасливий, блаженний *[Г, К]*; *пор.* бумбарек, бунбарек, мубарек.
мумуч жук *СБ, Б*.
мундар брудний, нечистий, огидний, мерзенний *[Г]*; мундар йунах огидний гріх *[Г]*.
мундарлых бруд, бридота, мерзота, гидь *[Г]*.
мур, **мурлар** велика свічка *П*; **мурлар** доғру дөгўль — мум олажаж мурлар неправильно — має бути мум *СК*.
мурат (-ды) бажання, прагнення, мрія *У, [М]*; мурада кель- досягти мрії *У*; мурат эт- бажати, прагнути, мріяти *[М]*; *пор.* муррад, мурат.
Мурат *прізви.*
мурашка сорт дині *ВН*.
мурвет великодушність, щедрість *[К]*; *пор.* мурфет.
мурза пан *У*; мурза т'ийев пан же-них *У*.
Мурза *прізви.*
мурзат панський кінь *СГ*; *пор.* мырзат; *див.* ат, мурза.
Мурзов *прізви.*
мурзур (<мезе) хур- готувати закуску *К*; *див.* мезе.
мурлат верхній вінець зрубу, на який ставиться дах *СБ, Г*.
мурмурлан- мимрити *[Г]*.

мурфет великодушність, щедрість [Г]; *див.* мурвет.

мусағап супутник, співрозмовник [Г].

мусаабет, мусабет розмова, бесіда, співбесіда [Г].

мусан- сподіватися, плекати надію, мучитися сподіваннями СБ; мусаныр жандан змучитися душею ВН.

мусра брут. губи СБ, Г; ни астың мусраларыңы? чоґо це ти розпустив нюні? СБЧ; мусралары асхан хочар т'ибик розвісив губи, як баран Г.

мустайах рада, нарада О.

мустула- [=муштула-] повідомляти, сповіщати [Г].

мусурман мусульманин [Г, СЛ, М]; т'ешиш тэ мусурман, йахтын да йандырдын бизи чорнице-мусульманко, ти змусила нас страждати [Г].

мут щастя, благо [Г].

мутасарыжа окремо, осібно [Г].

мутахмин ол- бути вдячним [Г].

мутлах обов'язково СМ.

мутлу блаженний [Г, М, Кб.].

мут'ану *див.* тымйалоз.

мухаабет любов, кохання, приязнь [Г]; *пор.* маабет, мабет, маґбет, махабетли, мембет, муабет, муґабетли, мухабет.

мухаат ретельний, уважний [Г]; *пор.* мукайат ол-, мухайат, мухайет, мхат ол-, мыхаат ол-, мыхайат, мыхайт, мыхат.

мухабеле відплата, нагорода [К]; *пор.* мукабедэ, мукабеле.

мухабет любов, кохання, приязнь [Г, М]; онун мухабети ичүн за для любові до нього [Г]; мухабет ол- жити в любові, приязні, заприязнитися [М]; *пор.* маабет, мабет, маґбет, махабетли, мембет, муабет, муґабетли, мухаабет.

мухабетли коханий, любий [Г].

мухайат СБ, Б, М, мухайет [К, М] пильний, обережний, уважний, обачний; ретельний; мухайат бол- СБ, мухайат ол- Б, мухайет ол- [М] бути обачним, пильним, остерігатися; *пор.* мукайат ол-, мухаат, мхат ол-, мыхаат ол-, мыхайат, мыхайт, мыхат.

мухайетлик пильність, дбайливість [Г].

-муш суфіксоїд мин. часу *перепов. мод.* нібито був, є [ВН-СК]; *пор.* имиш, -миш, -мўш, -мыш, эмиш П; *див.* Э-.

мушавере нарада [Г].

мушай бот. миший НМ, О, БК, К.

мушка свиняче рило Б; *пор.* мушха.

мушт: Арзы йенди мушт олур/муштулух сама Арзи буде винагородою [Б/СЛ]; *див.* муштулух.

муштулух винагорода за добру звістку [Г-К, СК].

мушха морда СБ; *пор.* мушка.

мў *пит. частка* чи СБ, У, М, СК; Мартин дўгўль мў? чи не Мартин? СБ; дўрдўн мў? ти бачив? СБ; ай мы, кўн мў чи місяць, чи сонце У; бир тўрлў мў чи однаково М; онда тўштў мў атэш — онда да йанай о потрапив вогонь туди — там і горить СК; *пор.* им, ин, ми, му, мы, ни П, ну, нў, ны П, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын П.

мўвал згода, мировий запис [М]; *пор.* мивал.

мўдэм весь час, завжди, постійно СМ, Б, У, К, СК; мўдэм айляный весь час крутиться, вештається, швендяє СМ; мўдэм дэ лафетий постійно балакає СМ; мўдэм дэ ичей постійно пиячить Б.

мўждэ вер- благовістити [Г].

мўжўзет знамення [Г].

мўйўз риг ВН, СБ, СМ, БТ; буну да ашасам, мўйўзлерим чых-

маз навить якщо з'їм і оце, роги в мене не виростуть *НББ*; *пор.* бойунуз, мойнуз, мийүз.
мүйүзбурун носоріг *О*.
мүйүзле- буцати, бити рогами *О*.
мүйүзлү рогатий *СБ, О, БТ*.
мүйүзсүз безрогоий *О*.
мүмкүн змога, можливість; **мүмкүнү** йоктур йазыйлан аңнатма-йа неможливо викласти на письмі [*М*]; *пор.* минт'ан, мит'ан, мүнкүн, мүнт'ан.
мүнежџим зіркопоклонник [*М*].
мүнетжџим [=мүнежџим] астролог [*Г*].
мүнкүн можливо, можна [*Г*]; *пор.* минт'ан, мит'ан, мүмкүн, мүн-т'ан.
мүнт'ан змога, можливість [*СЛ*]; **мүнт'ан** олса якщо можна [*СЛ*]; *пор.* минт'ан, мит'ан, мүмкүн, мүнкүн.
мүрт дохлий, околілий, дохла тварина, стерво, здохлятина *Г*;
мүртүн йағы жир із дохлої тварини, із дохлятини *Г*.
мүскүлен- журитися *О*; *див.* мүс-күльлен-.
мүскүль сумний, печальний *О*; *див.* мүшкүль.
мүскүльлен- журитися *О*; *див.* мүшкүльлен-.
мүскүльлет- журити, дати привід журитися *О*; *див.* мүшкүльлет-.
мүскүльлүк печальність, зажура *О*; *див.* мүшкүльлүк.
мүстаах засуджувати, присуджувати [*Кб.*]; **өлүме мүстаах** көр-засуджувати до смерті [*Кб.*].
мүсүр індик *СБ*; **мүсүр** ана індичка *СБ*; **мүсүр** ата індик *СБ*; **мүсүр** бала індиченя *СБ*; *пор.* мисир, мысыр.
мүтлү витривалий *Г*; **не мүтлү** жан до чого терпляча душа *Г*.
мүтү: түйүшке мүтү охочий битися, задирака, забіяка *НБ*; **хавғаға мүтү** охочий до сварок *НББ*.

мүтэт- припускати *СК*; *пор.* имтэт-, өмит т'ес-, өмтэт-, өмүт эт-, үмит, үмтэт-, үмүт, эмит, эмтэт-.
мүфрет єдиний [*К*].
мүхүрле- опечатувати [*Г*]; *пор.* мөхүр.
мүхүрлү запечатаний [*Г*].
-мүш суфіксoid мин. часу *перепов. мод.* нібито був, начебто є [*ВН-СК*]; *пор.* имиш, -миш, -муш, -мыш, эмиш *II*; *див.* э-.
мүшкүль 1. туга, смуток, сум. 2. турбота, клопіт, морока, клопітний, заклопотаний; **не чүн мүшкүль отурус?** чому ти так заклопотаний? *СБ*; **мүшкүль шей** клопітна справа *Г*. 3. прикрий, тяжкий, сумний, печальний; **айрылхы өлүмдэн мүшкүль** розлука тяжча за смерть *У*; **мүшкүль** бела тяжке лихо *ВН*; **не дэ мүшкүль** ольмед'е як тяжко помирати *К*; **мүшкүль** дэрд тяжкий біль *СГ*; **ғайып мүшкүль** дэрд смертельне стражданнйа *СК*; **не мүшкүль** дэртлере түйштүм яке тяжке горе спіт-кало мене *СЛ*.
мүшкүльлен- засмучуватися, журитися *НББ*.
мүштэрли покупец *Г*; *пор.* нүштэрли.
мхат ол- бути обережним, обачним, стерегтися, остерігатися *Б*; *пор.* мукайат ол-, мухаат, мухайат, мухайет, мыхаат ол-, мыхайат, мыхайт, мыхат.
мы 1. *пит. частка* чи; **бахтыңыз мы?** йалан мы? чи бачили? чи брехня? *ВН*; **йаздың мы?** чи ти записав? *СБ*; **сен баражажсы мы?** підеш? *II*; **алаах мы?** візь- мемо? *Г*. 2. *спол. енкл. часу, умови*; **хыдырый мы** тырнавуч, **басай** башына, о да көтэрилий шукаючи граблі, наступив на зубці, і тут вони піднялися *II*; **бунун чувалындан чыхты мы** —

ону халдырыйым якщо вже вилізло з його чувала, я його залишу *Г*; *пор.* им, ин, ми, му, мў, ни *П*, ну, нў, ны *П*, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын *П*.

мыз-мыз 1. *насл. дзижчання, сюсюкання СБ*. 2. який сюсюкає *СБЧ*; набридливий *СБ, К*; вередливий *К*; вайлуватий, сонливий, повільний *О, К*.

мыз-мызлых набридливість *К*; вередливість *К*; вайлуватість, повільність *О, К*.

мызрахла-пробивати списом [*Г*]; **багрымы мызрахлар** пробивають списом мої груди [*Г*]; *пор.* муздрах.

мыймыл млявий, повільний, вередливий — про дитину *К*.

мыймылда- бути млявим, вередливим *К*; розгублюватися, потрапляти в халепу *О*.

мыйых вус, вуса *СБ, СМ-СГ*; **сырма мыйых** кучеряві вуса *СЛ*; **мыйых ййбер-** відпускати вуса *НКД, СГС*; *пор.* быйых.

мыйыхлан- відпускати вуса *О, К*. **мыйыхлы** вусатий *О, К*.

мыйыхсыз без вусів *СМ, К*; безбородий *О*; **мыйыхсыз хармах** гачок без вусика *СМ*.

мылайик ангел *О*; *пор.* мелайик, мелек, милайик.

мылайим м'який, лагідний, ласкавий, тихий *О*; *пор.* милайим.

мына ось, от *СБ-У, К, СГ, СК*; **мына аблай ось** такий, отакий, ось так *СБ, П, У*; **басхан мына аблай** наступив отак *П*; **мына абу ось** цей *СБ*; **мына абу йахшы картоп ось** ця хороша картопля *П*; **мына амда ось** отут *У*; **мына бир ший даа** от тобі на *СМ*; **мына бу өзү да алай ший этти ось** і він зробив так само *СБ*; **мына нас ось** як *СМ*; **мына саңа ось** тобі *СМ*; **мынаға көзет глянь** на це *СБ*.

мында тут, сюди *ВН-СГ*; **көчүрген мында** переселив сюди *СБ*; **т'ель мында** іди сюди *П, СМ, Б, СЛ*; **ичем мында** снен поп'юно я звідси *Б*; *пор.* бунда, бында, мда, ымда.

мындағы тутешній, місцевий *СБ*. **мындад'и** тутешній *У*.

мындан звідси *ВН, СБ-Б, К*; *пор.* бундан, бындан.

мындат'и місцевий *СМ, К*; **мындат'и** падыша тутешній цар *СМ*.

мындачез боса якщо є отут *П*; **халый мындачез** лишається в цьому місці *П*.

мырад [*Б, Г, СЛ, СК*], **мырат** (-ды) *Б, [Г-СГ, СК]* пристрасне бажання, прагнення, намір, мрія, мета; **мырад ал** [*Б, Г, СЛ, СК*], **мырат ал** [*СК*], **мырат көр** [*Б*], **мырада гель** [*Г*], **мырадына т'ель** [*К*] досягти мрії, досягти свого бажання, досягати бажаного; **аллах мырадына йетиштирсин** хай бог допоможе тобі досягти твоєї мрії *СЛ*; **бен мырадыма эндим** [*СЛ*], **мырадыма д'ельдим** [*СК*] я досяг свого бажання; **мырадыма т'елейим** досягну свого бажання *Б*; **т'ельдиң ми мырадына?** чи добився ти чого хотів? [*Б*]; **бени мырадыма эндиңдин** ти допоміг мені досягти мрії [*СЛ*]; **мыратыны там** эт-сповнити бажання [*Г*]; *пор.* мурат.

мыратсыз хал-втратити надію, не досягти бажаного *Г*.

мырза мурза, пан *У, К-СК*; **Ширин мырзалары** рід мурзи Ширіна *СК*; **мырза т'ийев** пан жених [*У*].

Мырза *прізв.*

мырзат панський кінь *СГ*; *пор.* мурзат; *див.* ат, мырза.

мыр-мыр *насл. буркотіння, мурликання О, К*.

Мырон *прізви.* миро *О*; *див.* мир, миро, мирон.
 мырылда- бурчати, буркотіти; мурликати *СБ, О, Г-К*; гарчати *БТ*; змовлятися проти кого *СБФ*.
 мырылдавух буркотливий *О, К*.
 мырыл-мырыл *насл. буркотіння, мурликання О, К*.
 мысафыр гість *К*; *пор.* мисафир, мисефир.
 мысхал *міра ваги* золотник — 4,8 грама, півтора дирхема [*М*], *СК*.
 мысхыл глузування, кепкування, поглум, знущання *О, У-СГ*.
 мысхылжы глузувальник, насмішник, знущальник *О, К*.
 мысхылла- глузувати, насміхатися, висміювати *О, У-К*.
 мысхыллан- зазнавати глузувань, поглуму, кепкувань *О, К*.
 мысхыллы насмішкуватий, глузливий *О, К*; смішний *К*.
 мысыр індичка *Б, К*; *пор.* мисир, мўсўр.
 мых цвях; кілочок (у грі в паці); *бот.* гвоздика степова *БК*; мых сне доғру, мығын баш сне аччаларны хойайляр гроші складають зверху на кілочок, на голівку *СМ*; нал мых ухналь — цвях кувати коней *СБ, Б, К*.
 мыхаат, мыхайат уважний, обачний, обережний *СБ, О*; мыхайат бол- *СБ, СМ* мыхаат ол- *Г-СГ* бути обережним, уважним, обачним, остерігатися; мыха-

ят бол бу йолну т'ечкендэ обережно переходь цю дорогу *СБФ*; мыхайат олун-остерігатися *Б, К*; мыхайат олун хазайкама будьте обережні з моюю жінкою *Б*; *пор.* мукайат ол-, мухат, мухайат, мухайет, мхат ол-, мыхайт, мыхат.
 мыхайатла- попереджати, навчати бути обачним *О*.
 мыхайатлы обачний *О*.
 мыхайатлых обачність, обережність *О*.
 мыхайт *СГ*, мыхат *К* обережний, обачний; мыхат ол будь обачним *К*; *пор.* мукайат ол-, мухат, мухайат, мухайет, мхат ол-, мыхаат ол-, мыхайат.
 мыхла- прибивати, забивати цвяхами, кілочками.
 мыхлы прибитий цвяхами *О, К*.
 -мыш *суфіксоїд мин. часу перепов. мод.* нібито був, начебто є [*ВН-СК*]; *пор.* имиш, -миш, -муш, -мўш, эмиш *II*; *див.* э-мышых кішка, кіт; мышых бала кошена *О, БТ*.
 мышыхпанжасы *бот.* котячі лапки дводомні, конотопці *БК*.
 мышыхтырнағы *бот.* ліцій, люція, повій, дереза *Г*.
 мышыххурйух *бот.* астрагал шерстистоквітковий, божі ручки, котики, котячий горох, перелет, солодке зілля *БК*.
 мяулда- нявкати, нявчати *О, К*.

Н

на на; нан меэм хамчим нате мій батіг *СЛ*; наныз нате, візьміть *СК*; наныз чичек візьміть квітку *М*; *пор.* ма.
 наадар скільки *СБ, СМ, Б, К*; наадар ахча скільки грошей *СБ*; наадар отражамыз беле? доки, до якого часу ми так житимемо? *Б*; *див.* не, хадар.

наап- що робити *Г*; *див.* йап-, не.
 нааса- що робити *Б*; наасас? що робиш? як справи? *Б*; *див.* йаса-, не.
 набай? що він робить? *Г, СЛ*; *див.* нап-.
 Навка *прізви.*
 наврез *бот.* проліска, підсніжник *БК, Г*.

нағадар скільки *СБ, П, Б, У, СГ*; нағадар хычыралий, уғадар хычырий кричить, поки може кричати *СБ*; *див. не, хадар.*

нағыс вишивка, візерунок *О*; *див. нағыш.*

нағысла- вишивати, оздоблювати *О*; *див. нағышла.*

нағысчичек *бот.* нагідки, календула лікарська *О.*

нағыш вишивка *Б, К*; *пор. нағыс.*

нағышла- вишивати *Б, К.*

нағышлы вишиваний *Б, К.*

надар скільки *СБ*; *див. не, хадар.*

наз I маніжність, кокетство, вередування, примха [*ВН-СК*]; маніжна, вередлива красуня [*СБ*]; назыйлен кокетливо, маніжно [*ВН*]; бу дўняа т'име этэр назлары? кому цей світ покаже свої примхи? [*СЛ*]; иштэ д'ельдик назларынен ось ми й прийшли з їхньої примхи [*СЛ*]; этмен бу назы [*Г*], этме сен беле назлары [*СК*] не вередуй так; йердэ йезен наз мы сы? чи ти примхлива красуня, що гуляе по землі? [*СБ*].

наз II як, який; наз айтийлер оңа як його називають? *ВН*; наз йахшы який добрий *ВН*; наз жампаз бу бала до чога жвава ця дитина *СБ*; йа наз болған? а як сталося? *СМ*; наз алай як так *У*; наз ишлерин? як твої справи? *Б, У*; наз оса осун хай буде, як буде *К*; наз да оса сөлегендим як би там не було, я сказав *СГ*; наз т'ерек як слід *СЛ*; наз этийим да чечейим? як мені перебраться? *СМ*; наз этип чыхар-яким чином витягти *У*; назын бед'енийси? котрий з них тобі подобається? *К*; *пор. нас.*

наз III слово для рими: арпа сачтым — саз халды, боғдай сачтым — наз халды посіав я ячміль — лишилося багно, посіав

я пшеницю — лишилося щось таке саме *СБ.*

назар погляд, лихе око, пристріт, уроки, навроки *СБ, П, О, Г, К, СГ*; назара оғрат- зурочити, наврочити *П, К*; назар хыл- зурочити *СГ*; назар эт- споглядати, розглядати [*Г*]; назардан этвилікувати від пристріту *НБЕ.*

назареослу назарейанин [*Кб.*].

назаретли назаретянин [*Кб.*].

назарла- зурочити, наврочити *СБ, СМ, К.*

назарлан- бути зуроченим, навроченим *НБЕ, О, БТ, К.*

назарлат- зурочити *НБЕ*; эсабы бар назарлатмаға баланы вона може зурочити дитину *НБЕ.*

назарлы зурочений, наврочений *О, К.*

назарчичек *бот.* безсмертник *О, У, БК, К.*

назик тендітний, ніжний, делікатний *О, К, СГ*; назик хырмызы гўль ніжна червона квітка *СГ.*

назикле- ніжити, пестити, розніжувати, розпещувати *О, К.*

назиклик тендітність, зніженість, розніженість *О, К.*

назлан- маніжитися, кокетувати, маніритися, вередувати *О, К*; назланып т'етэр іде маніжно, кокетуючи *ВН.*

назлат- ніжити, пестити, панькати *СМ.*

назлы ніжний, тендітний, делікатний, маніжний, кокетливий, манірний, вередливий, розпещений, розпаньканий; назлы дост ніжна подруга *СК*; назлым моя мила *СБ*; не сен мени унут, назлым, не бен дэ сени ні ти мене не забувай, моя ніжна, ні я тебе не забуду *СГ*; назлы йар ніжна любка *Г, СЛ*; назлы йарем моя ніжна мила *П, У.*

назлым делікатний, манірний *СБЧ*; *див. т'иргин*.

назлых ніжність, тендітність, кокетство, манірність, розпаньканість, вередливість, примхливість, примхи, забаганки *О, К*.

наз-маз *ВН, Г, К*, наз-мас *СМ* так-сяк, як-небудь, якось; наз-маз боса якось-таки *ВН*; наз-мас т'ельдик так-сяк ми приїхали *СМ*.

назсыз неманірність, невередливість *О, К*.

наиль айле- II *див. накиль айле*.

найиль належний [*Г, М*]; найиль ол- досягати [*Г, М*]; успадковувати [*Г*]; найиль эт- наражати; түрлү жефалара найиль эттилер тэннерини піддали тіла свої різним тортурам [*Г*].

найт- що казати *СМ, Б, У*; *див. айт-, не*.

накиль/наиль айле-, накл эт- [*Г*], накли эт- [*К*] розказувати, передавати, переказувати [*Г*]; жўм-лесини эшкиаре наиль айледи він усе розповів відверто [*Г*].

наклийет оповідь, подання, переказ [*Г*].

нал підкова; нал мых ухналь — цвях для підковування коня *СБ, Б*; нал табайлар бахтлы йи-сан підкову знаходять щасливі люди *НБЄ*; ольген атның нал-ларын пай етий ділить підкови померлого коня *СБА*.

налай що таке, як так, який такий *СМ-У, СЛ*; бу налай? що це таке? *СМ*.

Налбат *прізв.* коваль *О*.

налет клятий; підступний, зрадливий; негідник; домуздайы налет упертий як свиня *Б*; налет ол- бути проклятим *Г, СЛ, М, СК*; налет олсун беле алха прокляття таким людям *СЛ*; налет олсун ғурбет элин т'арына хай будуть прокляті прибутки чужини *Г, СК*; налет осун бе-

ле бахыта прокляття такому щастю *М*.

налетле- проклинати *О, К*.

налетлеме прокляття [*К*].

налетлен- стати підступним, віроломним, втратити совість *О, К*; бути проклятим *К*.

налетлик упертість, норов, сваволя *О, К*; прокляття *К*.

налжы майстер робити підкови, підковувати *СМ*.

налла- підковувати *СБ, СМ, К*.

наллан- підковуватися, бути підкованим *НБЄ, О, К*.

наллат- дати підкувати *О, К*.

наллы підкований *О, К*.

налтары *бот.* сорго *СБ*.

нам I слава, популярність, авторитет, репутація, гідність; нам боз- втрачати авторитет *П*; нам вер- прославлятися [*ВН, СМ*]; нам жой- втратити добре ім'я, знеславитися *Г*; нам йибер- прославляти *Б, У, К*; кой чине нам йибер- пускати славу по селу *Б*; нам ол- прославлятися *Б, Г*; нам сат- справляти добре враження *СБ-Б, К*; т'имердэ ахмах да нам сатай інколи й дурень напускає на себе форс *СБЧ*; нам чых- знеславитися *СМ*; гўзель нам добра слава *СМ*; пўсўр нам погана слава, неслава *СМ*; тобан да ашасаң, намыңы жойма їж хоч солому, але честі, доброї слави не втрачай *СБЧ*.

нам II *див. там-нам*.

намаз молитва, молебень, служба [*П, СЛ*]; намаз йаптырт- замовляти молебень [*П*]; намаз кыл-/хыл- молитися [*СЛ*]; *пор. намаз, эмаз*.

намдар надійний, довірений [*К*]; *пор. йынамдар*.

намет гроші [*У*]; *пор. манат, манет*.

намизетли достославний [*М*].

намкӧр невдячний [Г].
 намлы славний, відомий, звісний
 П, О, Б, К.
 намна- славити [Г].
 намны уславлений, відомий [Г].
 намсыз безславний О, К.
 намуслу сумлінний, скромний,
 совісний ВН; *пор.* **намыс**.
намыз шипи в підошвах, шинах
 СМ; *пор.* **мамуз**.
намыс совість, сумління, сором,
 честь, гідність О, СК; **намысың**
 йох у тебе немає совісті О; **на-**
мысыннан йар сармасы нар дӧ-
гӧль кохану слід пригортати по
 совісті — це не гранат СК.
намыслы совісливий, совісний,
 чесний, порядний СМ.
намыслых чесність, совісність,
 порядність О.
намыссызлых безчесність, без-
 совісність, безсоромність, без-
 честя, ганьба, сором О.
на-на-на вигук підкликати собак
 Г; **на-на-на** — **кӧпей чағрий** на-
 на-на — кличе собаку Г.
нане *бот.* м'ята У, Г-СГ; **Дағыс-**
тан чӧлӧндӧ нанелер битӧр у Да-
 гестанському степу росте бага-
 то м'яти [Г]; *пор.* **наны**.
нани люлі СМ; *пор.* **наны, нени**.
нани-нам люлі-люлі СМ.
наны м'ята О; *пор.* **нане**.
наны-на люлі-люлі О.
нап- (набай СМ-У, **напай** Г-СК)
 що робити СМ-СК; **эм т'етири-**
рим, напайым арам йағы то й
 принесу, а що мені робити з не-
 їстівним жиром Г; **ана, напайсы**
мени? мамо, що ти зі мною ро-
 биш? Г; *див.* **йап-, не**.
напак нечистий, непорядний [Г].
нар I гранат ВН, СБ, СМ-У, СЛ,
 К, СК; **помаранч** СМ, К; **нар дӧ-**
не зернятко граната СК; **нар**
йнахлы рум'янощокий ВН.
нар II одногорбий або й двогор-
 бий верблюд СК; **эт'и** жожа нар

гӧрӧндӧ двоє чоловіків видали-
 ся за двогорбого верблюда СК.
нарат ағач *бот.* сосна К; **нарат**
ағач ойайым, ичне мане хойа-
йым; мане йалан сӧлесе, хула-
ғын бурайым видовбаю сосну,
 всередину покладу мане — піс-
 ні; якщо неправильно співати-
 ме пісні, то підкручу їй вуха —
 загадка про скрипку К.
нарийлен тендітний [У]; **нарийлен**
хызым моя тендітна доною [У].
Нарйез *прізв.*
нарлых гранатовий сад У, СК.
нас як, який, яким чином; **нас**
алай? як так? П; **нас аңдай ӧзӧ,**
алай айты як сам розуміє, так
 каже П; **нас алыңыз?** як ваше
 самопочуття? як ся маєте? СБ;
нас йердӧ де О; нас йердӧн звід-
 ки О; **нас т'ечиниши?** як твоє
 життя? Б; **нас ший беле?** що це
 ще таке? Г; **нас ший бу?** що це?
 СМ, К; **нас этип ӧльдӧрмейе?**
 яким чином убити? П; **нас ал-**
дынжы кӧпчек т'етий, алай ар-
тынжы да як піде передне ко-
 лесо, так піде й задне СБФ;
пор. **наз П**.
нас-мас як-небудь СБ, якийсь,
 який-небудь СГС.
наса- що робити П, Б, К; *див.* **йа-**
са-, не.
насаат настановна, повчання, опо-
 відь [Г, М]; **насаат эт-** повчати,
 проповідувати [КБ.]; *пор.* **на-**
сағат, несаат.
насаатла- проповідувати [М].
насағат настановна, повчання Б;
пор. **насаат, несаат**.
насип гідний, достойний, відпо-
 відний [Г]; **насип айле-/эт-** удо-
 стоювати, наділяти паєм; **ал-**
лах кӧк йӧзӧ падышахлығына
насип айлейе бизи бог удостою-
 їть нас царства небесного [Г]; **на-**
сип эт- заповідати, признача-
 ти, робити доступним [Г].

нас-мас як-небудь *НБЄ*.

насыл як, який, яким чином *ВН, СБ, О, Б-К*; насыл бен тайанайым? як я витримаю? *У*; насылсыныз? як ваші справи? *ГГ*; насыл т*и* відн. спол. який, котрий *СЛ*; пор. насын.

насын як, який, яким чином *П, СЛ, СГ-СК*; көзетийлер, насын анда о чыхкан, нас, сых мы, сирйек ми роздивляються, яким чином воно там зійшло, як, чи густо, чи рідко *П*; насын унугайым? як мені забути? *СК*; пор. насыл.

Натарин *прізв.*

нагырйа проскура *НКД*; пор. нутурйа, ултурйа, ўльтўрйа.

нафеле *О*, нафиле *СГ, М*, нафле *У, Г, К, СГ* даремний, задарма, марно, даремне; нафиле йердэ даремно *СГ, М*; нафле алдыр-віддати задарма, втратити *У*; нафле лаф порожні слова *СГ*; нафле ший даремна, марна справа *СГ*.

нах-нах вигук підкликати собак *Г*. нахадар скільки *У, К, СГС, СК*; див. не, хадар.

нахак несправедливий *ГГ*; нахак йере несправедливо *ГГ*.

нахкарек (<не вахкарек) доки *Б*; див. вах, вахт, не.

нахты (<не вахты) коли *П*; нахты стий, вахты берийлер коли просить, тоді дають *П*.

начар безпомічний *[К]*.

не 1. *пит. займ.* що, який; нениң, неге, нени, недэ, недэн *СБ*; неэн, нейе, нейи, недэ, недэн *К*; нелер *мн.* що, які *ВН*; не дэ ахчи верийим сизе? що за гроші я мушу тобі дати? *Г*; не алай? що таке? *Б, СМ*; не бар? що сталося? що там? *Б, У*; не вар? що таке? *СЛ*, як справи? *СГ*; недир шай? що таке? *ВН*; не бар, хой став (на стіл)

те, що є *У*; не бар не йох, епси-ни буна халдырый усе, що в нього було, залишає йому *Б*; нелер тапмады бизни що тільки нас не мучило *У*; не вахкарек *Б*, не вахтайжез *СГ* доки; не заман коли *ВН, М*; не болса що-небудь *СМ*; мен саңа не болса берейим я тобі щось дам *СМ*; не дэ олса що б там не було *НКД*; не дэ оса, сен дэ bize д'ирдин що б там не було, але ти до нас зайшов *СГС*; не йердэ де *СБФ*; не ё(й)ле що таке *К*; не хадар скільки *Б*; не чў чому, для чого *СМ*; не чў былайсы? чому ти такий? *СМ*; неге *ВН*, нед'е *СМ*, нейе *П, Г, СК* чому, для чого, навіщо; нед'е алай айтың? навіщо ти так сказав? *СМ*; нед'е сен йалан айтыс? нащо ти брешеш? *СМ*; нед'е сормайляр? чому не питають? *Б*; нед'е мен алай эдим? чому я була такою? *У*; не йе т'ельдин? для чого ти прийшов? *Г*; о блай айтый нейе хызна? для чого так говорить дочці? *П*; нени сағындын? за чим ти зажурилася? *СМ*; недэн чому *Б*; т'имин неси вар що в кого є *НМ*; онуң йохтур неси у нього нічого немає *П*; о хорандаан несне да шлемез т'ерек за їхнім цим (=звичаєм) слід робити *П*; хычырды өзү неснен дўгўль закричала не своїм тим (=голосом) *У*. 2. *пит. займ.* чому *П, СМ, У*; не вермедин хызыны? чому ти не віддала свою дочку? *П*; не мени сучлажахлар? чому мене звинувачуватимуть? *СМ*; не йатыс? чому лежиш? *СМ*; йа не айтмадың? а чому ти не сказав? *У*; не бахайсын? чому дивишся? *Г*; хапу ачых, не д'ирмейсин? двері відчинено, чому не заходиш? *СГС*. 3. *відн. займ.* що, який,

котрий; не здэйим, аны тавуп айталмам що хочу, не можу згадати, щоб сказати *СБ*; не тапты ўй чўндэн, алт'етий, ашай що знайде вдома, відносьть, їсть *П*; хыдырый ахыллы адамнары, не буна версиннер ахыл шукае розумних людей, які б дали йому пораду *Г*.
 не... не розд. запер. спол. ні... ні; не т'елин олдум, не хыз олдум стала я ні невісткою, ні дівкою *П*; не осу бар, не бусу бар нема в нього ні того, ні цього *СМ*; не ненеси бар, не бабасы бар ні матері в нього немає, ні батька *Б*; не ана, не баба ні мати, ні батько *У*; не бизимчас, не казахчас ні по-нашому, ні по-українському *У*; не хасевет, не хайгы ні горя, ні печалі *У*; не скўлў, не йўн, не биший ні льону, ні вовни, ні чогось іншого *Г*; хатыр не сага, не сола т'итэр иди осел не йшов ні праворуч, ні ліворуч *[Г]*; не бир бит чаре тапай, не бир ший жодна воша не допоможе, ні будь-що інше *Г*; не ичий, не ашай ні їсть, ні п'є *СЛ*; не йанай, не сөний ні горить, ні гасне *СЛ*; шини не йырлама, не ойнама зараз — ні співати, ні танцювати *К*; не рыз, не астар ні сорому, ні совісті *К*; не ольгенин стий, не онганын не хоче ні щоб помер, ні щоб добре жив *СГ*; не йисан, не пиший ні людей, ні когось іншого *СГ*; не чуплах, не д'ийимни ні голий, ні одягнений *СГ*; не йаш бакар, не карт, не зенгин, не фукаре не зважає ні на молодого, ні на багатого, ні на бідного *М*; мен шинжик вармайым не т'исейе, не панайыра, пшыие дэ вармайым зараз я не ходжу ні до церкви, ні на гуляння, нікуди *М*; бен руча бильмем диль

не окумак я не знаю по-російськи ні розмовляти, ні читати *[М]*; не асталых, не ачлых, не чуплахлых та, не пиший — όλε йашады ні хвороб, ні голоду, ні голизни, нічого поганого — так він жив *СК*; ◇ не вар не йох щось, те-се *М, СК*.
 неап- що робити *ВН, Г*; тавуфу неапайым? що мені робити з куркою? *ВН*; див. йап-, не. небет черга *О*; пор. нөбет. небетлеш- чергуватися *О*. небетли черговий *О*. небетчи черговий, вартовий *О*. нева: турна нева/башы журавлина голова *Б*. невзун (<не узун): невзун олду йежелер? чому ночі стали довгими? *У*. невлет відстрочка *Б, СЛ*; невлет хур- встановити відстрочку *Б*. невче куди *Б*; див. ич *І*, не. невчў чому *П*; пор. нечин, нечў, нечўн, нөчўн, див. не, ўчў. негзун (<нек узун): негзун олду йежелер? чому ночі стали довгими? *У*. негадар скільки *СБ-Г*; негадар шорбажим сав эди, йўрдўм поки чоловік був живий, я ходила *Б*.
 неже 1. який, як; сөле, ожам, неже (насын) гөрдўн анеми? скажи, пане, якою ти бачив мою матір? *СК*. 2. почім, за скільки *СЛ*; неже күтэрсиз? за скільки пастимете? *Г*; неже ағлемейип йа бен неме күлерим? чому я не плакатиму й я чому сміятимуся? *Г*. 3. чому, для чого, нащо, навіщо; неже йарлен йаттым бен нащо я спала з милим? *У*; неже бед'енамадын? чому це тобі не могло сподобатися? *СГ*; неже д'ельдин бу медане? нащо ти вийшов на цей майдан? *[М]*.

нежол- яким бути *Г*; нежолур бизим алымыз? що буде з нами? [*Б*]; сен д'идэрсин — беним алым нежолур? / нежолур алым? як ти підеш — що буде зі мною? [*СК/Г*]; див. неже, ол- незет смак *СБ-СМ, БТ, [Г]-К*; задоволення *О*; незет ал-куштувати *О, К*; незет билен пишир-готувати смачно *СБ*; хавун незети бар у нього смак дині *СМ*; незети йох у нього смаку немає *СМ*; женнетин эвельки незетине найиль олдух ми вкусили первісних солодощів раю [*Г*]. незетлен- мати задоволення *О*. незетли смачний, смачно, приємний, який дає задоволення, насолоду *СБ, СМ, Б, СЛ, К*; незетли аш смачна страва *СЛ*; незетли лаф приємні слова *СБ*. незетсиз несмачний, неприємний *Б*. нейле- що робити *П, СГ, СК*; див. не, эйле-. нейса- що робити *ВН*; див. йаса-, не. нек 1. як, яким чином *К, СК*; нек олур алым? що станеться з моїм майном? *К*; нек йа, олан? — нек олажах йа, папу? анамдан абер алдым як, синку?— а як має бути, дідуся? я отримав звістку від матері *СК*. 2. чому, навіщо, нащо *ВН, СБ, СМ, У, К*; нек шай? чому так? *ВН*; нек алай айтыйляр? чому так кажуть? *СМ*; бу нек алай айтханлар? чому це так сказали? *СМ*. неле- що робити *ВН, Б, СК*; див. не, эйле-. нелебе смажений горох *СГ*; нелебедэн ахан балын шет'ери мед з цукром, що стікає зі смаженого гороху *СГ*; пор. лебле, меблебе. намаз молитва, намаз [*Г, СЛ*]; себа намазы ранкова молитва, за-

утрення [*Г*]; ахшам намазы вечірня молитва, вечірня служба [*Г*]; пор. намаз, эмаз. неме якийсь, щось, дещо, що-небудь *СБ, СМ, Б, К*; неме адам? що за людина? *Б*; немеде'е комусь *О*; неме сасымаз нітрохи не смердить *Б*; неме ағлемейип неме кўлейим? чому мені не плакати, чому сміятися? *СК*; чох неме дўгўль не дуже, такий собі *У*; йырла немени заспівай що-небудь *СБ*; бир неме що-небудь, щось непевне *К*. немесиз без нічого *СБ*. немет великий (<нимет багатство, щастя?) [*СЛ*]; о Тифлизин немет олур хошусу у тому Тифлісі бувають великі кінські перегони [*СЛ*]; див. метин. немет- що робити *СБ, СМ, Б*. немечик штучка *СМ, Б*. немсе німець, німці, німецький *СБ, О, БТ, СЛ, К*. немсесибирт'е *СМ*, немсесипирт'е(си) *СЛ* бот. віниччя, віники зелені. немсечасына по-німецьки *О*. немце шаркасы німецька вівчарка *У*. -нен суфіксоїд з, з допомогою; пор. бе, биле *І*, билен, бле, блен, илан, иле *ІІ*, илен, илең, инен, пе, пле, плен. нене мама, мати *ВН, СМ-СГ*; пор. нине. нене-баба мама й тато, мати й батько, батьки *У*. ненели який має матір *О, К*. ненесиз без матері *О, К*. нени люлі *СГ*; пор. нани, нань. нера яке місце *Г-СГ*; нераа куди *Г, СГ*; нераа йол дутарсын? куди твій шлях *Г*; нераа т'итийсин? куди ти йдеш? *Г*; нерада де *Г, СЛ-СГ*; нерада басай, тахталар шатыр-шатыр майышый куди наступає, там дошки з ри-

пом і gryюкотом прогинаються Г; **нерадан** звідки, через яке місце Г-СГ; **нерасы** яке саме місце, де Г-К; **нерасы бу?** що це за місце? Г; *пор.* **нере, ныра.**

нерд'из бот. нагідки, календула лікарська БК.

нере яке місце [СБ, СМ-У], Г-СК; **нере** булдум сора-сора де я знайшов, розпитуючи [У]; **нередэ** дэ де-небудь Г-СК; **нередэ** дэ оса будь-де СЛ; **нередэн** звідки М, СК; **нерейе** куди Г, СЛ, М, СК; **нерелер** які місця [СМ-У], Г-СК; **нерелердэн** звідки, з яких місць [СБ, М, СК]; **нерелере** в які місця, в яких краях [СЛ, К, М, СК]; **нерелере** варайым? куди взагалі мені йти? СК; **нерез** куди М, [Кб.]; *пор.* **нера, ныра.**

нерели з яких місць (родом) СЛ, СГ, СК.

нерим худуватий НБЄ.

неса- що робити ВН-У; **несайых?** що робитимемо? ВН; **несайыс?** як твої справи? СМ; **несайсыз?** як ваші справи? О; **несайым мен сени?** що мені з тобою робити? Б; **несас, неса** — хутхар мени що зробиш, зроби — врятуй мене У; *пор.* йаса-, не.

несаат китабу книга проповідей [Г]; *пор.* насаат, насагат.

несал-пас.-зв. СМ; **несалый** башха падышаларға? що робиться в інших державах? СМ.

несне щось [Г], СК; **сен ки...** жўмне неснелери тэкмиль этижисин ти, який усе робиш досконалим [Г]; **нышанныма** хардэшими версиннер, версиннер дэ, **несне** лайых гўрсўннер хай віддадут мого молодшого брата моему чоловікові і постараяться зробити все як слід СК.

нестэ щось Г-СК; **нестэ т'ибик?** як це сказати? на що це схоже? Г, К.

нестэ- що робити П.

нестэле- що робити [СБ].

нестэри кухоль П.

нестэт- що робити Г-СК; **башлайяр** **нестэтмеэ** починають теєто, як його НЛ; **нестэттлер** саа — ону этэрсин що тебе змусть робити, те й робитимеш М.

нестэтиль-пас. що робитися К.

нет- що робити ВН, П, Б, У, СЛ, СГ; **бири дэ нетмий** ніхто не робить нічого У.

нефес 1. дихання, подих, повітря, яке вдихають; відпочинок; **нефес** ал- дихати; переводити дух, віддихуватися, відпочивати; **нефеси жетмей Б, нефеси йетишмей У** йому бракує повітря, він задихається; **нефесим йетишмей Г, СК, нефесим йох Г, К** мені бракує повітря, у мене задишка. 2. пісня, мелодія СЛ; **бен сиздэн бир нефес истэйим** я прошу від вас якусь пісню СЛ; **шинди, чаре олса, бир дэ нефес багышла** бизе зараз, якщо можна, і ти подаруй нам якусь пісню СЛ.

нефеслик дихальне горло СБ, К.

нечар що могло бути [Б, У]; **т'етэр эдиң йол билен — не тайыш пундуң сен, ахыз?** ойнап турған йериң нечар пундуң, ай ахыз? ти йшов дорогою — чому, хлопче, так заточився? ти танцював — чому так завмер? [Б, У].

нечик щось мале, дріб'язок У.

нечин [К, Г], СГС, СК, [Кб.], **нечў Г, К, нечўн [Г], НКД, [Кб.]** для чого, чому, навіщо, через що; **нечин сымарладың бана, д'ель, дэйен?** чому ти наказала мені прийти? СК; **нечўн сучсуз айваны дўгейсин?** чому ти б'єш невинну худобину? [Г]; *пор.* **невчў, нўчўн, див. не; чў.**

ни І що, який, що за СК; **ни айтмай эсам** що б я не сказав СБ;

ниге алдым, ана да сатайым за що купив, за те й продаю *СБЧ*; ни йана куди *СК*; Махмерем ни йана т'итти? куди пішла Махмерем? *СК*; ни түрлү як, яким чином *СБ*; ни чү, ни чүн для чо-го, чому *СБ*.

ни II *пит. частка* чи *СБ, СЛ, К, М, СК*; көрмединиз ни бу дува-дахларны? чи не бачили ви цих дроф? *СБ*; көзлериң төбөз эт'ен ни сениң? чи твої очі були на тім'і? *СМ*; верейим ни? чи від-дам? *У*; т'елин нисин, хыз мы-сын? чи ти наречена, чи дівчи-на? *СЛ*; өле ни? чи так? *К*; *пор.* им, ин, ми, му, мў, мы, ну, нў, ны II, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын II. ниғадар скільки *СБ*.

ниже скільки; нижелери декотрі з них *[Г]*.

ниже (ки) як *[Г]*, *М, [Кб.]*; олар да ниже ишиттилер Аркадиос падышахтан бу сөзлери, пек та-жишлендилер коли ж вони по-чули від царя Аркадиоса ці слова, то дуже здивувалися *[Г]*; Ғалилайада ону көрежекесиңиз, ниже кендиси дэр иди сизе ви побачите його в Ғалілеї, як він сам вам тоді сказав *[Кб.]*; ве ниже бабам бени гөндэрди, бен дэ сизи гөндэририм дўنيا йў-зўне і як батько послав мене, і я посилаю вас у світ *[Кб.]*; ни-жесине яким чином *[Г]*; ниже дөгмейим сени? як мені тебе не бити? *[Г]*.

низам порядок *М*; низам вер-порядкувати, розпоряджатися *М*. низамсыз безладний, негожий *Г*; низамсыз этэ туз не т'ар этэр? яку користь дасть сіль негожо-му м'ясу? *Г*.

нияз благанья *[Г, М]*; нийаз кыл-*[Г, М]*, нийаз эт- *[Г]* благати, просити, молити; эким нийаз этэр бизе лікар благае нас *[Г]*.

ниязлых (ғы) благанья *[Г]*. нийат незгідливий, недоброчин-ливий, упертий *СБ, БТ*; *пор.* инатжылых, йинат, йынат.

нийет намір, мета *[Г]*; нийет эт-мати намір, зважатися, вирішувати *[Г]*.

нийле-що робити *СБ*; *див.* не, ни I, әйле-.

ни ки *відн. спол.* котрий *СБ*; аны бир, ни ки йағар әди, бир, ни ки йўрүтүр әди,— биз эт'и жан әдик анда нас було там двоє душ — один, котрий його (ка-дило) розпалував, і другий, ко-трий його (те кадило) носив *НБ*.

Никитин *прізви.*

Николаев *прізви.*

нимерт (=нимет) благочинність, добродчинність, порядність *[Г]*. ниметли добродчинний, добропо-рядний *[М]*; ниметли севгүлү эвладларымыз наші добропо-рядні й любі діти *[М]*.

нине мама, мати *ВН, Б, Г-К*; *пор.* нене.

ни... ни *розд. запер. спол.* ні... ні *СБ*; ни йел тутар, ни аях не тримають ні руки, ні ноги *[СБ]*; ни бар, ни йох, ни ач, ни тох ні е, ні немає, ні голодний, ні си-тий *СБ*.

нихайетсиз безмежний *[Г]*.

ничек як, яким чином *[Г]*.

нишан 1. знак *ВН*. 2. заручальний подарунок *ВН*; нишан бер-заручатися *ВН*. 3. мітка *ВН*; нишан хой-ставити мітку *ВН*; *пор.* ншан, ньшан, шан.

Нишанлы күнлер дні Благові-щення Богородиці *ВН*.

ноғай ногаець, татарин; груба людина *ВН, Б, У, СК*; ноғай ба-ласы груба людина *К*.

ноемберос листопад *[М]*.

номай багато, безліч, численний *СБ, Б, Г-К*; надлишок *О*; номай

мал багато худоби *СЛ*; номай пара купа грошей *Г*; номай тайфа велика сім'я *СБ*.

номайла- примножувати *О, К*.

номайлан- *О, К*, номайлян- *П* нагромаджуватися, множитися. номайлы численний, надлишко-вий *О, К*.

номайлых дуже велика кількість, численність, безліч *О, К*.

номос закон [*М, Кб.Ж*].

нона хрещена мати *ВН*.

нохта обротька.

нохтала- надівати обротьку *О, К*.

нохталы з обротькою *О, К*.

нохут горох *СБ, СМ, БТ, У*.

нобег черга [*М*]; *пор.* небет.

ночүн чому, для чого *Г*; *пор.*

невчү, нечин, нечү, нечүн, *див.* не, чүн.

ну *пит. частка* чи *Б*; йох ну оон ашаву? чи є в нього їжа? *Б*; *пор.* им, ин, ми, му, мў, мы, ни II, нў, ны II, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын II.

нур проміння, світло [*Г*], *СК*; аґлей-аґлей көзүн нуру төкүль-мўш вона довго плакала й осліпла, з її очей витекло світло [*СК*].

нурлу променистий [*Г*].

нурсуз похмурий, понурий, байдужий *СГ*.

нутурйа проскура *ВН, Г, СЛ*; нутурйа басхычы проскурна печатка *Г*; *пор.* натырйа, ултурйа, ўльтурйа.

нў 1. *пит. частка* чи *СБ, СМ, У, К*; у ну, у дўгўль нў? чи він, чи не він? *СБ*; ўч нў, дорт нў хыл бурас бийертэ скручеш докупи чи три, чи чотири волосини *СМ*; ольдўрдў нў, халды ны, бильмем чи вбили, чи лишився, не знаю *У*. 2. *спол. енкл.*; ардына йўрўйсў нў, йўз т'ере варыйсын — аламайсын бир сойу даа як почнеш ходити за ним, сто разів ходиш — ніяк уже не за-

береш *К*; *пор.* им, ин, ми, му, мў, мы, ни II, ну, ны II, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын II.

нўштэрли клієнт, покупець *Г*; *пор.* мўштэрли.

нц-нц-нц вигук подиву *СБ*.

нишан 1. знак, ознака, прикмета *НБЄ, У, СЛ*. 2. заручальний подарунок, заручини *НБЄ, У, СЛ*. 3. мітка *НБЄ, У, СЛ*; хой ншан-нары мітки для овець *У*; *пор.* нишан, нышан, шан.

ны I що *СБ*; ны йана куди *СК*; ны йердэ де, куди *СБФ*; ны ўчүн для чого, чому *СБФ*; ны аллах башыма йазған, көзлерим дэ аны көрежек що бог записав на мою голову, те побачать мої очі *СБЧ*.

ны II 1. *пит. частка* чи *СБ, СМ-У, СЛ, СК*; сен бек/пек ач ны? ти дуже голодний? *СБФ/К*; тўркче айтайым ны? скажу потурецьки? *СБ*; йалчы ны? чи наймит? *СБ*; халды ны? чи він лишився? *СБ*; йавун йаважах ны, йох ну? чи дощ піде, чи ні? *СМ*; алай ны? чи так? *У*; фитбол ойнайляр ны анда, несайляр — эп та казахчас чи в футбол грають, чи що — усе поросійськи *У*; хыз ны, улан ны? хлопець чи дівчина? *У*; алмаан ны? чи він узьяв? *СЛ*; аннайсын ны? чи ти розумієш? *СК*. 2. *спол. енкл.* якщо, як; он капик учай ны — онун алыс якщо впаде десять копійок, береш десять *СМ*; *пор.* им, ин, ми, му, мў, мы, ни II, ну, нў, ум, ун, ўм, ўн, ым, ын II.

нығадар скільки *СБ*.

ны... ны *розд. запер. спол.* ні... ні *СБ*; ны аш, ны хаш, ны аха, ны бохча ні їжі, ні привітності, ні грошей, ні подарунка *СБЧ*; хардаш хардашының ны ольгенин истэген, ны оңанлы-

ғын истәген брат не бажае братові ні померти, ні добре жити *СБА*.
ныра яке місце [*СБ*]; **ныралардан** звідки [*СБ*]; *пор. нера, не-ре*.
ныса- що робити *СБ*; *див. йаса-, не, ны*.
Нышаллы кўллер Срітення — дні пам'яті введення малолітнього Ісуса до храму *НБЕ*.
нышпан 1. знак, ознака, прикмета *СБ*. 2. подарунки під час сватання, заручини *СБ-СЛ*; **нышпан бер-** давати заручальні подарунки *СБ, СМ, Б*; **нышпан верип ал-** заручатися, обмінюватися заручальними подарунками *СЛ*; **нышпан йўзўк** обручка *НБЕ*; **нышпан той** сватання *СБФ*. 3. міт-

ка; **хой нышпаннары** мітки на вухах овець *СБ*; *пор. нишпан, ншпан, шан*.
нышпан- сподіватися, мати надію, довіряти, доручати *СБ*; **мен даан нышпаным** я ще сподіваюся, я ще маю надію *НБЕ*.
нышпандат и пошум моя заручальна хустка *СЛ*.
нышпандыр- [=усандыр-] набридати, докучати [*Г*]; *див. усандыр-*.
нышпанлы заручений *ВН, СБ*.
нышпанна- заручати, сватати *Г*.
нышпанны заручений, засватаний, жених, наречена *Б, Г, СЛ, СГ*; **нышпанны отур-** ходити зарученими, засватаними *СЛ*.
нышта зять для молодших, чоловік старшої сестри *К*; *пор. эништа, эништэ*.

О

о він, вона, воно, той, та, те; **аның** /ааң, аңа/ана, аны, аңда, аңдан, алар, аларнын/аларын/аларын, аларға, аларны, аларда, алардан *СБ*; **онун/оон/оун/он** (/ан, онуң *П*), она (/оңа *ВН-Б, [М], [Кб.]* / ана [*СЛ*]), ону, онда, ондан *ВН, П-СК*; **олар, оларын, оларға, оларны, оларда, олардан** *ВН-У*; **олар, оларын, олар, олары, оларда, олардан** *Г-СК*; **онлар, онларын, онлара, онлары** [*Г, М, Кб.*]; **оннар** [*М*]; **о кўнў** в ті дні *СБ*; **барый о ўйд'е** іде в ту хату *СМ*; **о өле дөгўль, бу беле дөгўль** те не так, це не так *М*; *пор. ол, у*.
о- бути; *див. ол-, пор. бо-, бол-*.
оба пагорб, горб, курган, гора, купа; **бир оба ашух** ціла гора **бабок** *СБ*; **бир оба лаф** ціла купа слів, балачок *П*; **йан да оба бол** щоб ти згорів і від тебе лишилася тільки купа золи *СБФ*; *пор. уба*.

Обака *прізви*.
обала- складати на купу, нагромаджувати, накопичувати; **обалайляр черенйе** кладуть у копи *П*; **хожа кўрек биле обалағанын** (блен обаласа *СББ*) хатыны йине биле дағыты(й) те, що чоловік нагромаджує лопатою, жінка розкидає голкою *СБЧ*.
обалан- нагромаджуватися, складатися на купу.
обалат- складати в купу.
обалаш- згромаджуватися, залазити один на одного *О, СЛ, К*.
обалых гориста місцевість *Б*.
обур відьма; старий, злий *СБ*; **обур хартана** стара відьма *СБ*.
обуркөген *бот.* чортополох *СБ*.
обурлан- сильно старіти *СБФ*.
обуртит'ен(и) *бот.* чортополох *СГ*.
объяв олун- бути оголошеним *ВН*.
овайык горлиця [*Г*]; *пор. өвейик, эвейик*.